

Σχολή Κοινωνικών Επιστημών
Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων

Διπλωματική Εργασία
«Εναλλακτικές μορφές τουρισμού στην Κρήτη: Προοπτικές
ανάπτυξης και συμβολή στη βιώσιμη τοπική οικονομία»

Ονοματεπώνυμο: Ευστράτιος Αληγιζάκης

Επιβλέπων Καθηγητής: Δημήτριος Παπαγιάννης

Πάτρα, Μάιος 2026

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του/της φοιτητή/φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο/η συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του/της συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του/της συγγραφέα/δημιουργού. Ο/Η συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

«Εναλλακτικές μορφές τουρισμού στην Κρήτη: Προοπτικές
ανάπτυξης και συμβολή στη βιώσιμη τοπική οικονομία»

Ευστράτιος Αληγιζάκης

Επιτροπή Κρίσης

Επιβλέπων Καθηγητής:

Παπαγιάννης Δημήτριος

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής:

Αλεξανδρής Κωνσταντίνος

Πάτρα, Μάιος 2026

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία εξετάζει τις δυνατότητες ανάπτυξης των εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην Κρήτη και τη συμβολή τους στη διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος και στη βιώσιμη τοπική ανάπτυξη του νησιού. Σκοπός της μελέτης είναι να διερευνηθεί κατά πόσο η Κρήτη διαθέτει τα χαρακτηριστικά, τους πόρους και τις προϋποθέσεις για τη στήριξη ενός πιο πολυδιάστατου και ποιοτικού τουριστικού μοντέλου, πέρα από το κυρίαρχο «ήλιος και θάλασσα». Η εργασία βασίζεται σε συνδυασμό βιβλιογραφικής ανασκόπησης και πρωτογενούς ποσοτικής έρευνας.

Στο θεωρητικό μέρος αναλύονται η έννοια και τα βασικά χαρακτηριστικά του εναλλακτικού τουρισμού, καθώς και οι κυριότερες μορφές του που μπορούν να αναπτυχθούν στην Κρήτη, όπως ο αγροτουρισμός, ο οικοτουρισμός, ο πολιτιστικός, ο περιπατητικός, ο γαστρονομικός και ο οινικός τουρισμός. Παράλληλα, εξετάζεται το τουριστικό προφίλ της Κρήτης ως ώριμου προορισμού, ο οποίος εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται από έντονη εξάρτηση από τον μαζικό τουρισμό και από σημαντικές οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές πιέσεις.

Το εμπειρικό μέρος της έρευνας βασίστηκε σε δύο δομημένα ερωτηματολόγια, τα οποία απευθύνθηκαν αφενός σε κατοίκους και επαγγελματίες του τουρισμού στην Κρήτη και αφετέρου σε επισκέπτες του νησιού. Συγκεντρώθηκαν 155 έγκυρες απαντήσεις από κατοίκους και επαγγελματίες και 153 έγκυρες απαντήσεις από επισκέπτες. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι οι κάτοικοι και οι επαγγελματίες αναγνωρίζουν τη μεγάλη σημασία του τουρισμού για την οικονομία της Κρήτης, αλλά ταυτόχρονα θεωρούν αναγκαία τη στροφή προς πιο βιώσιμες και διαφοροποιημένες μορφές ανάπτυξης. Από την πλευρά των επισκεπτών, καταγράφεται υψηλό ενδιαφέρον για την κρητική κουζίνα, τα τοπικά προϊόντα, την τοπική κουλτούρα και τις αυθεντικές εμπειρίες, γεγονός που υποδηλώνει υπαρκτή ζήτηση για εμπειρίες εναλλακτικού τουρισμού.

Η μελέτη αναδεικνύει ότι η Κρήτη διαθέτει ισχυρούς φυσικούς, πολιτιστικούς και αγροδιατροφικούς πόρους για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Ωστόσο, η αποτελεσματική αξιοποίησή τους προϋποθέτει συνεκτικό σχεδιασμό, ενίσχυση των υποδομών, συνεργασία των εμπλεκόμενων φορέων και σύνδεση του τουρισμού με την τοπική οικονομία και τη βιωσιμότητα.

Λέξεις – Κλειδιά

εναλλακτικός τουρισμός, Κρήτη, βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, τοπική ανάπτυξη, βιωσιμότητα.

«Alternative forms of tourism in Crete: Development prospects and contribution to the sustainable local economy»

Efstratios Aligizakis

Abstract

This thesis examines the potential for the development of alternative forms of tourism in Crete and their contribution to the diversification of the island's tourism product and to sustainable local development. The aim of the study is to investigate whether Crete possesses the characteristics, resources and conditions required to support a more multidimensional and higher-quality tourism model, beyond the dominant "sun and sea" pattern. The study is based on a combination of literature review and primary quantitative research.

The theoretical part analyzes the concept and the main characteristics of alternative tourism, as well as its principal forms that can be developed in Crete, such as agritourism, ecotourism, cultural tourism, walking tourism, gastronomic tourism and wine tourism. At the same time, it examines the tourism profile of Crete as a mature destination that continues to be characterized by a strong dependence on mass tourism and by significant economic, social and environmental pressure.

The empirical part of the research was based on two structured questionnaires addressed, on one hand, to residents and tourism professionals in Crete and, on the other hand, to visitors to the island. A total of 155 valid responses were collected from residents and professionals, and 153 valid responses were collected from visitors. The findings show that residents and professionals recognize the great importance of tourism for the economy of Crete, while at the same time considering a shift toward more sustainable and diversified forms of development to be necessary. From the visitors perspective, a high level of interest is recorded in Cretan cuisine, local products, local culture and authentic experiences, indicating a real demand for alternative tourism experiences.

The study highlights that Crete possesses strong natural, cultural and agri-food resources for the development of alternative forms of tourism. However, their effective utilization requires coherent planning, stronger infrastructure, cooperation among stakeholders, and a closer linkage between tourism, the local economy and sustainability.

Keywords

alternative tourism, Crete, sustainable tourism development, local development, sustainability.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	5
Abstract	7
Κατάλογος Πινάκων	14
Συντομογραφίες & Ακρωνύμια.....	16
1. Εισαγωγή.....	17
1.1 Αντικείμενο και σκοπός της εργασίας	17
1.2 Ερευνητικά ερωτήματα και στόχοι	18
1.3 Μεθοδολογική προσέγγιση	20
2. Θεωρητικό πλαίσιο και βιβλιογραφική ανασκόπηση	22
2.1 Η έννοια και η εξέλιξη του τουρισμού.....	22
2.2 Εναλλακτικός τουρισμός: ορισμοί, χαρακτηριστικά και μορφές	23
2.2.1 Κύρια χαρακτηριστικά	24
2.2.2 Μορφές εναλλακτικού τουρισμού	24
2.3 Η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και οι αρχές της.....	25
2.4 Θεσμικό, πολιτικό και στρατηγικό πλαίσιο για τον εναλλακτικό τουρισμό στην Ελλάδα	26
2.4.1 Θεσμικό πλαίσιο: ορισμοί, μορφές και λειτουργικοί κανόνες.....	27
2.4.2 Πολιτικό πλαίσιο.....	27
2.4.3 Στρατηγικό πλαίσιο	28
3. Η Κρήτη ως τουριστικός προορισμός.....	30
3.1 Τουριστικό προφίλ και βασικά χαρακτηριστικά του νησιού	30
3.1.1 Γεωγραφία και βασική ταυτότητα	30
3.1.2 Υποδομές και προσβασιμότητα	30
3.1.3 Δυναμικό καταλυμάτων και δομή προσφοράς.....	31

3.1.4	Εποχικότητα και διεθνής προσανατολισμός της ζήτησης.....	31
3.1.5	Βασικά χαρακτηριστικά προορισμού.....	31
3.2	Υφιστάμενο μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης στην Κρήτη	32
3.2.1	Δομή προσφοράς.....	32
3.2.2	Ζήτηση και εποχικότητα	33
3.2.3	Επιπτώσεις.....	33
3.2.4	Ερμηνεία	33
3.3	Περιβαλλοντικά, κοινωνικά και οικονομικά ζητήματα (Κρήτη).....	34
3.3.1	Περιβαλλοντικά ζητήματα	34
3.3.2	Κοινωνικά ζητήματα	35
3.3.3	Οικονομικά ζητήματα	36
3.4	Δυνατότητες και συγκριτικά πλεονεκτήματα για ανάπτυξη εναλλακτικού τουρισμού (Κρήτη).....	36
3.4.1	Φυσικό κεφάλαιο και οικοτουρισμός.....	37
3.4.2	Γεωτουρισμός και ορεινή ενδοχώρα (UNESCO Global Geoparks)	38
3.4.3	Αγροτουρισμός, γαστρονομία και ευεξία	39
3.4.4	Θεματική διαφοροποίηση και «πακέτα» εμπειριών.....	39
4.	Εναλλακτικές μορφές τουρισμού στην Κρήτη	41
4.1	Αγροτουρισμός στην Κρήτη	41
4.1.1	Ορισμός, περιεχόμενο και θέση στις εναλλακτικές μορφές	41
4.1.2	Η τουριστική ζήτηση ως βάση	42
4.1.3	Η αγροτική βάση της Κρήτης	42
4.1.4	Μορφές αγροτουρισμού και παραδείγματα εφαρμογής	43
4.1.5	Προϋποθέσεις ανάπτυξης και κατευθύνσεις πολιτικής.....	44
4.2	Οικοτουρισμός στην Κρήτη	46

4.2.1	Ορισμός, περιεχόμενο και θέση στις εναλλακτικές μορφές	46
4.2.2	Η τουριστική ζήτηση ως βάση	47
4.2.3	Η «οικολογική» βάση της Κρήτης	47
4.2.4	Μορφές οικοτουρισμού και παραδείγματα εφαρμογής στην Κρήτη	48
4.2.5	Προϋποθέσεις ανάπτυξης και κατευθύνσεις πολιτικής	49
4.3	Πολιτιστικός και θρησκευτικός τουρισμός στην Κρήτη	50
4.3.1	Ορισμός, περιεχόμενο και θέση στις εναλλακτικές μορφές	50
4.3.2	Η τουριστική ζήτηση ως βάση	51
4.3.3	Η «πολιτισμική και θρησκευτική» βάση της Κρήτης	51
4.3.4	Μορφές πολιτιστικού και θρησκευτικού τουρισμού και παραδείγματα εφαρμογής στην Κρήτη	52
4.3.5	Προϋποθέσεις ανάπτυξης και κατευθύνσεις πολιτικής	52
4.4	Περιπατητικός, αθλητικός και φυσιολατρικός τουρισμός στην Κρήτη	53
4.4.1	Ορισμοί, περιεχόμενο και θέση στις εναλλακτικές μορφές	54
4.4.2	Τουριστική ζήτηση και πλαίσιο πολιτικής	54
4.4.3	Η «βάση» της Κρήτης: πόροι, θεσμοί και υποδομές υπαίθρου	55
4.4.4	Μορφές εφαρμογής στην Κρήτη	56
4.5	Γαστρονομικός και οινικός τουρισμός στην Κρήτη	57
4.5.1	Ορισμός, περιεχόμενο και θέση στις εναλλακτικές μορφές	57
4.5.2	Η τουριστική ζήτηση ως βάση	58
4.5.3	Η αγροδιατροφική και παραγωγική βάση της Κρήτης	58
4.5.4	Μορφές γαστρονομικού και οινικού τουρισμού και παραδείγματα στην Κρήτη	59
4.5.5	Προϋποθέσεις ανάπτυξης και κατευθύνσεις πολιτικής	60
4.6	Καλές πρακτικές και επιτυχημένα παραδείγματα από την Κρήτη	61

4.6.1	Αγροτουρισμός: ελαιοτουρισμός και θεσμική ταυτότητα προϊόντων	61
4.6.2	Οικοτουρισμός: προστατευόμενες περιοχές και εργαλεία ανάπτυξης προϊόντος.....	61
4.6.3	Πολιτιστικός και θρησκευτικός τουρισμός: μνημεία και τόποι λατρείας ως πυρήνες διαδρομών	61
4.6.4	Περιπατητικός και αθλητικός: διαδρομές και διοργανώσεις	62
4.6.5	Γαστρονομικός και οινικός τουρισμός: σχεδιασμός εμπειριών και δικτύωση παρόχων	62
4.7	Συμπεράσματα δευτερογενούς έρευνας.....	64
4.7.1	Κύρια συμπεράσματα ανά μορφή τουρισμού	64
4.7.2	Συμπεράσματα για το μοντέλο της Κρήτης	65
4.7.3	Ενδεικτικές κατευθύνσεις παρακολούθησης	65
5.	ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	67
5.1	Σκοπός και στόχοι της πρωτογενούς έρευνας.....	67
5.2	Δημιουργία και δομή του ερωτηματολογίου	68
5.3	Επιλογή δείγματος και διαδικασία συλλογής δεδομένων	69
5.4	Περιορισμοί και προκλήσεις της έρευνας.....	71
6.	ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	73
6.1	Παρουσίαση του δείγματος.....	73
6.1.1	Δείγμα κατοίκων και επαγγελματιών Κρήτης	73
6.1.2	Δείγμα επισκεπτών.....	75
6.2	Αποτελέσματα κατοίκων και επαγγελματιών	79
6.3	Αποτελέσματα επισκεπτών	87
6.4	Συγκριτική αποτίμηση των δύο ομάδων	92
6.5	Συνοπτικά συμπεράσματα του κεφαλαίου	94

7. Προοπτικές και συμβολή στη βιώσιμη τοπική οικονομία	96
7.1 Σύνθεση βασικών ευρημάτων της έρευνας	96
7.2 Η συμβολή του εναλλακτικού τουρισμού στη βιώσιμη τοπική οικονομία της Κρήτης.....	97
7.3 Προτάσεις και στρατηγικές κατευθύνσεις	98
7.4 Προοπτικές για το μέλλον του εναλλακτικού τουρισμού στην Κρήτη.....	100
Βιβλιογραφία.....	102
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: Ερωτηματολόγιο κατοίκων και επαγγελματιών Κρήτης.....	109
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: Ερωτηματολόγιο επισκεπτών της Κρήτης (Ελληνική έκδοση).....	116
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ: Questionnaire for Visitors of Crete (English version)	122

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1 Σύνοψη παραδειγμάτων ανά μορφή	62
Πίνακας 2 Συνοπτική περιγραφή του δείγματος κατοίκων και επαγγελματιών.	73
Πίνακας 3 Κατανομή φύλου στο δείγμα κατοίκων και επαγγελματιών.	73
Πίνακας 4 Κατανομή ηλικίας στο δείγμα κατοίκων και επαγγελματιών.	74
Πίνακας 5 Γεωγραφική κατανομή του δείγματος κατοίκων και επαγγελματιών.	74
Πίνακας 6 Επίπεδο εκπαίδευσης του δείγματος κατοίκων και επαγγελματιών.....	75
Πίνακας 7 Συνοπτική περιγραφή του δείγματος επισκεπτών.	76
Πίνακας 8 Χώρα μόνιμης κατοικίας των επισκεπτών.	76
Πίνακας 9 Κατανομή φύλου στο δείγμα επισκεπτών.	77
Πίνακας 10 Κατανομή ηλικίας στο δείγμα επισκεπτών.	77
Πίνακας 11 Με ποιον ταξιδεύουν κυρίως οι επισκέπτες.	77
Πίνακας 12 Διάρκεια τελευταίας παραμονής των επισκεπτών.....	78
Πίνακας 13 Πιθανότητα επανεπίσκεψης στην Κρήτη.	79
Πίνακας 14 Περιγραφική στατιστική όλων των δηλώσεων Likert κατοίκων και επαγγελματιών.	80
Πίνακας 15 Μορφές τουρισμού με τις μεγαλύτερες προοπτικές ανάπτυξης στην Κρήτη, σύμφωνα με κατοίκους και επαγγελματίες	85
Πίνακας 16 Απαντήσεις στην ερώτηση 25 ανοικτού τύπου	86
Πίνακας 17 Πλήρης περιγραφική στατιστική όλων των δηλώσεων Likert επισκεπτών. ...	88
Πίνακας 18 Απαντήσεις στην ερώτηση 24 ανοικτού τύπου	92
Πίνακας 19 Συγκριτική σύνθεση βασικών ευρημάτων κατοίκων, επαγγελματιών και επισκεπτών.	93

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

ΕΑΠ Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

ΜΠΣ Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

ΜΔΕ Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

DMMO Destination Management and Marketing Organization

UNWTO World Tourism Organization

UN Tourism United Nations Tourism

OECD Organisation for Economic Co-operation and Development

UNESCO United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

Natura 2000 Ευρωπαϊκό Δίκτυο Προστατευόμενων Περιοχών

1. Εισαγωγή

1.1 Αντικείμενο και σκοπός της εργασίας

Ο τουρισμός αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα κοινωνικοοικονομικά φαινόμενα της σημερινής εποχής. Ιδιαίτερα στην Ελλάδα, ασκεί μεγάλη επιρροή σε τοπικές κοινωνίες, οικονομίες και τον πολιτισμό (UNWTO, 2023). Η ανάπτυξη του τουριστικού τομέα σε παγκόσμιο επίπεδο συνοδεύεται από αλλαγές στις ανάγκες των επισκεπτών και στα πρότυπα κατανάλωσης. Οι ταξιδιώτες πλέον δεν αναζητούν μόνο τον ήλιο και τη θάλασσα, αλλά επιδιώκουν εμπειρίες αυθεντικές και βιωματικές. Αυτή η αλλαγή προσανατολισμού συμβάλλει στη μετατόπιση του ενδιαφέροντος από τον μονοδιάστατο μαζικό τουρισμό προς πιο σύνθετες και βιώσιμες μορφές.

Η Κρήτη αποτελεί έναν από τους πλέον ανεπτυγμένους τουριστικούς προορισμούς της Ελλάδας και της Ανατολικής Μεσογείου. Η συμβολή του τουρισμού στο ΑΕΠ του νησιού και γενικότερα στην οικονομική δύναμή του είναι μεγάλη. Η διεθνής απήχηση της Κρήτης έχει ενισχυθεί σημαντικά τις τελευταίες δεκαετίες. Ωστόσο, η συνεχής εξάρτηση από το μοντέλο του μαζικού τουρισμού έχει αναδείξει μια σειρά από προβλήματα. Αυτά περιλαμβάνουν περιβαλλοντικές πιέσεις, υδροδοτικές και ενεργειακές επιβαρύνσεις, εποχικότητα, συμφόρηση και αδύναμη διάχυση των οικονομικών ωφελειών προς την ενδοχώρα και τις μικρότερες κοινότητες. Επιπλέον, η υπερανάπτυξη συγκεκριμένων περιοχών έχει συντελέσει στην αλλοίωση της τοπικής φυσιογνωμίας και στη δημιουργία ενός τουριστικού προϊόντος ομογενοποιημένου, απομακρυσμένου από την αυθεντικότητα του νησιού.

Το πρόβλημα που πραγματεύεται η παρούσα διπλωματική εργασία αφορά ακριβώς αυτή τη μονομερή ανάπτυξη και την ανάγκη μετάβασης σε έναν πιο ισορροπημένο και πιο βιώσιμο τουριστικό σχεδιασμό. Η υπόθεση της εργασίας βασίζεται στην ιδέα ότι οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού μπορούν να αποτελέσουν ουσιαστικό μοχλό ανάπτυξης για την Κρήτη, προωθώντας θετικότερα πρότυπα ανάπτυξης. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού μπορούν να συμβάλλουν στην οικονομική διαφοροποίηση, στην περιβαλλοντική προστασία, στην κοινωνική συνοχή αλλά και στη διατήρηση της πολιτισμικής κληρονομιάς. Ακόμη, η αξιοποίηση του φυσικού πλούτου του νησιού, της τοπικής παραγωγής, των πολιτιστικών μνημείων και των ιδιαίτερων μορφών τοπικών

παραδόσεων μπορεί να δημιουργήσει ένα νέο μοντέλο βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Στόχος είναι να επιμηκυνθεί η τουριστική περίοδος, να ενισχυθούν οι τοπικές οικονομίες της ενδοχώρας και να συμβάλει η τουριστική ανάπτυξη στην προστασία των φυσικών πόρων.

Ο σκοπός της εργασίας είναι να διερευνήσει τις προοπτικές ανάπτυξης των εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην Κρήτη και να αναλύσει τη συμβολή τους στην τοπική οικονομία. Η διερεύνηση αυτή επιδιώκει όχι μόνο την καταγραφή των ήδη υπάρχουσών μορφών και των τάσεων που τις διέπουν, αλλά και την αξιολόγηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων του νησιού, των εμποδίων και των κινδύνων που προκύπτουν. Ακόμη, επιδιώκεται η διερεύνηση των προϋποθέσεων που απαιτούνται για μια επιτυχημένη εφαρμογή στρατηγικών βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.

Στην Κρήτη, με το εύρος και την ποικιλομορφία του τοπίου της, αναπτύσσονται πολλές εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Οι ορεινοί όγκοι, τα φαράγγια, η πλούσια χλωρίδα και πανίδα, καθώς και η πολιτιστική κληρονομιά από τους μινωικούς χρόνους έως τη σύγχρονη παράδοση, συμβάλλουν στην εμφάνιση και ανάπτυξή τους (Hellenic Ministry of Culture, 2020). Επιπρόσθετα, οι γαστρονομικές ιδιαιτερότητες και οι τοπικές κοινότητες που διατηρούν ισχυρή πολιτισμική ταυτότητα συνθέτουν ένα περιβάλλον ικανό να υποστηρίξει ένα πιο βιώσιμο τουριστικό μοντέλο. Σε αυτό το πλαίσιο, η παρούσα εργασία επιδιώκει να αναδείξει τρόπους με τους οποίους η ενσωμάτωση των εναλλακτικών μορφών μπορεί να προσδώσει στο νησί μια νέα κατεύθυνση τουριστικής ανάπτυξης, σύμφωνη με τις διεθνείς τάσεις και τις αρχές της βιωσιμότητας. Ο σκοπός δεν περιορίζεται στη θεωρητική ανάλυση, αλλά επεκτείνεται στην κατανόηση της υφιστάμενης κατάστασης μέσα από την πρωτογενή έρευνα και την εξαγωγή συμπερασμάτων.

1.2 Ερευνητικά ερωτήματα και στόχοι

Η μελέτη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην Κρήτη απαιτεί μια προσέγγιση που επιτρέπει την ανάλυση του πολυδιάστατου χαρακτήρα του φαινομένου. Η έννοια του εναλλακτικού τουρισμού συνδέεται άμεσα με κοινωνικούς, οικονομικούς,

περιβαλλοντικούς και πολιτισμικούς παράγοντες, οι οποίοι αλληλοεπιδρούν στο πλαίσιο της τουριστικής ανάπτυξης του νησιού. Για τον λόγο αυτό, η διατύπωση ερευνητικών ερωτημάτων αποτελεί κρίσιμο στάδιο για την οριοθέτηση και την κατεύθυνση της ανάλυσης και των στόχων της εργασίας.

Βασικό ερευνητικό ζήτημα αποτελεί η αξιολόγηση του κατά πόσο οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού μπορούν να συμβάλουν ουσιαστικά στη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη της Κρήτης. Το ερώτημα αυτό προϋποθέτει την κατανόηση της υφιστάμενης κατάστασης στο νησί, την ερμηνεία των δυνατοτήτων και αδυναμιών του προορισμού και την ανάλυση των προοπτικών που προσφέρει η διάδοση νέων μορφών τουριστικής δραστηριότητας. Παράλληλα, ανακύπτουν ερωτήματα σχετικά με τις αντιλήψεις και στάσεις των κατοίκων, των επαγγελματιών και των επισκεπτών, οι οποίοι αποτελούν βασικούς φορείς της τουριστικής εμπειρίας και παράγοντες διαμόρφωσης του τουριστικού προϊόντος.

Με βάση τα παραπάνω, διαμορφώνονται τα κύρια ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας: ποια είναι η σημερινή εικόνα του τουρισμού στην Κρήτη και ποιες επιπτώσεις έχει το επικρατούν μοντέλο του μαζικού τουρισμού στο νησί; ποιο είναι το εύρος και ποια τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των εναλλακτικών μορφών τουρισμού που μπορούν να αναπτυχθούν στην Κρήτη; κατά πόσο οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού μπορούν να ενισχύσουν τη βιώσιμη τοπική οικονομία, να συμβάλουν στην προστασία του περιβάλλοντος και να υποστηρίξουν την κοινωνική συνοχή; ποιες είναι οι αντιλήψεις των κατοίκων και των επαγγελματιών του τουρισμού σχετικά με τις μορφές αυτές; ποιες είναι οι ανάγκες, οι προσδοκίες και οι προτιμήσεις των επισκεπτών που αναζητούν βιωματικές, αυθεντικές και εναλλακτικές εμπειρίες; και ποιες προϋποθέσεις απαιτούνται για τη διαμόρφωση ενός ολοκληρωμένου πλαισίου πολιτικών και πρακτικών που μπορούν να στηρίξουν τη μετάβαση προς τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη;

Η διατύπωση αυτών των ερωτημάτων θέτει σαφείς στόχους για την εργασία. Σε πρώτο επίπεδο, στόχος είναι η θεωρητική ανάλυση των βασικών εννοιών που σχετίζονται με τον τουρισμό, τις μορφές του και τη βιωσιμότητα. Στο δεύτερο επίπεδο, επιδιώκεται η τεκμηριωμένη ανάλυση της Κρήτης ως τουριστικού προορισμού. Σε τρίτο επίπεδο, η εργασία στοχεύει στη συστηματική αποτύπωση και ανάλυση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού που μπορούν να αναπτυχθούν στην Κρήτη. Σε τέταρτο επίπεδο, στόχος είναι η συλλογή και ανάλυση πρωτογενών δεδομένων που αποτυπώνουν τις απόψεις και στάσεις

των κατοίκων, των επαγγελματιών και των επισκεπτών. Στο τελικό επίπεδο, επιδιώκεται η εξαγωγή συμπερασμάτων και η διατύπωση προτάσεων που μπορούν να συμβάλουν σε μια πιο ισορροπημένη και βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.

Η δομή της εργασίας ακολουθεί τη λογική των παραπάνω στόχων. Στην εισαγωγή παρουσιάζονται το αντικείμενο, ο σκοπός της μελέτης, τα ερευνητικά ερωτήματα, οι επιμέρους στόχοι και η μεθοδολογική προσέγγιση. Το δεύτερο κεφάλαιο αναπτύσσει το θεωρητικό πλαίσιο και τη βιβλιογραφική ανασκόπηση γύρω από τον τουρισμό, τον εναλλακτικό τουρισμό και τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη. Το τρίτο κεφάλαιο εξετάζει την Κρήτη ως τουριστικό προορισμό, με έμφαση στα βασικά χαρακτηριστικά της, στο κυρίαρχο μοντέλο ανάπτυξης και στα βασικά προβλήματα που αυτό δημιουργεί. Το τέταρτο κεφάλαιο αναλύει τις σημαντικότερες εναλλακτικές μορφές τουρισμού που μπορούν να αναπτυχθούν στην Κρήτη και παρουσιάζει τα βασικά συμπεράσματα της δευτερογενούς έρευνας. Στη συνέχεια, το πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζει τη μεθοδολογία της πρωτογενούς έρευνας, το έκτο κεφάλαιο αναλύει τα ευρήματα και το έβδομο κεφάλαιο συνθέτει τα συμπεράσματα, διατυπώνει προτάσεις και εξετάζει τις προοπτικές του εναλλακτικού τουρισμού στην Κρήτη.

1.3 Μεθοδολογική προσέγγιση

Η παρούσα διπλωματική εργασία ακολουθεί συνδυαστική μεθοδολογική προσέγγιση, η οποία στηρίζεται τόσο στη δευτερογενή όσο και στην πρωτογενή έρευνα. Σε πρώτο στάδιο αξιοποιείται βιβλιογραφική ανασκόπηση ελληνικών και διεθνών επιστημονικών πηγών, καθώς και θεσμικών και στατιστικών δεδομένων, προκειμένου να αποσαφηνιστούν οι βασικές έννοιες του τουρισμού, του εναλλακτικού τουρισμού και της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, αλλά και να αναδειχθεί το πλαίσιο μέσα στο οποίο εξελίσσεται ο τουρισμός στην Κρήτη.

Σε δεύτερο στάδιο υλοποιείται πρωτογενής ποσοτική έρευνα με τη χρήση δομημένων ερωτηματολογίων. Η έρευνα απευθύνεται αφενός σε κατοίκους και επαγγελματίες που συνδέονται με τον τουρισμό στην Κρήτη και αφετέρου σε επισκέπτες του νησιού, ώστε να καταγραφούν τόσο οι αντιλήψεις της τοπικής πλευράς όσο και οι ανάγκες και προτιμήσεις

της πλευράς της ζήτησης. Η επιλογή της ποσοτικής προσέγγισης κρίθηκε κατάλληλη, επειδή επιτρέπει τη συστηματική αποτύπωση στάσεων, τάσεων και αξιολογήσεων γύρω από τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού.

Τα δεδομένα της πρωτογενούς έρευνας αναλύονται με περιγραφική στατιστική και ερμηνεύονται σε συνδυασμό με τα ευρήματα της βιβλιογραφικής επισκόπησης. Με αυτόν τον τρόπο, η εργασία επιδιώκει να συνδέσει τη θεωρητική τεκμηρίωση με την εμπειρική διερεύνηση της περίπτωσης της Κρήτης, ώστε τα τελικά συμπεράσματα και οι προτάσεις να στηρίζονται τόσο σε θεωρητικό υπόβαθρο όσο και σε πραγματικά δεδομένα πεδίου.

2. Θεωρητικό πλαίσιο και βιβλιογραφική ανασκόπηση

2.1 Η έννοια και η εξέλιξη του τουρισμού

Ο τουρισμός αποτελεί ένα σύνθετο και πολυδιάστατο φαινόμενο. Δηλαδή ο ορισμός του συνδέεται με το πώς μετριέται, πώς αναλύεται και ποια διάσταση (κοινωνική/οικονομική/χωρική) προτάσσεται κάθε φορά (Cunha, 2012). Με μια πιο κλασική προσέγγιση, ο τουρισμός αφορά τη μετακίνηση ανθρώπων σε προορισμούς μακριά από την κατοικία ή/και την εργασία τους και την παροχή υποδομών που εξυπηρετούν ανάγκες οι οποίες προκύπτουν κατά τη διάρκεια αυτού του ταξιδιού (Karatzoglou & Spilanis, n.d.). Σε μια πιο λειτουργική προσέγγιση, ο τουρισμός περιλαμβάνει τις δραστηριότητες ατόμων που ταξιδεύουν και διαμένουν σε τόπους εκτός του συνήθους περιβάλλοντός τους για περιορισμένο χρόνο (έως ένα έτος) για σκοπούς αναψυχής, επαγγελματικούς ή άλλους, χωρίς μόνιμη μετεγκατάσταση (Cunha, 2012). Αυτή η εννοιολογική μετάβαση είναι καθοριστική, καθώς παύει να αντιμετωπίζει το ταξίδι αποκλειστικά ως μεταφορά και το αναδεικνύει ως ένα σύνολο βιωματικών δραστηριοτήτων και κοινωνικοοικονομικών συναλλαγών. Ο τουρισμός μπορεί δηλαδή, να αναλυθεί ως σύστημα που παράγει οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις στον προορισμό (Karatzoglou & Spilanis, n.d.).

Στο επίπεδο της τυπολογίας, ο τουρισμός μπορεί να διακριθεί με βάση κριτήρια όπως ο σκοπός και η διάρκεια της επίσκεψης, η φύση του ταξιδιού, η απόσταση, ο τύπος προορισμού και οι δραστηριότητες που πραγματοποιούνται (Karatzoglou & Spilanis, n.d.). Ανεξάρτητα από τη μορφή του, ο τουρισμός περιγράφεται ως φαινόμενο που αυξάνεται διαχρονικά, αντιμετωπίζεται ολοένα και περισσότερο ως ανάγκη (και όχι ως πολυτέλεια). Ακόμα, προϋποθέτει τη συνεργασία πολλών παραγόντων για να λειτουργήσει αποτελεσματικά ως «τουριστικό προϊόν» (Karatzoglou & Spilanis, n.d.). Για τον λόγο αυτό, στη σύγχρονη συζήτηση αναδεικνύεται έντονα το ζήτημα της βιωσιμότητας, καθώς η τουριστική ανάπτυξη μπορεί να ενισχύει την οικονομία ενός τόπου, αλλά παράλληλα να επιβαρύνει σημαντικά τους φυσικούς πόρους του (Karatzoglou & Spilanis, n.d.).

Η ιστορική εξέλιξη του τουρισμού συνδέεται στενά με τις κοινωνικές δομές και τις τεχνολογικές δυνατότητες κάθε περιόδου. Δηλαδή με το ποιοι μπορούν να ταξιδεύουν, για

ποιους λόγους και με ποια μέσα (Gyr, 2010). Στις προνεωτερικές κοινωνίες, οι μετακινήσεις πραγματοποιούνταν κυρίως για θρησκευτικούς, θεραπευτικούς, εμπορικούς ή διοικητικούς σκοπούς και ήταν συχνά αργές, δαπανηρές και περιορισμένες (Gyr, 2010). Από τον 17ο έως τον 18ο αιώνα, το «Grand Tour» λειτούργησε ως πρόδρομος του πολιτιστικού τουρισμού, καθώς αφορούσε παρατεταμένες εκπαιδευτικές περιηγήσεις σε σημαντικά πολιτιστικά κέντρα της Ευρώπης (Towner, 1995). Η μετάβαση προς τον σύγχρονο τουρισμό επιταχύνθηκε τον 19ο αιώνα, όταν οι μεταφορικές και τεχνολογικές εξελίξεις της Βιομηχανικής Επανάστασης (όπως ο σιδηρόδρομος και η ατμοπλοΐα) επέτρεψαν μεγαλύτερη κινητικότητα και βαθμιαία διεύρυνση της ταξιδιωτικής δυνατότητας (Gyr, 2010).

Στον 20ό αιώνα, η σταδιακή κανονικοποίηση του «ταξιδιού αναψυχής» και η ωρίμανση του κλάδου συνέβαλαν στην ανάδυση του μαζικού τουρισμού, δηλαδή στη διάδοση τυποποιημένων μορφών διακοπών και στην ανάπτυξη ενός πλέγματος επιχειρήσεων που υποστηρίζουν μεγάλους όγκους ταξιδιωτών (Gyr, 2010). Παράλληλα, η μελέτη της ιστορίας του τουρισμού έχει αναδειχθεί ως αναγκαία για να κατανοηθεί πώς σχηματίστηκαν οι πρακτικές, οι υποδομές και οι θεσμοί του ταξιδιού και πώς αυτοί επηρεάζουν τη σημερινή μορφή του τουριστικού φαινομένου (Towner, 1995). Στο σημερινό πλαίσιο, ο τουρισμός αντιμετωπίζεται ολοένα και περισσότερο ως κλάδος με σημαντικές επιδράσεις στην ανάπτυξη και στην απασχόληση, αλλά και ως δραστηριότητα που μπορεί να προκαλεί έντονες περιβαλλοντικές πιέσεις. Γι' αυτό, στη σύγχρονη βιβλιογραφία δίνεται έμφαση όχι μόνο στο πόσο αναπτύσσεται ο τουρισμός, αλλά και στο πώς διαχειρίζονται οι επιπτώσεις του ώστε να διατηρείται η ποιότητα του προϊόντος και τόπου σε βάθος χρόνου (Karatzoglou & Spilanis, n.d.).

2.2 Εναλλακτικός τουρισμός: ορισμοί, χαρακτηριστικά και μορφές

Ο εναλλακτικός τουρισμός ορίζεται ως ο διαφορετικός τρόπος διακοπών που προσδιορίζει τη ζήτηση συγκεκριμένων μορφών τουρισμού, οι οποίοι επιλέγονται από τους ταξιδιώτες με βάση ειδικά ενδιαφέροντα (Λαγός, 2018). Σε αυτό το πλαίσιο, ο ταξιδιώτης επιλέγει αυτόνομα τον τρόπο οργάνωσης και διεξαγωγής του ταξιδιού του, αναζητώντας εμπειρίες

διαφορετικές από τα μαζικά πρότυπα (Λαγός, 2018). Συμπληρωματικά, στη διεθνή βιβλιογραφία ο εναλλακτικός τουρισμός περιγράφεται ως ένα πλέγμα δραστηριοτήτων που είναι συνεπείς με τις φυσικές και κοινωνικές αξίες, επιτρέποντας την ουσιαστική αλληλεπίδραση και την αμοιβαία κατανόηση μεταξύ επισκεπτών και ντόπιων (Triarchi & Karamanis, 2017).

2.2.1 Κύρια χαρακτηριστικά

Τα βασικά χαρακτηριστικά του εναλλακτικού τουρισμού εστιάζουν στον σεβασμό προς το περιβάλλον και τις ανάγκες της τοπικής κοινότητας. Συγκεκριμένα:

- **Ιδεολογική και Λειτουργική Διαφοροποίηση:** Έλκει τουρίστες που αποστρέφονται τον οργανωμένο μαζικό τουρισμό και αναζητούν την κουλτούρα και τον τρόπο ζωής των μόνιμων κατοίκων (Λαγός, 2018).
- **Μικρή Κλίμακα και Τοπικός Έλεγχος:** Οι υποδομές είναι συνήθως μικρής κλίμακας και ελέγχονται τοπικά, γεγονός που ενισχύει την τοπική οικονομία (Triarchi & Karamanis, 2017).
- **Οικονομική Αποδοτικότητα και Απεξάρτηση:** Οι μορφές αυτές είναι συχνά οικονομικά αποδοτικότερες και λιγότερο εξαρτημένες από τους μεγάλους διοργανωτές ταξιδιών (tour operators), παρέχοντας ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στις περιοχές υποδοχής (Λαγός, 2018).
- **Αμβλυνση Εποχικότητας:** Είναι λιγότερο συνδεδεμένες με τις τυπικές θερινές διακοπές, συμβάλλοντας στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου (Λαγός, 2018).

2.2.2 Μορφές εναλλακτικού τουρισμού

Οι κυριότερες μορφές, όπως καταγράφονται από τον Λαγό (2018), είναι:

- **Αγροτουρισμός (Agrotourism):** Δραστηριότητα στον αγροτικό χώρο με στόχο τη συμπληρωματική ενίσχυση του εισοδήματος των αγροτών μέσω της παροχής φιλοξενίας και της προώθησης τοπικών προϊόντων.
- **Τουρισμός Υπαίθρου:** Οργανωμένες δραστηριότητες στο ορεινό ή παράκτιο περιβάλλον (π.χ. κατασκηνώσεις), που προσελκύουν φυσιολάτρες που θέλουν να ζήσουν στη φύση.
- **Αθλητικός Τουρισμός (Sports Tourism):** Περιλαμβάνει από μεγάλα αθλητικά γεγονότα μέχρι ερασιτεχνικές δραστηριότητες αναψυχής όπως το wind surfing και η ορειβασία.
- **Περιηγητικός Τουρισμός (Sight-seeing Tourism):** Αυτόνομη κίνηση επισκεπτών σε περιοχές με πολιτιστικό και περιβαλλοντικό ενδιαφέρον, συνήθως με χρήση κάποιου οχήματος.
- **Θαλάσσιος Τουρισμός (Marine Tourism):** Ταξίδια με κρουαζιερόπλοια ή σκάφη αναψυχής (yachting), όπου το πλοίο αποτελεί ταυτόχρονα μέσο μετακίνησης, διαμονής και ψυχαγωγίας.

- **Οικοτουρισμός (Ecotourism):** Ανάπτυξη σε οικολογικά ευαίσθητες περιοχές με γνώμονα τη την προστασία της φύσης, διατηρώντας την κοινωνική συνοχή.
- **Πολιτιστικός Τουρισμός (Cultural Tourism):** Η αναζήτηση εμπειριών που σχετίζονται με τον υλικό και πνευματικό πολιτισμό, όπως μνημεία, έθιμα και τέχνες.
- **Ορεινός (Mountain) & Χειμερινός (Winter) Τουρισμός:** Δραστηριότητες στους ορεινούς όγκους που συνδέονται με τη φυσιολατρία, καθώς και η αξιοποίηση του χειμερινού δυναμικού για την άμβλυνση της εποχικότητας.
- **Ορειβατικός Τουρισμός (Mountaineering):** Εξειδικευμένη μορφή που αφορά την ανάβαση και διάσχιση βουνών.
- **Τουρισμός Περιπέτειας (Adventure Tourism):** Δραστηριότητες που εμπεριέχουν στοιχεία κινδύνου και συγκίνησης σε εξωτικούς ή δυσπρόσιτους προορισμούς.
- **Αργός Τουρισμός (Slow Tourism):** Νέα μορφή που δίνει έμφαση στους αργούς ρυθμούς και την ποιοτική βίωση της εμπειρίας, σε αντίθεση με το άγχος της καθημερινότητας.

2.3 Η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και οι αρχές της

Η συζήτηση για τη βιώσιμη (αιθιορική) τουριστική ανάπτυξη ενισχύθηκε όταν αμφισβητήθηκε το πρότυπο του οργανωμένου μαζικού τουρισμού ως βιώσιμο μοντέλο, λόγω των επιπτώσεων του στους προορισμούς και τις κοινωνίες τους (Τσάρτας, Ζαγκότση, & Κυριακάκη, 2020). Στο πλαίσιο αυτό, ο βιώσιμος τουρισμός ορίζεται ως «τουρισμός που λαμβάνει πλήρως υπόψη τις παρούσες και μελλοντικές οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις, καλύπτοντας τις ανάγκες των επισκεπτών, της βιομηχανίας, του περιβάλλοντος και των κοινοτήτων υποδοχής» (UNWTO, n.d.). Παράλληλα, η αιθιορία στον τουρισμό αντιμετωπίζεται ως ισορρόπηση τριών βασικών διαστάσεων (οικονομική, κοινωνικο-πολιτιστική, περιβαλλοντική), που οφείλουν να συνυπάρχουν σε συνδυαστικό πλαίσιο σχεδιασμού και εφαρμογής (Τσάρτας κ.ά., 2020).

Κεντρική αρχή της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης είναι η λειτουργία εντός ορίων, τα οποία αποτυπώνονται στη φέρουσα ικανότητα του προορισμού (Τσάρτας κ.ά., 2020). Η φέρουσα ικανότητα συνδέεται με το μέγιστο επίπεδο τουριστικής χρήσης που μπορεί να δεχτεί μια περιοχή χωρίς ουσιαστική υποβάθμιση του περιβάλλοντος και της εμπειρίας. Επίσης, συνδέεται και με τη σταθερή δυνατότητά της να υποστηρίζει τουριστική δραστηριότητα στο μέλλον. Επιπλέον, προσεγγίζεται ως δυναμική έννοια που επηρεάζεται από παράγοντες όπως οι διαθέσιμοι πόροι/οικοσυστήματα, οι κοινωνικές σχέσεις και ο

τύπος/στάδιο ανάπτυξης του προορισμού, άρα απαιτεί συνεχή παρακολούθηση και προσαρμογές της πολιτικής (Τσάρτας κ.ά., 2020).

Μια δεύτερη θεμελιώδης αρχή είναι η ενεργή συμμετοχή της τοπικής κοινότητας στη διαμόρφωση του τουριστικού προϊόντος και στον σχεδιασμό της ανάπτυξης, καθώς η κοινωνική αποδοχή επηρεάζει άμεσα την αποτελεσματικότητα των δράσεων και τη βιωσιμότητά τους (Τσάρτας κ.ά., 2020). Η σύνδεση τοπικότητας, βιωσιμότητας και εναλλακτικών μορφών τουρισμού στηρίζεται στην ανάδειξη της περιοχής και στην ανάπτυξη ήπιων υποδομών που εναρμονίζονται με τα τοπικά χαρακτηριστικά (Τσάρτας κ.ά., 2020). Σε επίπεδο εφαρμογής πολιτικής, τονίζεται ότι οι κυβερνήσεις (εθνικές/τοπικές) έχουν κρίσιμο ρόλο να θέτουν στόχους, να επιλέγουν κατάλληλα εργαλεία και να προσαρμόζουν πολιτικές στο ειδικό πλαίσιο κάθε τόπου, ώστε ο τουρισμός να γίνει «πιο βιώσιμος» (UNEP & WTO, 2005).

Τέλος, επισημαίνεται ότι δεν υπάρχει μία και μοναδική μορφή/λύση βιωσιμότητας κατάλληλη για όλους τους προορισμούς. Υπάρχουν όμως, διαφορετικές προσεγγίσεις που δίνουν έμφαση άλλοτε στην προστασία πόρων και άλλοτε στη διαχείριση της τουριστικής δραστηριότητας και του προϊόντος, ανάλογα με τις ανάγκες και προτεραιότητες της περιοχής (Τσάρτας κ.ά., 2020). Συνεπώς, η επιλογή κατάλληλης στρατηγικής βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης δεν είναι ενιαία για όλους τους προορισμούς, αλλά διαμορφώνεται ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τις προτεραιότητες της εκάστοτε περιοχής (UNEP & WTO, 2005).

2.4 Θεσμικό, πολιτικό και στρατηγικό πλαίσιο για τον εναλλακτικό τουρισμό στην Ελλάδα

Το θεσμικό/πολιτικό/στρατηγικό πλαίσιο για τον εναλλακτικό τουρισμό στην Ελλάδα στηρίζεται σε τρεις βασικούς άξονες: (α) θεσμική κατοχύρωση ειδικών μορφών τουρισμού μέσα από νόμους και κανονιστικές ρυθμίσεις, (β) πολιτικές προτεραιότητες που συνδέουν την τουριστική ανάπτυξη με τη βιωσιμότητα και τη διαχείριση προορισμών, και (γ) στρατηγικό μάρκετινγκ/προβολή με στόχο τη διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος και τη μείωση εποχικότητας/χωρικής συγκέντρωσης (EOT, 2024). Στην πράξη,

το πλαίσιο αυτό επιχειρεί να μετατοπίσει το ελληνικό τουριστικό μοντέλο από την κυριαρχία του «ήλιος-θάλασσα» προς ένα πολυθεματικό προϊόν που μπορεί να προσφέρει εμπειρίες όλο τον χρόνο (Υπουργείο Τουρισμού, 2024).

2.4.1 Θεσμικό πλαίσιο: ορισμοί, μορφές και λειτουργικοί κανόνες

Σε θεσμικό επίπεδο, ο Ν. 4582/2018 αποτελεί κεντρικό σημείο αναφοράς, καθώς ορίζει ότι ως «θεματικός τουρισμός» νοούνται οι ειδικές μορφές τουρισμού αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης και θεσμοθετεί πλαίσιο για επιμέρους μορφές, ιδιαίτερα για τον τουρισμό υπαίθρου (Ν. 4582/2018). Το ίδιο πλαίσιο ορίζει τον τουρισμό υπαίθρου ως ειδική μορφή που προσφέρει «αυθεντικές εμπειρίες» και επαφή με τη φύση και δραστηριότητες στην ύπαιθρο. Προβλέπει ακόμη ότι μπορεί να διακρίνεται σε επιμέρους κατηγορίες όπως αγροτουρισμός, οινοτουρισμός, οικοτουρισμός, πεζοπορικές/περιηγητικές διαδρομές, γεωτουρισμός και αλιευτικός τουρισμός (Ν. 4582/2018). Επιπλέον, ο νόμος δίνει συγκεκριμένο ορισμό για τον αγροτουρισμό ως ειδική μορφή τουρισμού υπαίθρου που αφορά υπηρεσίες υποδοχής/φιλοξενίας σε χώρους λειτουργικά ενοποιημένους με αγροτικές εκμεταλλεύσεις, σε συνδυασμό με δραστηριότητες που σχετίζονται με την αγροτική παραγωγή και την προστασία του αγροτικού τοπίου (Ν. 4582/2018).

Με τη θεσμοθέτηση, οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού αποκτούν νομική υπόσταση που διευκολύνει: (α) την τυποποίηση με ελάχιστες προδιαγραφές, (β) την ελεγκτική/αδειοδοτική λειτουργία, (γ) την παραγωγή πιο στοχευμένων πολιτικών κινήτρων (π.χ. προγράμματα, χρηματοδοτήσεις) και (δ) τη δυνατότητα των προορισμών να σχεδιάζουν «θεματικά προϊόντα» με μεγαλύτερη σαφήνεια και συνέπεια (Ν. 4582/2018). Επομένως, το θεσμικό πλαίσιο λειτουργεί ως βάση για να μετατραπεί ο εναλλακτικός τουρισμός από γενική επιθυμία σε ρυθμιζόμενο πεδίο πολιτικής (Ν. 4582/2018).

2.4.2 Πολιτικό πλαίσιο

Σε πολιτικό επίπεδο, κεντρικός στόχος είναι η «βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και διαχείριση προορισμών», με έμφαση στον κανόνα του μέτρου/ισορροπίας, στην προστασία φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος και στον σεβασμό των τοπικών κοινωνιών (Υπουργείο Τουρισμού, 2024). Εντός αυτού του πλαισίου, υπογραμμίζεται η

στρατηγική επιλογή της συμμετοχής των τοπικών κοινωνιών στη διαχείριση της τουριστικής δραστηριότητας (Υπουργείο Τουρισμού, 2024). Παράλληλα, ο δημόσιος λόγος για την εθνική στρατηγική τονίζει την επιδίωξη «ποιοτικής ανάπτυξης πέρα από το μοντέλο ήλιος και θάλασσα» και τη διαμόρφωση «πολυθεματικού τουριστικού προϊόντος» που θα προσφέρει εμπειρίες όλο τον χρόνο, στοιχείο που συνδέεται άμεσα με τον εναλλακτικό τουρισμό (Υπουργείο Τουρισμού, 2024).

Επιπλέον, η πολιτική για τη διαχείριση προορισμών συνδέεται με την ενίσχυση της ανθεκτικότητας και την ανάγκη οργανωμένης διακυβέρνησης σε τοπικό επίπεδο. Με σκοπό να αντιμετωπίζονται προκλήσεις όπως η υπερσυγκέντρωση επισκεπτών, οι πιέσεις σε υποδομές/περιβάλλον και η κλιματική κρίση (Υπουργείο Τουρισμού, 2024). Εδώ ο εναλλακτικός τουρισμός λειτουργεί ως εργαλείο πολιτικής, όχι μόνο για να αυξηθεί η ζήτηση, αλλά για να ανακατανομηθεί με τρόπο που υποστηρίζει βιώσιμη χρήση πόρων και ευρύτερη τοπική ανάπτυξη (Υπουργείο Τουρισμού, 2024).

2.4.3 Στρατηγικό πλαίσιο

Στο στρατηγικό επίπεδο, ο ΕΟΤ δηλώνει ότι λαμβάνει υπόψη το Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο για τον Τουρισμό και το Στρατηγικό Σχέδιο Μάρκετινγκ 2023–2024 του Υπουργείου Τουρισμού, καθορίζοντας τις γενικές κατευθύνσεις επικοινωνίας και το marketing mix της χώρας (ΕΟΤ, 2024). Αυτή η στρατηγική συνδέεται άμεσα με την προώθηση θεματικών εμπειριών και την ανάδειξη περιοχών της ενδοχώρας, ώστε να ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα και να μειωθεί η εξάρτηση από λίγους κορεσμένους προορισμούς (ΕΟΤ, 2024). Συναφώς, σε αναρτημένα έγγραφα που σχετίζονται με τον ΕΟΤ εμφανίζεται ρητή θεματική κατεύθυνση «Εναλλακτικός Τουρισμός / Εναλλακτική Ελλάδα (βουνά, ποτάμια, λίμνες, ενδοχώρα)», η οποία αποτυπώνει σε επίπεδο αφήγησης και προβολής τη μετατόπιση προς εμπειρίες φύσης/υπαίθρου (ΕΟΤ, 2021).

Παράλληλα, ο στρατηγικός σχεδιασμός συνδέεται και με διοικητικά εργαλεία διαχείρισης προορισμών, καθώς το Υπουργείο Τουρισμού, μέσω του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, περιγράφει έργο «Διαχείριση Προορισμών» που στοχεύει στη βελτίωση της διαχείρισης μέσω σύστασης και λειτουργίας περιφερειακών Οργανισμών Διαχείρισης και Προώθησης Προορισμών και Παρατηρητηρίων Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης (Υπουργείο Τουρισμού, 2025). Οι δομές αυτές είναι σημαντικές για τον εναλλακτικό

τουρισμό, γιατί οι ειδικές μορφές απαιτούν συντονισμό πολλών τοπικών φορέων (δήμοι, επιχειρήσεις, παραγωγοί, οργανισμοί) και συνεπή διαχείριση πόρων, όχι μόνο προβολή (Υπουργείο Τουρισμού, 2025).

3. Η Κρήτη ως τουριστικός προορισμός

3.1 Τουριστικό προφίλ και βασικά χαρακτηριστικά του νησιού

Η Κρήτη αποτελεί έναν από τους ισχυρότερους και πιο αναγνωρίσιμους τουριστικούς προορισμούς της Ελλάδας, με μεγάλη κλίμακα υποδομών και σαφή διεθνή προσανατολισμό. Το τουριστικό της προφίλ δεν προκύπτει μόνο από την εικόνα «ήλιος–θάλασσα», αλλά από έναν συνδυασμό φυσικής ποικιλομορφίας, πολιτισμικού αποθέματος και ανεπτυγμένων δικτύων μετακίνησης.

3.1.1 Γεωγραφία και βασική ταυτότητα

Η Κρήτη είναι το μεγαλύτερο νησί της Ελλάδας και βρίσκεται στο σταυροδρόμι τριών ηπείρων (Ευρώπη–Ασία–Αφρική), γεγονός που ιστορικά και γεωγραφικά ενισχύει τον ρόλο της ως κόμβου στην Ανατολική Μεσόγειο. (RCE Crete, 2015) Καλύπτει έκταση 8.336 τ.χλμ. και ο πληθυσμός της προσεγγίζει τους 630.000 κατοίκους, στοιχεία που υποδηλώνουν ότι πρόκειται για νησί με «ηπειρωτική» κλίμακα ως προς τις ανάγκες υποδομών και υπηρεσιών. (RCE Crete, 2015) Διοικητικά διαιρείται σε τέσσερις Περιφερειακές Ενότητες (Χανιά, Ρέθυμνο, Ηράκλειο, Λασιθί), κάτι που αντανακλά και σε χωρικές διαφοροποιήσεις στον τουρισμό (π.χ. διαφορετική ένταση ανάπτυξης, διαφορετικά προϊόντα). (RCE Crete, 2015)

3.1.2 Υποδομές και προσβασιμότητα

Η προσβασιμότητα αποτελεί καθοριστικό στοιχείο του τουριστικού προφίλ της Κρήτης, εφόσον τα αεροδρόμια λειτουργούν ως κρίσιμοι τροφοδότες της διεθνούς ζήτησης προς τον προορισμό. Τα διαθέσιμα στοιχεία για το αεροδρόμιο Χανίων δείχνουν πολύ έντονη εποχικότητα και κορύφωση στη θερινή περίοδο, κάτι που συνδέεται άμεσα με το μοντέλο παραθερισμού. (Fraport Greece, 2024) Ενδεικτικά, τον Αύγουστο 2024 το αεροδρόμιο Χανίων εξυπηρέτησε 684.179 επιβάτες (σύνολο μήνα), που αποτυπώνει το μέγεθος της αιχμής και τη σημασία της αεροπορικής συνδεσιμότητας. Για την περίοδο Ιανουάριος–Νοέμβριος 2024, καταγράφηκαν συνολικά 3.881.075 επιβάτες, αυξημένοι κατά 8,4% σε σχέση με το 2023, ένδειξη διατηρούμενης δυναμικής της ζήτησης. (Fraport Greece, 2024)

3.1.3 Δυναμικό καταλυμάτων και δομή προσφοράς

Η Κρήτη εμφανίζει τη μεγαλύτερη ξενοδοχειακή δυναμικότητα στην Ελλάδα, κάτι που την τοποθετεί σταθερά στην κορυφή της τουριστικής προσφοράς σε εθνικό επίπεδο. (European Commission Transition Pathways, 2024) Για το 2023, η Περιφέρεια Κρήτης καταγράφει 1.643 ξενοδοχεία, 99.541 δωμάτια και 196.669 κλίνες, αντιστοιχώντας σε 16,3% των ξενοδοχείων, 22,4% των δωματίων και 22,1% των κλινών της χώρας. (European Commission Transition Pathways, 2024) Αυτό σημαίνει πρακτικά ότι το νησί διαθέτει υποδομή ικανή να υποστηρίξει μεγάλης κλίμακας ροές, αλλά ταυτόχρονα δημιουργεί ανάγκη για διαχείριση χωρικών πιέσεων (ειδικά σε παράκτιες ζώνες), υποδομών και πόρων. Η υψηλή συγκέντρωση κλινών λειτουργεί και ως ένδειξη ενούς «ώριμου» προορισμού, όπου η στρατηγική διαφοροποίησης (θεματικός/εναλλακτικός τουρισμός) αποκτά ιδιαίτερη σημασία για την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου. (European Commission Transition Pathways, 2024)

3.1.4 Εποχικότητα και διεθνής προσανατολισμός της ζήτησης

Η ζήτηση της Κρήτης είναι έντονα διεθνοποιημένη και αυτό διακρίνεται καθαρά στην κίνηση του αεροδρομίου Χανίων, όπου οι διεθνείς επιβάτες για Ιανουάριο–Νοέμβριο 2024 ήταν 3.051.701 έναντι 829.374 επιβατών εσωτερικού. (Fraport Greece, 2024) Τα στοιχεία αυτά δείχνουν ότι ο προορισμός εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από διεθνείς αγορές και επομένως επηρεάζεται από παράγοντες όπως η αεροπορική χωρητικότητα, η γεωπολιτική σταθερότητα και οι τάσεις στις ευρωπαϊκές αγορές αναψυχής. (Fraport Greece, 2024) Παράλληλα, σε επίπεδο συνολικής αεροπορικής κίνησης Ελλάδας, αναφέρεται ότι το Ηράκλειο συγκέντρωνε μερίδιο 11,8% το 2024, στοιχείο που ενισχύει την εικόνα της Κρήτης ως βασικού πυλώνα του ελληνικού τουρισμού. (Athens International Airport, 2024) Η συγκεκριμένη δομή ζήτησης εξηγεί γιατί η τουριστική περίοδος είναι ιδιαίτερα συμπιεσμένη χρονικά (θερινή κορύφωση), αλλά και γιατί πολιτικές επιμήκυνσης και ανάπτυξης εναλλακτικών προϊόντων θεωρούνται κρίσιμες για τη σταθερότητα των εσόδων και τη βιώσιμότητα. (Fraport Greece, 2024)

3.1.5 Βασικά χαρακτηριστικά προορισμού

Συνολικά, η Κρήτη μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένας ώριμος, υψηλής δυναμικότητας και διεθνοποιημένος προορισμός αλλά με έντονη εποχικότητα. Η Κρήτη έχει ακόμα ισχυρή δυνατότητα διαφοροποίησης λόγω μεγέθους, γεωγραφικής ποικιλίας και πολιτισμικού αποθέματος. (RCE Crete, 2015) Η ύπαρξη πολύ μεγάλης ξενοδοχειακής βάσης και η υψηλή αεροπορική κίνηση δημιουργούν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα. Παράλληλα όμως, ενισχύουν την ανάγκη για στρατηγική διαχείριση προορισμού και ανάπτυξη μορφών πέρα από το καθαρά παραθεριστικό μοντέλο. (European Commission Transition Pathways, 2024)

3.2 Υφιστάμενο μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης στην Κρήτη

Το υφιστάμενο μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης στην Κρήτη μπορεί να περιγραφεί ως μαζικό παραθεριστικό και έντονα εποχικό. Η αναπτυξιακή τροχιά της Κρήτης έχει βασιστεί σε υψηλούς όγκους επισκεπτών, με έμφαση σε οργανωμένες μορφές διακοπών και ισχυρό ρόλο των αερομεταφορών στη δημιουργία ζήτησης. (Fraport Greece, 2024) Η έντονη συγκέντρωση της τουριστικής δραστηριότητας στη θερινή περίοδο υποδηλώνει μοντέλο όπου η παραγωγή και κατανάλωση του τουριστικού προϊόντος κορυφώνεται σε λίγους μήνες, εντείνοντας ταυτόχρονα την πίεση σε πόρους, εργατικό δυναμικό και τοπικές υπηρεσίες. Η μεγάλη ξενοδοχειακή δυναμικότητα λειτουργεί ως βάση του υφιστάμενου μοντέλου. Δηλαδή, διευκολύνει την υποδοχή πολύ μεγάλων αριθμών επισκεπτών, αλλά ταυτόχρονα περιορίζει τον προορισμό σε λογική μαζικής κλίμακας και αντίστοιχες πρακτικές ανάπτυξης. (European Commission Transition Pathways, 2024)

3.2.1 Δομή προσφοράς

Η Κρήτη διαθέτει τη μεγαλύτερη ξενοδοχειακή δυναμικότητα στην Ελλάδα, γεγονός που την κατατάσσει στους προορισμούς υψηλής ωριμότητας και μεγάλης κλίμακας. (European Commission Transition Pathways, 2024) Για το 2023, καταγράφονται, 99.541 δωμάτια και 196.669 κλίνες (μερίδιο περίπου 22% των κλινών της χώρας), στοιχείο που τεκμηριώνει την ισχυρή τουριστική «βιομηχανική βάση» του νησιού. (European Commission Transition Pathways, 2024) Σε τέτοιους προορισμούς, η ανάπτυξη συχνά

οδηγεί σε συγκέντρωση δραστηριότητας σε ζώνες υψηλής ζήτησης (κυρίως παράκτιες), με αποτέλεσμα υπερφόρτωση σε ορισμένες περιοχές και υπο-αξιοποίηση άλλων (European Commission Transition Pathways, 2024).

3.2.2 Ζήτηση και εποχικότητα

Η εποχικότητα αποτυπώνεται καθαρά στα στοιχεία επιβατικής κίνησης του αεροδρομίου Χανίων, όπου οι θερινοί μήνες συγκεντρώνουν εξαιρετικά υψηλούς όγκους. (Fraport Greece, 2024) Ενδεικτικά, τον Αύγουστο 2024 καταγράφηκαν 684.179 επιβάτες (σύνολο μήνα), αριθμός που δείχνει το μέγεθος της αιχμής σε σύντομο χρονικό διάστημα. (Fraport Greece, 2024) Η εικόνα αυτή ενισχύει το συμπέρασμα ότι η Κρήτη λειτουργεί κυρίως ως θερινός προορισμός αναψυχής, κάτι που επηρεάζει και τη δομή της απασχόλησης (π.χ. εποχικές θέσεις εργασίας) και την πίεση σε δημόσιες υπηρεσίες κατά την αιχμή. (Fraport Greece, 2024)

3.2.3 Επιπτώσεις

Οι υψηλές συγκεντρώσεις επισκεπτών σε μικρό χρονικό διάστημα ενισχύουν την πίεση σε βασικές υποδομές (μεταφορές, ύδρευση, αποχέτευση, απορρίμματα), καθώς οι ανάγκες του “πληθυσμού αιχμής” αυξάνονται απότομα σε σχέση με τη χαμηλή περίοδο. (Fraport Greece, 2024) Ειδικά για τους υδατικούς πόρους, έχει επισημανθεί ότι η Κρήτη χαρακτηρίζεται από περιορισμένους πόρους, ενώ ο τουρισμός δημιουργεί αυξημένη κατανάλωση νερού κατά τη διάρκεια των διακοπών και ιδιαίτερα τη θερινή αιχμή ζήτησης. (Vourdoubas, 2025) Επιπλέον, εκτιμάται ότι η άμεση ζήτηση νερού του τουρισμού στην Κρήτη αντιστοιχεί σε 3,06% της συνολικής κατανάλωσης νερού στο νησί, στοιχείο που χρησιμοποιείται για να τεκμηριωθεί η ανάγκη βελτιωμένης διαχείρισης υδάτων ώστε να αποφεύγονται ελλείψεις αλλά και, συγκρούσεις χρήσεων. (Vourdoubas, 2025)

3.2.4 Ερμηνεία

Ο συνδυασμός μεγάλης κλίμακας καταλυμάτων και πολύ υψηλών αεροπορικών ροών υποδεικνύει ένα υπόδειγμα ανάπτυξης που στηρίζεται σε όγκους και όχι μόνο σε

εμπειρίες. Αυτό το υπόδειγμα τείνει να παράγει ισχυρή οικονομική δραστηριότητα, αλλά επίσης δημιουργεί εξάρτηση από διεθνείς αγορές, ενώ εντείνει τις ανάγκες συντονισμού διαχείρισης σε επίπεδο προορισμού. (Fraport Greece, 2024) Για τον λόγο αυτό, η συζήτηση για την Κρήτη συχνά μετατοπίζεται από το «πόσο τουρισμό έχει» στο «πώς τον διαχειρίζεται», δηλαδή σε εργαλεία που μειώνουν την πίεση της αιχμής και ενισχύουν ισορροπία πόρων/υποδομών. (Vourdoubas, 2025)

3.3 Περιβαλλοντικά, κοινωνικά και οικονομικά ζητήματα (Κρήτη)

Η Κρήτη, ως ώριμος και μεγάλης κλίμακας προορισμός, αντιμετωπίζει ζητήματα που δεν εξηγούνται μόνο από τον αριθμό των αφίξεων, αλλά από το πώς η τουριστική δραστηριότητα μεταφράζεται σε επιπτώσεις (περιβάλλον–κοινωνία–οικονομία) και σε συνθήκες έντονης εποχικότητας. (Eurostat, 2024) Σύμφωνα με την Eurostat η υψηλή τουριστική πίεση μπορεί να συνδέεται με επιπτώσεις όπως θόρυβος, ρύπανση, αυξημένα απορρίμματα/λύματα, απώλεια οικοτόπων και επιπτώσεις από μεταφορές (εκπομπές στο περιβάλλον). Παράλληλα, ο OECD αναδεικνύει την ανάγκη για ισχυρότερη βάση τεκμηρίωσης και δεικτών, ώστε η πολιτική να στηρίζεται σε μετρήσιμα μεγέθη πιέσεων και βιωσιμότητας και όχι μόνο σε ρεκόρ αριθμού αφίξεων. (OECD, 2025)

3.3.1 Περιβαλλοντικά ζητήματα

- **Νερό και υδατικοί πόροι:** Έχει εκτιμηθεί ότι η άμεση ζήτηση νερού του τουρισμού στην Κρήτη αντιστοιχεί σε 3,06% της συνολικής κατανάλωσης νερού στο νησί, ενώ η μελέτη το συγκρίνει ως υψηλότερο από παγκόσμιο μέσο όρο 0,6%, αναδεικνύοντας την ανάγκη ενεργής διαχείρισης υδατικών πόρων σε νησιωτικό προορισμό. (Vourdoubas, 2025) Το κρίσιμο σημείο εδώ δεν είναι μόνο το ποσοστό, αλλά ότι η τουριστική ζήτηση τείνει να συμπίπτει χρονικά με περιόδους αυξημένων αναγκών (καλοκαιρινοί μήνες) και περιορισμών, αυξάνοντας την πιθανότητα σημαντικών τοπικών ελλείψεων. (Vourdoubas, 2025)
- **Ενέργεια (ηλεκτρική κατανάλωση):** Το περιβαλλοντικό αποτύπωμα της φιλοξενίας στην Κρήτη συνδέεται και με την ενέργεια, καθώς οι ξενοδοχειακές υποδομές χρειάζονται τεράστιες ποσότητες ηλεκτρικού ρεύματος. (Vourdoubas, 2024) Σε σχετική εργασία για την Κρήτη αναφέρεται ότι η συνολική ενεργειακή κατανάλωση στα κρητικά ξενοδοχεία εκτιμάται σε 621.285 MWh/έτος και αντιστοιχεί περίπου στο 20% της συνολικής

- κατανάλωσης ηλεκτρισμού της Κρήτης (με αναφορά το 2018), στοιχείο που επιβαρύνει τη συνολική ζήτηση ηλεκτρικής ενέργειας στο νησί. (Vourdoubas, 2024)
- **Απορρίμματα & λύματα:** Η Eurostat συνδέει την τουριστική πίεση με αυξημένα απορρίμματα και άλλες περιβαλλοντικές επιβαρύνσεις σε προορισμούς. (Eurostat, 2024) Για την Κρήτη αυτό είναι κρίσιμο, γιατί η αποτελεσματικότητα της διαχείρισης αποβλήτων και λυμάτων επηρεάζει τόσο την περιβαλλοντική ποιότητα όσο και τη συνολική εμπειρία επισκεπτών και κατοίκων. (Eurostat, 2024)
 - **Παράκτιο/θαλάσσιο μέτωπο και ρύπανση:** Δεδομένου ότι μεγάλο μέρος του τουριστικού προϊόντος της Κρήτης βρίσκεται στην παράκτια ζώνη, η περιβαλλοντική πίεση αφορά και θαλάσσιους χώρους. (Stavros et. al., 2016) Σχετικές αναφορές για την Κρήτη συνδέουν τουριστικές και σχετικές δραστηριότητες (π.χ. μεταφορές/λιμένες) με περιβαλλοντική επιβάρυνση παράκτιων ζωνών, κάτι που ενισχύει την ανάγκη πιο ολοκληρωμένης διαχείρισης παράκτιων περιοχών. (Stavros et. al., 2016)
 - **Βιοποικιλότητα και προστατευόμενες περιοχές:** Στο πλαίσιο Natura 2000 για την Κρήτη, αναφέρεται ότι απειλές περιλαμβάνουν την καταστροφή παράκτιων οικοτόπων από περαιτέρω τουριστική ανάπτυξη. (European Commission LIFE, n.d.) Αυτό υποστηρίζει ότι η βιωσιμότητα του προορισμού δεν εξαρτάται μόνο από τεχνικές βελτιώσεις (π.χ. εξοικονόμηση), αλλά και από χωρικά όρια επέκτασης και προστασία του περιβάλλοντος. (European Commission LIFE, n.d.; OECD, 2025)

3.3.2 Κοινωνικά ζητήματα

- **Ποιότητα ζωής και κοινωνική αποδοχή:** Ο UN Tourism (μέσω του πλαισίου INSTO) αντιμετωπίζει την «ευημερία της κοινότητας υποδοχής» ως κρίσιμο αντικείμενο παρακολούθησης, δηλαδή ως δείκτη που αποτυπώνει εάν ο τουρισμός γίνεται κοινωνικά αποδεκτός. (UN Tourism/INSTO, 2020) Η προσέγγιση αυτή επιτρέπει να συζητηθούν κοινωνικές επιπτώσεις (ενόχληση, υποβάθμιση δημόσιου χώρου) με όρους διακυβέρνησης και όχι μόνο ως «παράπονα». (UN Tourism/INSTO, 2020)
- **Στέγαση και τουριστικοποίηση:** Οι Zaimakis & Papadaki (2025) αναλύουν την περίπτωση των Χανίων στο πλαίσιο overtourism και σημειώνουν σύνδεση της τουριστικοποίησης με απώλεια κατοικιών για μακροχρόνιους κατοίκους, μέσω μετατροπής κατοικίας σε βραχυχρόνια μίσθωση/τουριστική κατανάλωση. (Zaimakis, 2025) Επισημαίνεται επίσης, ότι πλήττονται ιδιαίτερα ομάδες με χαμηλότερη ισχύ στην αγορά κατοικίας, όπως ενοικιαστές που εργάζονται εποχικά στον τουρισμό, νέοι σχηματισμοί νοικοκυριών και φοιτητές. (Zaimakis, 2025)
- **Όχληση/ηχορύπανση και πίεση στον δημόσιο χώρο:** Η συγκέντρωση δραστηριοτήτων αναψυχής γύρω από το ενετικό λιμάνι Χανίων με συνοδευόμενη ηχορύπανση και περιβαλλοντική όχληση, κάτι που δείχνει ότι οι κοινωνικές επιπτώσεις είναι και χωρικά εντοπισμένες (π.χ. σε ιστορικό κέντρο). (Zaimakis, 2025) Αυτό το είδος επίπτωσης έχει σημασία γιατί επηρεάζει άμεσα την καθημερινή ζωή των κατοίκων και τη συνολική ποιότητα διαβίωσης στον προορισμό. (UN Tourism/INSTO, 2020)
- **Συμφόρηση και λειτουργικότητα πόλεων:** Ο Vourdoubas (2024) αναφέρει ότι ο υπερτουρισμός στην Κρήτη συνδέεται με κυκλοφοριακή συμφόρηση (traffic congestion) και αυξημένη πίεση στις υποδομές, ιδίως σε αστικά κέντρα όπως τα Χανιά και το

Ηράκλειο. Αυτή η διάσταση μπορεί να προσεγγιστεί ως κοινωνικο-χωρική επίπτωση που υποβαθμίζει την καθημερινή λειτουργία, την πρόσβαση και τελικά την αποδοχή της τουριστικής ανάπτυξης. (Vourdoubas, 2024b; UN Tourism/INSTO, 2020)

3.3.3 Οικονομικά ζητήματα

- **Έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού και ποιότητα λειτουργίας:** Δημοσίευμα που επικαλείται στοιχεία ITEP αναφέρει 53.229 ακάλυπτες θέσεις εργασίας στα ελληνικά ξενοδοχεία το 2023. (GTP Headlines, 2023) Το ίδιο κείμενο αναφέρει ότι σε ορισμένες περιπτώσεις ξενοδοχεία δεν μπορούσαν να λειτουργήσουν πλήρως (π.χ. εστιατόρια ή μέρος δωματίων) λόγω έλλειψης προσωπικού, στοιχείο που συνδέεται άμεσα με τη λειτουργική ποιότητα και τη βιωσιμότητα του προϊόντος. (GTP Headlines, 2023)
- **Χωρική συγκέντρωση & εποχικότητα ως παράγοντας ανθεκτικότητας και κόστους:** Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναφέρει ότι ο τουρισμός στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από έντονη εποχικότητα και χωρική συγκέντρωση, στοιχεία που ασκούν πίεση στους προορισμούς και επηρεάζουν την ανθεκτικότητα του οικοσυστήματος. (European Commission, 2022) Για την Κρήτη, πρόκειται για θέμα οικονομικής ανθεκτικότητας. Δηλαδή, όσο η ζήτηση συμπυκνώνεται σε ορισμένους μήνες και σημεία, τόσο αυξάνονται οι απαιτήσεις διαχείρισης σε υποδομές/πόρους και τόσο μεγαλώνει ο κίνδυνος αστάθειας αν υπάρξει μεταβολή στη ζήτηση (European Commission, 2022)
- **Κόστος περιβαλλοντικής διαχείρισης ως μέρος της ανταγωνιστικότητας:** Οι περιβαλλοντικές πιέσεις (ενέργεια, απόβλητα/λύματα) δεν είναι μόνο «οικολογικό» θέμα. Είναι επίσης, οικονομικό, γιατί συνεπάγονται αυξημένες ανάγκες επενδύσεων και λειτουργικών δαπανών για να διατηρηθεί η ποιότητα του προορισμού. (Eurostat, 2024) Αν αυτές οι ανάγκες δεν καλύπτονται, υπάρχει κίνδυνος υποβάθμισης του προϊόντος και απώλειας ανταγωνιστικότητας. (OECD, 2025)
- **Ανάγκη για διακυβέρνηση τεκμηριωμένη από δεδομένα:** Ο OECD (2025) προτείνει για την Ελλάδα ένα σύνολο 33 δεικτών βιώσιμου τουρισμού ως εργαλείο evidence-based πολιτικής, βασισμένο σε υφιστάμενα πλαίσια και σε προτεραιότητες που προέκυψαν από στρατηγικό σχεδιασμό και από διαβούλευση με τους εμπλεκόμενους φορείς. (OECD, 2025) Για την Κρήτη, αυτό στηρίζει το επιχείρημα ότι η οικονομική βιωσιμότητα συνδέεται με τη δυνατότητα παρακολούθησης και διαχείρισης πιέσεων (πόροι, υποδομές, κοινωνική αποδοχή, προστατευόμενες περιοχές) με συστηματικό τρόπο. (UN Tourism/INSTO, 2020)

3.4 Δυνατότητες και συγκριτικά πλεονεκτήματα για ανάπτυξη εναλλακτικού τουρισμού (Κρήτη)

Η Κρήτη διαθέτει σαφή συγκριτικά πλεονεκτήματα για ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού, επειδή συνδυάζει εξαιρετικά πλούσιο φυσικό κεφάλαιο, αναγνωρισμένα

«σήματα ποιότητας» (π.χ. UNESCO) και ισχυρή πολιτισμική ταυτότητα. (University of Crete–NHMC, n.d.; UNESCO, 2025) Η ανάπτυξη αυτή δεν προϋποθέτει την «αντικατάσταση» του μαζικού μοντέλου, αλλά μπορεί να λειτουργήσει συμπληρωματικά. (OECD, 2025) Δηλαδή, να διαφοροποιήσει το προϊόν, να ενισχύσει τη χωρική διάχυση προς την ενδοχώρα και να στηρίξει επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου, ιδίως με δραστηριότητες που δεν εξαρτώνται αποκλειστικά από ήλιο–θάλασσα. (University of Crete–NHMC, n.d.; OECD, 2025)

3.4.1 Φυσικό κεφάλαιο και οικοτουρισμός

Natura 2000 ως βάση εναλλακτικού τουρισμού

Η ύπαρξη εκτεταμένου δικτύου Natura 2000 στην Κρήτη αποτελεί πρακτική βάση για οικοτουριστικές εμπειρίες, καθώς οι προστατευόμενες περιοχές καλύπτουν μεγάλα τμήματα της ενδοχώρας και των ορεινών συγκροτημάτων. (University of Crete–NHMC, n.d.) Αυτό σημαίνει ότι ο οικοτουρισμός δεν περιορίζεται σε μεμονωμένα αξιοθέατα, αλλά μπορεί να οργανωθεί ως πλέγμα διαδρομών και τόπων επίσκεψης. (University of Crete–NHMC, n.d.) Ως επακόλουθο, ενισχύει τη διάχυση επισκεπτών και δίνει λόγο επίσκεψης σε περιοχές εκτός των κλασικών παραθαλάσσιων συγκεντρώσεων. (University of Crete–NHMC, n.d.)

Εμπειρίες φύσης με χαμηλότερη όχληση

Ο οικοτουρισμός στις Natura περιοχές μπορεί να δομηθεί γύρω από δραστηριότητες όπως γνωριμία με ενδημική χλωρίδα, διαδρομές και ήπιες μορφές πεζοπορίας, οι οποίες τείνουν να απευθύνονται σε κοινά ειδικών ενδιαφερόντων και να παράγουν μεγαλύτερη «ποιότητα» ζήτησης ανά επίσκεψη. (University of Crete–NHMC, n.d.) Παράλληλα, οι εμπειρίες αυτές μπορούν να συνδυαστούν με περιβαλλοντική ερμηνεία (interpretation) και εκπαιδευτικά προγράμματα, ενισχύοντας την αξία του τόπου χωρίς να απαιτούν έντονη νέα δόμηση. (University of Crete–NHMC, n.d.)

Σύνδεση με προστασία και διαχείριση

Οι προστατευόμενες περιοχές δεν είναι απλώς «πόροι» για αξιοποίηση αλλά απαιτούν πλαίσιο διαχείρισης ώστε να αποφεύγεται η υποβάθμιση οικοτόπων. (European Commission LIFE, n.d.) Αυτό δίνει ένα επιπλέον συγκριτικό πλεονέκτημα για την Κρήτη, δηλαδή μπορεί να αναπτύξει εναλλακτικό τουρισμό που είναι από τη φύση του συμβατός με κανόνες φέρουσας ικανότητας (π.χ. όρια επισκεψιμότητας, σηματοδοτημένα μονοπάτια, ζώνες προστασίας). Με αποτέλεσμα να βελτιώνει την περιβαλλοντική επίδοση του προορισμού και τη διεθνή του εικόνα. (European Commission LIFE, n.d.; OECD, 2025)

3.4.2 Γεωτουρισμός και ορεινή ενδοχώρα (UNESCO Global Geoparks)

Psiloritis UNESCO Global Geopark

Η ύπαρξη UNESCO Global Geopark στον Ψηλορείτη αποτελεί ισχυρό θεσμικό «σήμα» και βάση για γεωτουρισμό, πεζοπορικό τουρισμό, σπηλαιολογισμό και εκπαιδευτικές εμπειρίες γύρω από γεώτοπο (π.χ. φαράγγια, σπήλαια). (UNESCO, 2025) Τα πλεονέκτηματα είναι ότι αφενός αναβαθμίζει την ελκυστικότητα της ενδοχώρας, και αφετέρου μετατοπίζει την εμπειρία από την απλή αναψυχή σε μια πιο τεκμηριωμένη προσέγγιση του γεωτοπίου. (UNESCO, 2025)

Sitia UNESCO Global Geopark

Αντίστοιχα, το UNESCO Global Geopark Σητείας δίνει δυνατότητες θεματικών διαδρομών (γεωλογία–παλαιοντολογία–σπήλαια) και εμπλουτισμού του προϊόντος της Ανατολικής Κρήτης. (UNESCO, 2025) Επειδή βρίσκεται χωρικά σε διαφορετικό άκρο από τις πιο ώριμες ζώνες του νησιού, μπορεί να λειτουργήσει ως μοχλός πιο ισόρροπης ανάπτυξης. Αυτό θα επιτευχθεί, ειδικά αν συνδεθεί με μικρότερες υποδομές επίσκεψης και τοπική επιχειρηματικότητα εμπειριών. (UNESCO, 2025)

Γεωτουρισμός ως εργαλείο επιμήκυνσης

Οι δραστηριότητες γεωτουρισμού έχουν καλύτερη αντοχή εκτός αιχμής σε σχέση με το κλασικό προϊόν ήλιος-θάλασσα. (UNESCO, 2025) Άρα, ο γεωτουρισμός μπορεί να στηρίξει επιμήκυνση περιόδου και να περιορίσει τη μονοκαλλιέργεια του «καλοκαιριού»,

ειδικά αν σχεδιαστούν πακέτα πολλαπλών ημερών με διαδρομές, τοπικούς οδηγούς και θεματικές εμπειρίες. (OECD, 2025)

3.4.3 Αγροτουρισμός, γαστρονομία και ευεξία

Γαστρονομικός τουρισμός (Μεσογειακή Διατροφή)

Η θεσμική αναγνώριση της Μεσογειακής Διατροφής ως Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO προσφέρει πλαίσιο για γαστρονομικό και βιωματικό τουρισμό που συνδέεται με τοπικά προϊόντα, πρακτικές και τρόπους ζωής. (UNESCO, 2025) Για την Κρήτη αυτό μεταφράζεται σε εμπειρίες όπως γευσιγνωσίες, επισκέψεις σε παραγωγούς, μαθήματα μαγειρικής, θεματικά food tours και μικρά φεστιβάλ/πανηγύρια, τα οποία μπορούν να λειτουργούν όλο το χρόνο. (UNESCO, 2025)

Αγροτουρισμός ως σύνδεση ενδοχώρας–τουρισμού

Ο οδηγός οικοτουρισμού για τις Natura περιοχές αναφέρει αγροτουρισμό και παραδοσιακή αγροτική διαμονή σε χωριά και σε Natura περιοχές, άρα υπάρχει η βάση για να συνδεθούν καταλύματα μικρής κλίμακας με υπαίθριες δραστηριότητες και τοπική παραγωγή. (University of Crete–NHMC, n.d.) Αυτό δίνει συγκριτικό πλεονέκτημα γιατί κατευθύνει μέρος της αξίας στην ενδοχώρα και ενισχύει τη διασπορά εισοδήματος, κάτι που συχνά λείπει από καθαρά παράκτια μοντέλα. (University of Crete–NHMC, n.d.; OECD, 2025)

Ευεξία και αργός τουρισμός

Η γαστρονομία, το φυσικό περιβάλλον και οι ήπιες υπαίθριες δραστηριότητες μπορούν να συντεθούν σε προϊόν ευεξίας/slow travel, που βασίζεται σε ρυθμό, αυθεντικότητα και τοπική εμπειρία. (University of Crete–NHMC, n.d.; UNESCO, 2025) Αυτό είναι συγκριτικό πλεονέκτημα γιατί απευθύνεται σε κοινά που τείνουν να επιζητούν μεγαλύτερη παραμονή, υψηλότερη ποιότητα υπηρεσίας και λιγότερη εποχική «έκρηξη» ζήτησης. (OECD, 2025)

3.4.4 Θεματική διαφοροποίηση και «πακέτα» εμπειριών

Από μεμονωμένα assets σε ολοκληρωμένα προϊόντα

Το πλεονέκτημα της Κρήτης είναι ότι οι επιμέρους πόροι (π.χ. Natura 2000 περιοχές, geoparks, γαστρονομία) μπορούν να σχεδιαστούν ως συνδυαστικά θεματικά σύνολα εμπειριών (θεματικές διαδρομές), αντί να προβάλλονται αποσπασματικά. (UNWTO & ETC, 2011) Ενδεικτικά, μπορούν να διαμορφωθούν συνδυασμοί όπως «βιοποικιλότητα–βοτανική–γαστρονομία» ή «σπήλαια–γεωκληρονομιά–τοπικοί οικισμοί», που διαφοροποιούν την εμπειρία και μειώνουν την εξάρτηση από μία μόνο μορφή τουρισμού. (UNWTO & ETC, 2011)

Σύνδεση με διακυβέρνηση και δείκτες

Η μετατόπιση προς εναλλακτικό τουρισμό χρειάζεται διακυβέρνηση τεκμηριωμένη από δεδομένα. Δηλαδή με στόχους, δείκτες και συνεχή παρακολούθηση, ώστε η ανάπτυξη να μην αναπαράγει πιέσεις απλώς σε νέες περιοχές. (OECD, 2025) Ο OECD υπογραμμίζει τη σημασία οργανωμένης βάσης τεκμηρίωσης και δεικτών για τον βιώσιμο τουρισμό στην Ελλάδα, κάτι που μπορεί να λειτουργήσει ως πλαίσιο ώστε τα «εναλλακτικά» προϊόντα της Κρήτης να σχεδιάζονται και να αξιολογούνται με συστηματικό τρόπο. (OECD, 2025)

4. Εναλλακτικές μορφές τουρισμού στην Κρήτη

4.1 Αγροτουρισμός στην Κρήτη

Ο αγροτουρισμός μπορεί να αποτελέσει ένα κεντρικό μέσο διαφοροποίησης του κρητικού τουριστικού προϊόντος, επειδή αξιοποιεί τους πόρους της ενδοχώρας (παραγωγή, τοπίο, γαστρονομία, πολιτισμό) και δημιουργεί συμπληρωματικές ροές εισοδήματος για αγροτικές περιοχές. (European Parliamentary Research Service [EPRS], 2023) Η αγροτουριστική ανάπτυξη ανταποκρίνεται στην ανάγκη μετάβασης προς πιο βιώσιμα πρότυπα τουρισμού. Αναδεικνύει τον τουρισμό υπαίθρου ως επιλογή που μπορεί, μέσα από στρατηγικό σχεδιασμό προορισμού, να συνδεθεί με τοπικές αλυσίδες αξίας και πρακτικές ηπιότερης χρήσης πόρων. (UN Tourism, 2025)

Στην περίπτωση της Κρήτης, η οικονομική «βάση» για τέτοιες παρεμβάσεις τεκμηριώνεται και από στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, όπου το 2022 το συνολικό Ακαθάριστο Προστιθέμενο Προϊόν (Gross Value Added, GVA) της Περιφέρειας Κρήτης ανήλθε σε 9.250 εκατ. ευρώ (τρέχουσες τιμές). (ELSTAT, 2025) Στο ίδιο επίσημο πλαίσιο, η ανάλυση κατά κλάδους δείχνει ότι για την Κρήτη, η γεωργία, δασοκομία και αλιεία, (κλάδος Α) αντιστοιχεί σε 867 εκατ. ευρώ GVA το 2022, ενώ οι κλάδοι που συνδέονται άμεσα με την τουριστική δραστηριότητα, κυρίως καταλύματα και εστίαση εντός του συμπλέγματος G–H–I αντιστοιχούν σε 3.245 εκατ. ευρώ. (ELSTAT, 2025) Αυτή η συνύπαρξη ισχυρών τουριστικών και αγροτικών συνιστωσών δημιουργεί πεδίο για πολιτικές με στόχο τη βιώσιμη τοπική οικονομία. (OECD, 2024)

4.1.1 Ορισμός, περιεχόμενο και θέση στις εναλλακτικές μορφές

Σε διεθνές επίπεδο, ο τουρισμός υπαίθρου νοείται ως τουριστική δραστηριότητα όπου η εμπειρία του επισκέπτη συνδέεται με ένα ευρύ φάσμα προϊόντων που σχετίζονται με τη φύση, τη γεωργία, τον αγροτικό τρόπο ζωής και πολιτισμό, την αναψυχή και την περιήγηση σε μη αστικές περιοχές. (UN Tourism, 2025) Ο αγροτουρισμός, ως πιο «στοχευμένη» εκδοχή εντός αυτού του πεδίου, τοποθετεί την αγροτική παραγωγή και την αγροδιατροφική ταυτότητα στο επίκεντρο της εμπειρίας, είτε μέσω άμεσης επαφής με το αγρόκτημα είτε μέσω προϊόντων ή και δραστηριοτήτων που προκύπτουν από αυτό. (Phillip, Hunter, & Blackstock, 2010)

Στο πλαίσιο των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, ο αγροτουρισμός θεωρείται εργαλείο τοπικής ανάπτυξης όταν δημιουργεί συμπληρωματικό εισόδημα, στηρίζει μικρές επιχειρήσεις και ενισχύει τη διατήρηση υπηρεσιών στην ύπαιθρο, χωρίς να προκαλεί υπερφόρτωση πόρων και αλλοίωση του χαρακτήρα των περιοχών. (EPRS, 2023) Κατά συνέπεια, η θέση του δεν είναι «αντίπαλη» του μαζικού τουρισμού, αλλά συμπληρωματική και διορθωτική ως προς τις χωρικές και εποχικές ανισορροπίες. (UN Tourism, 2025)

4.1.2 Η τουριστική ζήτηση ως βάση

Η ζήτηση αποτελεί καθοριστικό παράγοντα επιτυχίας, διότι ο αγροτουρισμός χρειάζεται μεγάλο αριθμό επισκεπτών για να στηρίζει επενδύσεις σε υποδομές υποδοχής, κατάρτιση προσωπικού, οργάνωση εμπειριών και μηχανισμούς ποιότητας. (OECD, 2024) Σε ώριμους προορισμούς όπως η Κρήτη, ρεαλιστική προσέγγιση είναι ο σχεδιασμός αγροτουριστικών προϊόντων που «μετατρέπουν» μέρος της ήδη υπάρχουσας τουριστικής ροής σε επισκέψεις ενδοχώρας (ημερήσιες ή πολυήμερες), αντί να βασίζονται αποκλειστικά σε νέες αγορές. (EPRS, 2023)

Σε πρακτικό επίπεδο, η στόχευση της ζήτησης συνδέεται με την εποχικότητα και τη δυνατότητα επέκτασης της περιόδου μέσω εμπειριών υπαίθρου που δεν εξαρτώνται αποκλειστικά από το δίπτυχο «ήλιος-θάλασσα». (UN Tourism, 2025) Στο επίπεδο τεκμηρίωσης πολιτικής, η ΕΛΣΤΑΤ παρέχει επίσημα στατιστικά στοιχεία για αφίξεις και διανυκτερεύσεις σε καταλύματα, τα οποία μπορούν να αξιοποιηθούν για να εντοπιστούν μήνες χαμηλότερης ζήτησης και να προγραμματιστούν δράσεις αγροτουρισμού για «αντιστάθμιση» της εποχικότητας. (ELSTAT, 2024)

Επιπλέον, η ζήτηση για αγροτουρισμό είναι έντονα «εμπειρική» και εξαρτάται από το πόσο αξιόπιστο και εύκολα προσβάσιμο είναι το προϊόν (μετακίνηση, ποιότητα ξενάγησης, δυνατότητα αγοράς προϊόντων). (OECD, 2024) Αυτό σημαίνει ότι η ανάπτυξη δεν πρέπει να μετριέται μόνο με αριθμό μονάδων, αλλά με βαθμό ενδιαφέροντος πραγματικής κατανάλωσης εμπειρίας και τοπικών προϊόντων. (UN Tourism, 2025)

4.1.3 Η αγροτική βάση της Κρήτης

Η αγροτική βάση της Κρήτης περιλαμβάνει τόσο την παραγωγή όσο και το αγροτικό τοπίο, τις τοπικές τεχνικές, και την αγροδιατροφική κουλτούρα που μπορεί να μετασχηματιστεί σε εμπειρία. (UN Tourism, 2025) Σε επίπεδο επίσημων στατιστικών, οι περιφερειακοί λογαριασμοί της ΕΛΣΤΑΤ τεκμηριώνουν ότι η γεωργία, δασοκομία και αλιεία παράγουν σημαντικό GVA στην Κρήτη (867 εκατ. ευρώ το 2022), γεγονός που στηρίζει την υπόθεση ότι υπάρχει παραγωγή για προϊόντα εμπειρίας γύρω από την καλλιέργεια, τη μεταποίηση και τη γαστρονομία. (ELSTAT, 2025)

Η αξιοποίηση της αγροτικής βάσης ενισχύεται όταν υπάρχουν σήματα ποιότητας και θεσμοθετημένες προδιαγραφές προέλευσης, διότι αυτά λειτουργούν ως μηχανισμός εμπιστοσύνης και διαφοροποίησης στην αγορά. (EPRS, 2023) Ενδεικτικά, η ευρωπαϊκή βάση eAmbrosia περιλαμβάνει προστατευόμενη γεωγραφική ένδειξη (PGI) για ελαιόλαδο που συνδέεται με τα Χανιά Κρήτης, με σχετικές τεχνικές προδιαγραφές. (European Commission, n.d.) Η ύπαρξη τέτοιων προδιαγραφών είναι σημαντική για τον αγροτουρισμό, διότι επιτρέπει προβολή τύπου «από το χωράφι στο προϊόν» και εμπειρίες που πατούν σε θεσμικά κατοχυρωμένη ταυτότητα. (European Commission, n.d.; UN Tourism, 2025)

4.1.4 Μορφές αγροτουρισμού και παραδείγματα εφαρμογής

Η κρητική εφαρμογή του αγροτουρισμού μπορεί να αναλυθεί αποτελεσματικά με βάση την τυπολογία «αγρόκτημα–τύπος επαφής–αυθεντικότητα», επειδή επιτρέπει να ξεχωρίσουμε ποια προϊόντα δημιουργούν πραγματική διασύνδεση με την αγροτική οικονομία και ποια είναι απλώς «αγροτικό σκηνικό». (Phillip et al., 2010) Επιπλέον, η έρευνα για αγροτουρισμό και τοπική ανάπτυξη στην Ελλάδα δείχνει ότι τα αποτελέσματα εξαρτώνται από τον τρόπο ενσωμάτωσης στην τοπική οικονομία, το μοντέλο λειτουργίας και τις συνεργασίες. (Karampela & Kizos, 2018)

Αγροτουρισμός διαμονής στην ύπαιθρο (farm stays / rural accommodation)

Η πρώτη κατηγορία αφορά καταλύματα υπαίθρου που προσφέρουν παθητική ή έμμεση επαφή με γεωργική δραστηριότητα (π.χ. αγροτικό πρωινό, περιβάλλον κτήματος), τα οποία μπορούν να λειτουργήσουν ως «κόμβοι» για εμπειρίες ενδοχώρας. (Phillip et al., 2010) Για να μεγιστοποιηθεί η συμβολή τους στη βιώσιμη οικονομία, απαιτείται να συνδέονται με τοπικούς παραγωγούς και να προωθούν δραστηριότητες μικρής κλίμακας

(επισκέψιμες μονάδες, εργαστήρια), ώστε η τουριστική δαπάνη να διαχέεται. (EPRS, 2023)

Ελαιοτουρισμός και εμπειρίες ελαιολάδου

Ο ελαιοτουρισμός αποτελεί εξειδίκευση αγροτουρισμού με υψηλή συνάφεια για την κρητική ενδοχώρα, επειδή επιτρέπει να συνδεθούν το τοπίο της ελιάς, η μεταποίηση (ελαιοτριβεία), η γαστρονομία και η πολιτισμική κληρονομιά σε ενιαίες διαδρομές. (SEDIK, 2025) Η ύπαρξη θεσμικών προδιαγραφών προέλευσης (π.χ. PGI “CHANIA Crete”) υποστηρίζει τον σχεδιασμό εμπειριών που δεν είναι απλώς «γευσιγνωσία», αλλά τεκμηριωμένη αφήγηση ποιότητας και τόπου. (European Commission, n.d.) Σε όρους τοπικής ανάπτυξης, η πρακτική αξία αυτής της μορφής είναι ότι μπορεί να ενισχύσει τόσο τις άμεσες πωλήσεις (στο σημείο εμπειρίας) όσο και τη μακροχρόνια σχέση επισκέπτη–προϊόντος μετά το ταξίδι (επανάληψη αγοράς/διάδοσης φήμης), εφόσον υπάρχει οργάνωση και συνέπεια ποιότητας. (EPRS, 2023)

Οινοτουρισμός

Ο οινοτουρισμός στην Κρήτη μπορεί να λειτουργήσει ως «πλατφόρμα εμπειρίας» γύρω από τον αμπελώνα, την παραγωγή οίνου και τη γαστρονομία, προσφέροντας υπηρεσίες όπως ξεναγήσεις, γευσιγνωσία και πωλήσεις στον χώρο. (Trihas, Kyriakaki, Sarantakou, & Tsilimprokos, 2020) Η εμπειρική τεκμηρίωση δείχνει ότι ο εμπλουτισμός υπηρεσιών (εκδηλώσεις, σεμινάρια, εμπειρίες στον αμπελώνα) αποτελεί σημαντικό στοιχείο ανταγωνιστικότητας, διότι μετατρέπει μια απλή επίσκεψη σε ολοκληρωμένο προϊόν υψηλότερης αξίας. (Trihas et al., 2020)

Άμεση συμμετοχή σε εργασίες αγροκτήματος

Δραστηριότητες όπως συμμετοχή στη συγκομιδή ή σε απλές αγροτικές εργασίες ενισχύουν την αντίληψη αυθεντικότητας και διαφοροποιούν το προϊόν, αλλά απαιτούν οργάνωση (ασφάλεια, ροή επισκέπτη). (Phillip et al., 2010) Από πλευράς βιωσιμότητας, τέτοιες εμπειρίες μπορούν να υποστηρίξουν επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου και να μειώσουν την εξάρτηση από την αιχμή, εφόσον συνδέονται με καταλύματα υπαίθρου και δίκτυα τοπικής κατανάλωσης. (EPRS, 2023)

4.1.5 Προϋποθέσεις ανάπτυξης και κατευθύνσεις πολιτικής

Η ανάπτυξη αγροτουρισμού στην Κρήτη προϋποθέτει ολοκληρωμένο σχεδιασμό (στόχοι, ρόλοι, ποιότητα, παρακολούθηση), καθώς ο αγροτουρισμός μπορεί να προσφέρει αναπτυξιακά οφέλη αλλά και να δημιουργήσει κινδύνους όταν δεν υπάρχει διαχείριση. (UN Tourism, 2025; EPRS, 2023) Επομένως, οι κατευθύνσεις πολιτικής οφείλουν να «δένουν» την τουριστική ανάπτυξη με τον πρωτογενή τομέα και τη βιωσιμότητα, λαμβάνοντας υπόψη την οικονομική διάρθρωση που αποτυπώνουν οι Περιφερειακοί Λογαριασμοί, δηλαδή το σχετικό βάρος του τουριστικού συμπλέγματος (καταλύματα/εστίαση κ.ά.) σε σύγκριση με τον πρωτογενή τομέα. (ELSTAT, 2025)

Θεσμική οριοθέτηση και πρότυπα ποιότητας

Η υιοθέτηση λειτουργικού ορισμού (π.χ. όπως προαναφέρθηκε με βάση working farm/επαφή/αυθεντικότητα) βοηθά να αποφευχθεί η «ετικετοποίηση» κάθε υπαίθριας διαμονής ως αγροτουρισμού και να στοχευθούν πολιτικές ενίσχυσης σε μοντέλα με πραγματική τοπική διασύνδεση. (Phillip et al., 2010)

Δικτύωση και διακυβέρνηση προορισμού

Η ανάπτυξη θεματικών διαδρομών (ελαιόλαδο, οίνος, αγροδιατροφή) με κοινή προβολή και συνεργασίες αυξάνει την πιθανότητα τα οφέλη να διαχέονται στην ενδοχώρα και να μην «εγκλωβίζονται» σε λίγες μονάδες. (EPRS, 2023; Karampela & Kizos, 2018)

Αξιοποίηση πιστοποιήσεων/προδιαγραφών

Η σύνδεση εμπειριών με πιστοποιημένα προϊόντα και προδιαγραφές (όπως γεωγραφικές ενδείξεις) ενισχύει αξιοπιστία, διαφοροποίηση και δυνατότητα τιμολόγησης εμπειριών υψηλότερης αξίας. (European Commission, n.d.)

Διαχείριση εποχικότητας με στοχευμένα προϊόντα

Η χρήση επίσημων στατιστικών αφίξεων/διανυκτερεύσεων για εντοπισμό ζήτησης διευκολύνει τον σχεδιασμό εκτός αιχμής προϊόντων (συγκομιδές, εργαστήρια, θεματικά Σαββατοκύριακα), με στόχο πιο σταθερή απασχόληση στην ύπαιθρο. (ELSTAT, 2024; UN Tourism, 2025)

Κλιματική διάσταση και αποτύπωμα άνθρακα

Η βιωσιμότητα απαιτεί να ενσωματωθούν μέτρα μετριασμού εκπομπών, καθώς η τουριστική δραστηριότητα στην Κρήτη έχει υπολογιστεί με ανθρακική ένταση 0.562 kgCO₂/€ και έχουν συζητηθεί επιλογές μετριασμού με ποσοτικοποίηση απαιτήσεων όπως

η έκταση νέων δασικών φυτεύσεων για αντιστάθμιση. (Vourdoubas, 2019) Αυτό δεν σημαίνει ότι ο αγροτουρισμός είναι «από μόνος του» χαμηλού αποτυπώματος, αλλά ότι μπορεί να αποτελέσει πεδίο εφαρμογής πρακτικών χαμηλής κατανάλωσης ενέργειας/νερού και ενίσχυσης τοπικών εφοδιαστικών αλυσίδων, όταν εντάσσεται σε συνολικό σχέδιο βιώσιμης μετάβασης του προορισμού. (OECD, 2024; UN Tourism, 2025)

4.2 Οικοτουρισμός στην Κρήτη

4.2.1 Ορισμός, περιεχόμενο και θέση στις εναλλακτικές μορφές

Ο οικοτουρισμός στην Κρήτη μπορεί να λειτουργήσει ως στοχευμένη μορφή τουρισμού υπαίθρου, όπου το ταξίδι οργανώνεται γύρω από την επαφή με το φυσικό περιβάλλον και τις παραδοσιακές τοπικές κουλτούρες που αναπτύσσονται σε φυσικές περιοχές, με έμφαση στη χαμηλή όχληση και στη συνεισφορά για διατήρηση των οικοσυστημάτων. (UN Tourism, 2019). Για να συμβάλει ουσιαστικά στη βιώσιμη τοπική οικονομία, απαιτεί τη συνεργασία ανάμεσα σε προστατευόμενες περιοχές, τοπικές επιχειρήσεις και μέσω των διαχείρισης επισκεψιμότητας, ώστε τα οφέλη να κατανέμονται και οι επιπτώσεις να ελέγχονται. (UN Tourism, 2019)

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (UN Tourism), ο οικοτουρισμός σαν ορισμός, αναφέρεται σε μορφές τουρισμού που είναι βασισμένες στη φύση (nature-based) και η κύρια παρακίνηση είναι η παρατήρηση και εκτίμηση της φύσης καθώς και των παραδοσιακών πολιτισμών σε φυσικές περιοχές. Ακόμη περιλαμβάνει εκπαιδευτικά και ερμηνευτικά στοιχεία, και οργανώνεται συχνά για μικρές ομάδες σε συνδέση με μικρές, τοπικά ιδιοκτησιακές επιχειρήσεις. Ο οικοτουρισμός ελαχιστοποιεί αρνητικές επιπτώσεις στο φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον, και υποστηρίζει τη διατήρηση των φυσικών περιοχών και ενίσχυση της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης. (UN Tourism, 2019)

Ο οικοτουρισμός μπορεί να θεωρηθεί μια πιο «αυστηρή» μορφή τουρισμού υπαίθρου, γιατί δεν αρκείται στην εμπειρία της φύσης, αλλά ενσωματώνει υποχρεωτικά ελαχιστοποίηση επιπτώσεων και έμπρακτη στήριξη της διατήρησης των φυσικών περιοχών και των τοπικών κοινοτήτων. (UN Tourism, 2019) Αυτό είναι ιδιαίτερα κρίσιμο

για την Κρήτη, επειδή μεγάλο μέρος της ελκυστικότητας του νησιού συνδέεται με φυσικά οικοσυστήματα (φαράγγια, παράκτιες ζώνες). Η ανεξέλεγκτη επισκεψιμότητα μπορεί να οδηγήσει σε υποβάθμιση, άρα ο οικοτουρισμός πρέπει να προσεγγίζεται ως «πλαίσιο διαχείρισης» και όχι απλώς ως ετικέτα μάρκετινγκ. (UN Tourism, 2019)

4.2.2 Η τουριστική ζήτηση ως βάση

Η ανάπτυξη οικοτουριστικών προϊόντων προϋποθέτει κατανόηση της ζήτησης και των κινήτρων (π.χ. ενδιαφέρον για φύση, μάθηση, ήπιες δραστηριότητες), αλλά και ικανότητα μετατροπής αυτών των κινήτρων σε οργανωμένες υπηρεσίες με ασφάλεια, ποιότητα και αξιόπιστη πληροφόρηση. (UN Tourism, 2019) Σε επίπεδο πολιτικής τουρισμού, η ευρύτερη τάση διαφοροποίησης τουριστικών προϊόντων, καθώς και η βιωσιμότητα ως παράγοντας ανταγωνιστικότητας, αποτελούν σταθερό άξονα στις σύγχρονες τουριστικές πολιτικές. (OECD, 2024)

Για την Κρήτη, η ζήτηση για οικοτουρισμό μπορεί να λειτουργήσει συμπληρωματικά προς τις κυρίαρχες ροές «ήλιου-θάλασσας», δημιουργώντας αφορμές μετακίνησης από τις παράκτιες ζώνες προς την ενδοχώρα (μονοήμερες ή μικρής διάρκειας εκδρομές) και ενισχύοντας τη διασπορά της τουριστικής δαπάνης. (UN Tourism, 2019) Επιπλέον, η οικοτουριστική προσφορά έχει δυνητικά ρόλο στη μείωση εποχικότητας, καθώς δραστηριότητες όπως πεζοπορία, παρατήρηση φύσης ή θεματικές επισκέψεις σε προστατευόμενες περιοχές μπορούν να αναπτυχθούν και εκτός υψηλής θερινής αιχμής. (UN Tourism, 2019)

4.2.3 Η «οικολογική» βάση της Κρήτης

Ο οικοτουρισμός στηρίζεται σε φυσικούς πόρους που συνήθως βρίσκονται εντός ή γύρω από προστατευόμενες περιοχές, άρα η ποιότητα του προϊόντος συνδέεται άμεσα με την προστασία, διαχείριση και επίβλεψη του. (UN Tourism, 2019) Στην Κρήτη, χαρακτηριστικό παράδειγμα οργανωμένης προστατευόμενης περιοχής αποτελεί το Εθνικό Πάρκο Σαμαριάς και το ευρύτερο πλέγμα προστατευόμενων περιοχών Δυτικής Κρήτης που υπάγονται στη σχετική Μονάδα Διαχείρισης της NECCA, με δικαιοδοσία σε πλήθος

περιοχών Natura 2000. (Natural Environment and Climate Change Agency [NECCA], 2022)

Από το 2022, η χρηματοδότηση της διαχείρισης της Σαμαριάς συνδέεται πιο άμεσα με την επισκεψιμότητα. Τα έσοδα από το εισιτήριο εισόδου αποτελούν πόρο της NECCA και το 30% του ετήσιου ποσού κατευθύνεται στους δήμους για έργα που σχετίζονται με τη διαχείριση της προστατευόμενης περιοχής. (Council of Europe, 2023) Αυτό το σχήμα εσόδων μπορεί να λειτουργήσει ως πρακτικός μηχανισμός ώστε η επισκεψιμότητα να συνεισφέρει στη συντήρηση υποδομών, στην εποπτεία και στις ανάγκες προστασίας της περιοχής. (UN Tourism, 2019)

Παράλληλα, η Κρήτη διαθέτει αναγνωρισμένες περιοχές φυσικής κληρονομιάς, που μπορούν να στηρίξουν μορφές οικοτουρισμού με εκπαιδευτικό χαρακτήρα, όπως τα UNESCO Global Geoparks. (UNESCO, 2025) Ενδεικτικά, το Psiloritis UNESCO Global Geopark καλύπτει την κεντρική Κρήτη (περίπου 1.200 km²) και περιλαμβάνει ορεινούς όγκους, κοιλάδες, φαράγγια, σπήλαια και υψηλή βιοποικιλότητα, στοιχεία που ταιριάζουν με την αρχή του οικοτουρισμού για εμπειρία σε φυσικές περιοχές. (UNESCO, 2025) Αντίστοιχα, το Sitia UNESCO Global Geopark στην ανατολική Κρήτη αναδεικνύει μοναδικά γεωλογικά χαρακτηριστικά, εκτεταμένες καρστικές δομές, μεγάλο αριθμό σπηλαίων και φαραγγίων, δημιουργώντας πεδίο για οικοτουριστικές διαδρομές με έμφαση στην περιβαλλοντική εκπαίδευση. (UNESCO, 2025)

4.2.4 Μορφές οικοτουρισμού και παραδείγματα εφαρμογής στην Κρήτη

Με βάση τα κριτήρια τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού, οι μορφές οικοτουρισμού στην Κρήτη μπορούν να οργανωθούν γύρω από (α) το φυσικό αντικείμενο (βουνό/φαράγγι/παράκτια-θαλάσσια ζώνη), (β) τον τύπο δραστηριότητας (παρατήρηση, ήπια άσκηση, ερμηνεία/εκπαίδευση) και (γ) τη σχέση με προστατευόμενες περιοχές και τοπικούς παρόχους. (UN Tourism, 2019) Πιο συγκεκριμένα, ενδεικτικές μορφές για την Κρήτη είναι:

- **Πεζοπορικός οικοτουρισμός σε προστατευόμενες περιοχές (φαράγγια, ορεινοί όγκοι),** με οδηγούς/ερμηνεία οικοσυστημάτων, κανόνες χαμηλής όχλησης και διαχείριση ροών επισκεπτών. (UN Tourism, 2019) (NECCA, 2022)

- **Οικοτουρισμός προστατευόμενων περιοχών με μηχανισμό εσόδων (εισιτήριο)**, όπου η επίσκεψη συνδέεται θεσμικά με τη χρηματοδότηση διαχείρισης και με μέτρα συντήρησης υποδομών (π.χ. Εθνικό Πάρκο Σαμαριάς). (Council of Europe, 2023)
- **Γεω-οικοτουρισμός (geotourism)** σε UNESCO Global Geoparks, με διαδρομές γεωλογικού ενδιαφέροντος, εκπαιδευτική ερμηνεία και σύνδεση με τοπικές κοινότητες. (UNESCO, 2025)
- **Μικρής κλίμακας εμπειρίες φύσης** που οργανώνονται από εξειδικευμένους παρόχους για μικρές ομάδες και συνδέονται με τοπικές επιχειρήσεις, όπως προκρίνει ο ορισμός της UN Tourism για τον οικοτουρισμό. (UN Tourism, 2019)

Η ουσιαστική διαφοροποίηση του οικοτουρισμού από «απλό» τουρισμό φύσης είναι ότι τα παραπάνω δεν αποτελούν μόνο δραστηριότητες αναψυχής, αλλά απαιτούν εκπαιδευτικό σκέλος, σχεδιασμό χαμηλών επιπτώσεων στο περιβάλλον, και μηχανισμό τοπικού οφέλους. (UN Tourism, 2019) Για παράδειγμα, μια πεζοπορία σε φαράγγι προσεγγίζεται ως οικοτουριστική όταν ενσωματώνει ερμηνεία (βιοποικιλότητα, γεωμορφολογία, πολιτισμικά ίχνη), κανόνες συμπεριφοράς/ασφάλειας και, ιδανικά, σύνδεση με τοπικές υπηρεσίες και τοπικά προϊόντα που αυξάνουν την δαπάνη στην ενδοχώρα. (UN Tourism, 2019)

4.2.5 Προϋποθέσεις ανάπτυξης και κατευθύνσεις πολιτικής

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού επισημαίνει ότι ο οικοτουρισμός πρέπει να ελαχιστοποιεί αρνητικές επιπτώσεις και να υποστηρίζει τη διατήρηση των φυσικών περιοχών, άρα η πολιτική για την Κρήτη οφείλει να ενσωματώνει εργαλεία διαχείρισης επισκεψιμότητας (κανόνες χρήσης, εποπτεία, συντήρηση υποδομών) και μηχανισμούς χρηματοδότησης προστασίας. (UN Tourism, 2019) Η εμπειρία από την περίπτωση της Σαμαριάς δείχνει ότι η σύνδεση εσόδων εισιτηρίου με τον φορέα διαχείρισης (NECCA) μπορεί να αποτελέσει παράδειγμα «ενσωμάτωσης» της προστασίας στη λειτουργία του προϊόντος. (Council of Europe, 2023)

Δεύτερη κρίσιμη προϋπόθεση είναι η ανάπτυξη τοπικά ιδιοκτησιακών, μικρής κλίμακας υπηρεσιών (οδηγοί, μικρά καταλύματα, τοπική εστίαση), ώστε να ενισχύεται η τοπική προστιθέμενη αξία και να συνδέεται ο οικοτουρισμός με απασχόληση στην ενδοχώρα. (UN Tourism, 2019) Στο επίπεδο στρατηγικής τουρισμού, η ανάγκη διαφοροποίησης και βιώσιμης αναβάθμισης προϊόντων αποτελεί ευρύτερη κατεύθυνση πολιτικής, άρα ο

οικοτουρισμός μπορεί να ενταχθεί ως στοχευμένες δράσεις σε τοπικό σχεδιασμό. (OECD, 2024)

Τρίτη προϋπόθεση, ειδικά για νησιωτικούς προορισμούς όπως η Κρήτη, είναι η σύνδεση με κλιματική και ενεργειακή βιωσιμότητα, επειδή μέρος των περιβαλλοντικών πιέσεων του τουρισμού σχετίζεται με εκπομπές και κατανάλωση πόρων. (Vourdoubas, 2019) Στο πλαίσιο αυτό, ο οικοτουρισμός στην Κρήτη θα πρέπει να υλοποιείται με πρακτικές χαμηλής όχλησης και με διαχείριση μετακινήσεων ή ροών, ώστε να μην αναιρείται ο στόχος «low impact» που αποτελεί δομικό στοιχείο του ορισμού. (UN Tourism, 2019)

4.3 Πολιτιστικός και θρησκευτικός τουρισμός στην Κρήτη

4.3.1 Ορισμός, περιεχόμενο και θέση στις εναλλακτικές μορφές

Ο πολιτιστικός τουρισμός, σύμφωνα με τον ορισμό που έχει υιοθετήσει η Γενική Συνέλευση του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (UN Tourism) (22η σύνοδος, 2017), είναι μορφή τουριστικής δραστηριότητας όπου το βασικό κίνητρο του επισκέπτη είναι να μάθει, να ανακαλύψει, να βιώσει και να «καταναλώσει» υλικά και άυλα πολιτιστικά στοιχεία και προϊόντα ενός προορισμού (UN Tourism, 2017). Τα πολιτιστικά στοιχεία αυτά, σχετίζονται με διακριτά υλικά, πνευματικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά μιας κοινωνίας όπως τέχνη και αρχιτεκτονική, πολιτιστική κληρονομιά, γαστρονομική κληρονομιά και μουσική. (UN Tourism, 2017).

Ο θρησκευτικός τουρισμός εντάσσεται λειτουργικά στο πεδίο του εναλλακτικού τουρισμού, καθώς διαμορφώνει θεματικές ροές που στηρίζονται σε τόπους λατρείας, μοναστηριακά συγκροτήματα, θρησκευτική κληρονομιά και τελετουργικό χρόνο (εορτές και πανηγύρια), με ιδιαίτερες απαιτήσεις σεβασμού της «ιερότητας» και της λειτουργίας των χώρων (UNESCO World Heritage Centre, 2017). Σε θεσμικό επίπεδο, η διεθνής εστίαση στα προσκυνήματα (pilgrimages) αναδεικνύει επίσης ότι οι προσκυνηματικές διαδρομές αποτελούν ειδικό πεδίο τουριστικής ανάπτυξης, όπου συνυπάρχουν τα θρησκευτικά και πολιτισμικά κίνητρα και απαιτούνται κατάλληλες μορφές διαχείρισης του προορισμού (UN Tourism, 2024).

4.3.2 Η τουριστική ζήτηση ως βάση

Η ζήτηση για πολιτιστικές εμπειρίες στην Κρήτη μπορεί να αναλυθεί στο πλαίσιο του πολιτιστικού τουρισμού, δηλαδή ως τουριστική δραστηριότητα στην οποία το ουσιώδες κίνητρο του επισκέπτη είναι να μάθει, να ανακαλύψει, να βιώσει και να «καταναλώσει» υλικές και άυλες πολιτιστικές εμπειρίες και προϊόντα του προορισμού, σύμφωνα με τον ορισμό που υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (22η σύνοδος, 2017). (UN Tourism, 2025).

Σε θεσμικό επίπεδο, ο UN Tourism αναφέρει ότι υποστηρίζει τα μέλη του στην ενίσχυση πλαισίων πολιτικής, στρατηγικών και ανάπτυξης προϊόντων πολιτιστικού τουρισμού, ενώ παράλληλα προωθεί την ανταλλαγή καλών πρακτικών που αναδεικνύουν συμπεριληπτικά συστήματα διαχείρισης και καινοτόμες εμπειρίες πολιτιστικού τουρισμού. (UN Tourism, 2025). Επομένως, η «ζήτηση» δεν προσεγγίζεται μόνο ως μέγεθος επισκεψιμότητας, αλλά και ως ζήτημα διακυβέρνησης/οργάνωσης της εμπειρίας συμβατή με την προστασία των πολιτιστικών στοιχείων.

4.3.3 Η «πολιτισμική και θρησκευτική» βάση της Κρήτης

Η «βάση» του πολιτιστικού τουρισμού στην Κρήτη στηρίζεται στο εξαιρετικά ισχυρό απόθεμα υλικής κληρονομιάς (αρχαιολογικοί χώροι, μνημεία, μουσεία) και στην άυλη πολιτισμική έκφραση (έθιμα, μουσική, τοπικές παραδόσεις), όπως προκύπτει και από το εύρος των στοιχείων που περιλαμβάνει ο θεσμικός ορισμός του πολιτιστικού τουρισμού (UN Tourism, 2017/σελ. ορισμού). Ενδεικτικά, ο αρχαιολογικός χώρος της Κνωσού περιλαμβάνει το «Ανάκτορο της Κνωσού», το οποίο η επίσημη πολιτιστική πύλη του Υπουργείου Πολιτισμού περιγράφει ως το μεγαλύτερο από τα σωζόμενα μινωικά κέντρα και το χρονολογεί στο διάστημα 2000–1350 π.Χ. (Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, 1999).

Ως προς τον θρησκευτικό τουρισμό, η Κρήτη διαθέτει πυκνό μοναστηριακό και εκκλησιαστικό απόθεμα, όπου η αξία δεν είναι μόνο λατρευτική αλλά και ιστορική/πολιτισμική (μοναστηριακή αρχιτεκτονική, κειμήλια, ιστορικές μνήμες), γεγονός που καθιστά τη διαχείριση των τόπων αυτών ιδιαίτερα ευαίσθητη ως προς την ισορροπία «επισκεψιμότητας–ιερότητας» (UNESCO World Heritage Centre, 2017). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Μονή Πρέβελη, η οποία παρουσιάζεται ως σταυροπηγιακή μονή

με πιθανή ίδρυση τον 16ο αιώνα και με τεκμηριωμένες ιστορικές αναφορές (π.χ. εμπλοκή σε επαναστατικές περιόδους, ίδρυση Ελληνικής Σχολής το 1831), στοιχεία που ενισχύουν τη δυνατότητα ανάπτυξης επισκέψεων με σεβασμό στη θρησκευτική λειτουργία (Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, n.d.).

4.3.4 Μορφές πολιτιστικού και θρησκευτικού τουρισμού και παραδείγματα εφαρμογής στην Κρήτη

Με βάση το περιεχόμενο του πολιτιστικού τουρισμού, οι μορφές εφαρμογής στην Κρήτη μπορούν να οργανωθούν σε θεματικούς άξονες ανάλογα με τα υλικά και άυλα πολιτιστικά στοιχεία που αναδεικνύουν και τον τύπο της προσφερόμενης εμπειρίας επίσκεψης. (UN Tourism, 2025).

Ενδεικτικά, μπορούν να αναπτυχθούν:

- **Αρχαιολογικός και ιστορικός τουρισμός**, με επίκεντρο επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους υψηλής εμβληματικότητας, όπως η Κνωσός (Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, 1999).
- **Μουσειακός πολιτιστικός τουρισμός**, όπου ο επισκέπτης συγκροτεί το «νόημα» του προορισμού μέσω συλλογών και ερμηνείας, αξιοποιώντας θεσμικές υποδομές όπως το Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου (Directorate of Archaeological Museums, Exhibitions and Educational Programs, 2025).
- **Θρησκευτικός και προσκυνηματικός τουρισμός**, με επισκέψεις σε μονές και προσκυνήματα, οι οποίες πρέπει να σχεδιάζονται με σεβασμό στην πνευματική αξία του τόπου και στη λειτουργική του χρήση (UNESCO World Heritage Centre, 2017).
- **Θεματικές πολιτιστικές–προσκυνηματικές διαδρομές**, οι οποίες μπορούν να ενοποιούν τόπους ιστορικής ή θρησκευτικής μνήμης και να διαχέουν τη ροή επισκεπτών, σύμφωνα με τις διεθνείς αναφορές που αντιμετωπίζουν τα προσκυνήματα (pilgrimages) και ως «διαδρομές» (UN Tourism, 2024).

4.3.5 Προϋποθέσεις ανάπτυξης και κατευθύνσεις πολιτικής

Κεντρική προϋπόθεση για την ανάπτυξη θρησκευτικού/προσκυνηματικού τουρισμού είναι η ύπαρξη ειδικών πολιτικών προστασίας και διαχείρισης για θρησκευτικούς και ιερούς τόπους, οι οποίες λαμβάνουν υπόψη τη «διακριτή ιερή ή πνευματική αξία» του τόπου ως κρίσιμο παράγοντα διατήρησης του. (UNESCO World Heritage Centre, 2017) Η προσέγγιση αυτή μεταφράζεται σε κανόνες λειτουργίας που προτάσσουν τη διατήρηση,

μέσω αποτελεσματικών συνεργασιών σε ιερούς τόπους. (UNESCO World Heritage Centre, 2017)

Σε επίπεδο πολιτιστικού τουρισμού, η θεσμική κατεύθυνση του UN Tourism δίνει έμφαση σε εργαλεία που στηρίζουν ενημερωμένη λήψη αποφάσεων και ανταλλαγή καλών πρακτικών, αναδεικνύοντας συστήματα διαχείρισης. (UN Tourism, 2025) Παράλληλα, προκρίνεται η ενίσχυση πλαισίων πολιτικής, στρατηγικών και ανάπτυξης προϊόντων, καθώς και η υιοθέτηση μοντέλων διακυβέρνησης που ωφελούν τους εμπλεκόμενους, ενώ προωθούν και διατηρούν πολιτιστικά στοιχεία. (UN Tourism, 2025)

Στην Κρήτη, οι παραπάνω κατευθύνσεις μπορούν να εφαρμοστούν με οργάνωση θεματικών πολιτιστικών ή προσκυνηματικών διαδρομών που συνδέουν μοναστηριακά μνημεία και μουσειακά στοιχεία (π.χ. Αρκάδι, Πρέβελη), με στόχο τη συγκρότηση ενός συνεκτικού πλαισίου εμπειριών πέρα από μεμονωμένα σημεία επίσκεψης. (Hellenic Ministry of Culture, 2024). Στο πλαίσιο των διαδρομών, η πολιτική διαχείρισης οφείλει να προβλέπει συντονισμό κατά μήκος της διαδρομής, οριοθέτηση και ρυθμισμένη ζώνη προστασίας, καθώς και μέτρα που διασφαλίζουν την αυθεντικότητα και ακεραιότητα των επιμέρους στοιχείων της. (ICOMOS, 2008) Επιπλέον, η διεθνής θεσμική συζήτηση για «τουρισμό & προσκυνηματικές διαδρομές» ενισχύει την προσέγγιση ότι οι τουριστικές πολιτικές και στρατηγικές πρέπει να στηρίζουν τη διατήρηση και διαχείριση της κληρονομιάς κατά μήκος τέτοιων διαδρομών. (UN Tourism, 2024)

4.4 Περιπατητικός, αθλητικός και φυσιολατρικός τουρισμός στην Κρήτη

Η παρούσα υποενότητα εξετάζει τρεις συγγενείς αλλά διακριτές μορφές εναλλακτικού τουρισμού τον περιπατητικό (πεζοπορικό), τον αθλητικό και τον φυσιολατρικό ως πεδία διαφοροποίησης και βιώσιμης αναβάθμισης του τουριστικού προϊόντος της Κρήτης. (OECD, 2024) Η ανάλυση γίνεται με λογική «ορισμός–ζήτηση–βάση πόρων της Κρήτης–μορφές εφαρμογής–προϋποθέσεις/πολιτικές», ώστε να συνδέεται το θεωρητικό/θεσμικό πλαίσιο με συγκεκριμένα κρητικά παραδείγματα (μονοπάτια, προστατευόμενες περιοχές, γεωπάρκα UNESCO). (UNWTO, 2004)

4.4.1 Ορισμοί, περιεχόμενο και θέση στις εναλλακτικές μορφές

Ο αθλητικός τουρισμός ορίζεται θεσμικά ως τύπος τουριστικής δραστηριότητας που αφορά την ταξιδιωτική εμπειρία του επισκέπτη ο οποίος είτε παρακολουθεί ως θεατής είτε συμμετέχει ενεργά σε αθλητικό γεγονός, το οποίο γενικά περιλαμβάνει εμπορικές και μη δραστηριότητες ανταγωνιστικού χαρακτήρα. (UN Tourism, 2024) Η διαφοροποίηση μεταξύ τουριστών που παρακολουθούν και εκείνων που συμμετέχουν σε αθλητικό γεγονός, συνδέεται με διαφορετικά προφίλ ζήτησης και, συνεπώς, με διαφορετικές ανάγκες οργάνωσης και υποστήριξης σε επίπεδο προορισμού. Συνεπάγεται επίσης, με διαφορετικές απαιτήσεις, υποδομές, οργάνωση, ασφάλεια, ιατρική κάλυψη, μετακινήσεις και χωρητικότητα των υπηρεσιών. (UN Tourism, 2024)

Ο περιπατητικός (πεζοπορικός) τουρισμός εντάσσεται στον τουρισμό υπαίθρου και συγκροτείται γύρω από διαδρομές (μονοήμερες ή πολυήμερες) όπου η κίνηση με τα πόδια είναι το κεντρικό «μέσο εμπειρίας» του προορισμού. (UNWTO, 2004) Σύμφωνα με τις κατευθυντήριες οδηγίες της IUCN για τουρισμό και διαχείριση επισκεπτών σε προστατευόμενες περιοχές, οι επιπτώσεις στους πόρους είναι αναπόφευκτη συνέπεια της ανθρώπινης χρήσης και η επαγγελματική διαχείριση προϋποθέτει παρακολούθηση (monitoring) και παρεμβάσεις που επηρεάζουν τη συμπεριφορά των επισκεπτών και ελαχιστοποιούν τις τουριστικά προκαλούμενες μεταβολές. (IUCN, 2022)

Ο φυσιολατρικός τουρισμός αναφέρεται γενικά σε ταξίδια με κύριο κίνητρο την επαφή με το φυσικό περιβάλλον, ενώ ο οικοτουρισμός όπως αναφέρθηκε στην ενότητα 4.2.1 αποτελεί πιο «αυστηρή» υπο-μορφή με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά (π.χ. εκπαιδευτικά/ερμηνευτικά στοιχεία, έμφαση στην υποστήριξη προστατευόμενων περιοχών). (UN Tourism, 2019) Η διάκριση αυτή, μπορεί να είναι μεθοδολογικά χρήσιμη για την Κρήτη, επειδή επιτρέπει να σχεδιαστούν προϊόντα φύσης που είτε στοχεύουν σε ευρύτερη φυσιολατρική ζήτηση είτε αναβαθμίζονται σε οικοτουριστικά προϊόντα. (UN Tourism, 2019)

4.4.2 Τουριστική ζήτηση και πλαίσιο πολιτικής

Μετά την ισχυρή ανάκαμψη του τουρισμού, πολλοί προορισμοί αντιμετωπίζουν αυξημένες προκλήσεις στη διαχείριση της ζήτησης και των επιπτώσεων σε κοινότητες και περιβάλλον, γεγονός που ενισχύει την ανάγκη για πιο ισορροπημένα πρότυπα ανάπτυξης

(OECD, 2024). Στο ίδιο πλαίσιο, η διαφοροποίηση της τουριστικής προσφοράς και η διαχείριση των ροών επισκεπτών προβάλλονται ως βασικοί άξονες στρατηγικής για τον περιορισμό πιέσεων σε συγκεκριμένες περιοχές και περιόδους αιχμής (OECD, 2024).

Για τον αθλητικό τουρισμό, ο UN Tourism επισημαίνει ότι είναι από τους ταχύτερα αναπτυσσόμενους τομείς, με αυξανόμενο ενδιαφέρον για αθλητικές δραστηριότητες στα ταξίδια και με γεγονότα που προσελκύουν τουρίστες ως συμμετέχοντες ή θεατές (UN Tourism, 2024). Αντίστοιχα, στον περιπατητικό/φυσιολατρικό άξονα, τονίζεται ότι ο walking tourism ανταποκρίνεται σε αυξανόμενη ζήτηση για υπαίθριες δραστηριότητες και μπορεί να αποφέρει κοινωνικά και οικονομικά οφέλη, υπό την προϋπόθεση της ορθής ανάπτυξης και διαχείρισης (UN Tourism, 2024). Σε ερευνητικό επίπεδο, η διεθνής βιβλιογραφία για τον πεζοπορικό τουρισμό αναδεικνύει τη βιωσιμότητα ως κεντρικό πεδίο συζήτησης, ενισχύοντας την αντιμετώπιση της πεζοπορίας ως οργανωμένου προϊόντος που απαιτεί σαφές θεσμικό πλαίσιο (Acevedo-Duque et al., 2022).

4.4.3 Η «βάση» της Κρήτης: πόροι, θεσμοί και υποδομές υπαίθρου

- **Δίκτυα διαδρομών E4 στην Κρήτη.** Η ένταξη της Κρήτης στο ευρωπαϊκό μονοπάτι μεγάλων διαδρομών E4 μπορεί να αποτελέσει σημαντικό στοιχείο «αναγνωρισιμότητας» για τον περιπατητικό τουρισμό, καθώς η European Ramblers' Association (ERA) παρουσιάζει επίσημα το E4 και αναφέρεται σε τμήμα του στην Κρήτη. (European Ramblers' Association, 2025) Επίσης, επισημαίνει και ζητήματα σήμανσης και συντήρησης σε τμήμα της κρητικής διαδρομής, στοιχείο που μεταφράζεται σε ανάγκη συστηματικής συντήρησης, επικαιροποίησης πληροφόρησης και σαφών ευθυνών διαχείρισης. (European Ramblers' Association, 2025)
- **Προστατευόμενες περιοχές.** Η Κρήτη διαθέτει προστατευόμενες περιοχές υψηλής επισκεψιμότητας που λειτουργούν ως «κομβικά» σημεία περιπατητικού και φυσιολατρικού τουρισμού, με εμβληματικό παράδειγμα το Εθνικό Πάρκο Σαμαριάς (Λευκά Όρη). (Council of Europe, 2022) Σε ετήσια αναφορά προς το Συμβούλιο της Ευρώπης τεκμηριώνεται ότι από το 2022 τα έσοδα από το εισιτήριο εισόδου αποτελούν πόρο της NECCA και ότι το 30% του ποσού κατευθύνεται ετησίως στους όμορους δήμους για έργα σχετικά με τη διαχείριση της προστατευόμενης περιοχής. (Council of Europe, 2022) Η ρύθμιση αυτή είναι ουσιαστική για τη βιωσιμότητα του προϊόντος, επειδή δημιουργεί άμεσο δεσμό «επισκεψιμότητας-χρηματοδότησης-διαχείρισης» και ενισχύει τη νομιμοποίηση του τουρισμού. (Council of Europe, 2022)
- **UNESCO Global Geoparks.** Η Κρήτη διαθέτει δύο UNESCO Global Geoparks (Ψηλορείτη και Σητείας), τα οποία συγκροτούν θεσμικό πλαίσιο για ανάπτυξη γεω-φυσιολατρικών εμπειριών με ερμηνευτικό/εκπαιδευτικό χαρακτήρα. (UNESCO, 2025) Το Psiloritis UNESCO Global Geopark παρουσιάζεται από την UNESCO ως

περιοχή περίπου 1.200 km² στην κεντρική Κρήτη, με γεωμορφολογικά στοιχεία (π.χ. φαράγγια, σπήλαια) και υψηλή γεωποικιλότητα. (UNESCO, 2025) Το Sitia UNESCO Global Geopark παρουσιάζεται ως κυρίως ορεινή περιοχή στο ανατολικό άκρο της Κρήτης, με εκτεταμένες καρστικές δομές και πάνω από 170 σπήλαια, στοιχεία που συνδέονται άμεσα με φυσιολατρική και περιπατητική εμπειρία. (UNESCO, 2025) Επιπλέον, η UNESCO αναφορά για τη Σητεία περιλαμβάνει ρητά την ύπαρξη υποδομών στήριξης geotourism και δικτύου geotrails. (UNESCO, n.d.)

4.4.4 Μορφές εφαρμογής στην Κρήτη

Περιπατητικός τουρισμός την Κρήτη. ο περιπατητικός τουρισμός μπορεί να σχεδιαστεί ως μονοήμερες διαδρομές και ως πολυήμερες εμπειρίες, στο πλαίσιο μιας οργανωμένης προσφοράς walking tourism που, σύμφωνα με τον UNWTO, μπορεί να συμβάλει σε κοινωνικά και οικονομικά οφέλη για κοινότητες, εφόσον αναπτυχθεί και διαχειριστεί κατάλληλα. (UNWTO, 2004) Παράλληλα, η ένταξη του νησιού σε αναγνωρίσιμες διαδρομές όπως το ευρωπαϊκό μονοπάτι E4 μπορεί να λειτουργήσει ως σημείο αναφοράς για την τμηματοποίηση της εμπειρίας. (European Ramblers' Association, 2025) Ωστόσο, η ERA επισημαίνει ότι σε ορισμένο τμήμα, η σήμανση είναι πολύ ανεπαρκής και η διαδρομή ελάχιστα ασφαλισμένη, καθώς και ότι δεν έχει ανακαινιστεί για μεγάλο διάστημα, στοιχείο που υποδεικνύει ανάγκη συστηματικής συντήρησης και διαχειριστικής μέριμνας. (European Ramblers' Association, 2025)

Φυσιολατρικός/γεω-φυσιολατρικός τουρισμός. Τα UNESCO Global Geoparks του Ψηλορείτη και της Σητείας μπορούν να υποστηρίξουν τη συγκρότηση οργανωμένων εμπειριών υπαίθρου με εκπαιδευτικό/ερμηνευτικό περιεχόμενο, όπως θεματικές διαδρομές (geotrails), σήμανση, ενημερωτικό υλικό και υποδομές υποστήριξης geotourism/ecotourism. (UNESCO, 2025) Η UNESCO τεκμηριώνει χαρακτηριστικά κλίμακας και περιεχομένου—ενδεικτικά, περίπου 1.200 km² για το Psiloritis UNESCO Global Geopark και περισσότερα από 170 σπήλαια (καθώς και πολλά φαράγγια) στη Σητεία, θα μπορούσαν να αξιοποιούνται ως βάση για θεματική τμηματοποίηση εμπειριών (π.χ. γεωλογία–τοπίο–βιοποικιλότητα). (UNESCO, 2025)

Αθλητικός τουρισμός. Για την Κρήτη, ο αθλητικός τουρισμός μπορεί να αναπτυχθεί τόσο ως «συμμετέχων» όσο και ως «θεατής» (ταξίδια παρακολούθησης), σε συμφωνία με τον θεσμικό ορισμό του UN Tourism. (UN Tourism, 2024) Σε επίπεδο στρατηγικής, η

ανάπτυξη αθλητικών γεγονότων και δραστηριοτήτων πρέπει να εντάσσεται σε πολιτικές που δίνουν έμφαση στη διαχείριση ροών και στη διαφοροποίηση προσφοράς, ώστε να αποφεύγεται συγκέντρωση πιέσεων σε ήδη επιβαρυνμένες ζώνες/περιόδους. (OECD, 2024)

4.5 Γαστρονομικός και οινικός τουρισμός στην Κρήτη

Ο γαστρονομικός και ο οινικός τουρισμός μπορούν να λειτουργήσουν ως συμπληρωματικές μορφές εναλλακτικού τουρισμού που ενισχύουν τη διαφοροποίηση του προορισμού, τη διάχυση της τουριστικής δαπάνης και τη σύνδεση του τουρισμού με την τοπική παραγωγή και ταυτότητα. (UN Tourism, n.d.) Η διεθνής βιβλιογραφία και οι θεσμικές κατευθύνσεις αντιμετωπίζουν τη γαστρονομία και το κρασί ως ακόμη ένα πεδίο ανάπτυξης προϊόντος που απαιτεί οργάνωση, δικτύωση και διαχείριση (product development) και όχι αποσπασματική προβολή. (UN Tourism, n.d.) Σε επίπεδο στρατηγικής τουρισμού, η διαφοροποίηση τουριστικού προϊόντος και η ενίσχυση βιώσιμων προτύπων ανάπτυξης αποτελούν κεντρικούς άξονες πολιτικής για ώριμους προορισμούς (όπως η Κρήτη), στοιχείο που καθιστά τις θεματικές εμπειρίες (όπως food & wine) ιδιαίτερα χρήσιμες. (OECD, 2024)

4.5.1 Ορισμός, περιεχόμενο και θέση στις εναλλακτικές μορφές

Η Επιτροπή Τουρισμού και Ανταγωνιστικότητας (CTC) του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (UN Tourism) ορίζει τον γαστρονομικό τουρισμό ως τουριστική δραστηριότητα όπου η εμπειρία του επισκέπτη συνδέεται με το φαγητό και σχετικά προϊόντα/δραστηριότητες κατά τη διάρκεια του ταξιδιού, ενώ μπορεί να περιλαμβάνει επισκέψεις σε παραγωγούς, συμμετοχή σε φεστιβάλ τροφίμων και παρακολούθηση μαθημάτων μαγειρικής. (UN Tourism, n.d.) Ο ορισμός αυτός εντάσσει το προϊόν στο πολιτισμικό πλαίσιο του τόπου, καθώς η γαστρονομία αντανακλά πολιτισμό, κληρονομιά, παραδόσεις και κοινότητα. (UN Tourism, n.d.)

Ο οινικός τουρισμός (enotourism/wine tourism), ως υπο-τύπος του γαστρονομικού τουρισμού, αναφέρεται σε τουρισμό που σχετίζεται με επισκέψεις σε αμπελώνες και οινοποιεία, καθώς και τη γευστιγνωσία, κατανάλωση και αγορά κρασιού, συχνά στο

σημείο παραγωγής ή κοντά σε αυτό. (UN Tourism, n.d.) Για την Κρήτη ειδικότερα, η επιστημονική τεκμηρίωση δείχνει ότι ο οινoturισμός σε νησιωτικό προορισμό μπορεί να λειτουργήσει ως «πλατφόρμα εμπειρίας» που περιλαμβάνει ξενάγηση, γευσιγνωσία και πωλήσεις, ενώ ο εμπλουτισμός υπηρεσιών (εκδηλώσεις, εμπειρίες στον αμπελώνα, σεμινάρια) αποτελεί κρίσιμο παράγοντα ανταγωνιστικότητας. (Trihas et al., 2020)

4.5.2 Η τουριστική ζήτηση ως βάση

Σε διεθνές επίπεδο, η UN Tourism αναδεικνύει ότι η γαστρονομία και η οινοποιία αποτελούν για πολλούς προορισμούς ένα μέρος της ιστορίας και της ταυτότητάς τους, και ότι ο γαστρονομικός και οινικός τουρισμός προσφέρει ευκαιρία διαφοροποίησης και αναζωογόνησης της τουριστικής δραστηριότητας, καθώς και εμπλοκής πολλών κλάδων και νέων χρήσεων για τον πρωτογενή τομέα. (UN Tourism, n.d.) Ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 2000, το “Global Report on Food Tourism” της UN Tourism υπογράμμισε ότι η γαστρονομία αποτελεί κεντρικό στοιχείο της ταξιδιωτικής εμπειρίας και ότι αρκετοί προορισμοί αναπτύσσουν προϊόντα και μάρκετινγκ γύρω από τοπικά προϊόντα και γεύσεις. (UN Tourism, 2004)

Για ώριμους προορισμούς όπως η Κρήτη, η ζήτηση για γαστρονομικές ή οινικές εμπειρίες μπορεί να συμβάλει στη διαχείριση των ροών επισκεπτών (χωρικά), κάτι που στην περίπτωση της Κρήτης μπορεί να μεταφραστεί σε ενίσχυση εμπειριών ενδοχώρας σε σχέση με τις παράκτιες ζώνες, εφόσον οργανωθούν ως συνεκτικά προϊόντα προορισμού (OECD, 2024) Παράλληλα, τέτοιες εμπειρίες έχουν δυνατότητα επιμήκυνσης της περιόδου, επειδή μπορούν να σχεδιαστούν ως δραστηριότητες που δεν εξαρτώνται αποκλειστικά από τις συνθήκες θερινής αιχμής. (OECD, 2024)

4.5.3 Η αγροδιατροφική και παραγωγική βάση της Κρήτης

Η ανάπτυξη γαστρονομικού και οινικού τουρισμού προϋποθέτει επαρκή τοπική παραγωγική βάση και υπηρεσίες υποστήριξης, ώστε η εμπειρία να εντάσσεται σε πραγματικές τοπικές αλυσίδες αξίας και να δημιουργεί τοπική προστιθέμενη αξία. (UN Tourism, n.d.)

Στο πλαίσιο αυτό, οι Περιφερειακοί Λογαριασμοί της ΕΛΣΤΑΤ δείχνουν ότι στην Περιφέρεια Κρήτης το 2022 η Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (GVA) ανήλθε σε 9.250 εκατ. ευρώ, με 867 εκατ. ευρώ στον κλάδο “Γεωργία, δασοκομία και αλιεία” και 3.245 εκατ. ευρώ στο σύμπλεγμα κλάδων G–H–I, στο οποίο περιλαμβάνεται ο κλάδος I “Καταλύματα και δραστηριότητες εστίασης”. (ELSTAT, 2025) Η συνύπαρξη σημαντικής πρωτογενούς παραγωγής και ισχυρών δραστηριοτήτων που σχετίζονται με την τουριστική κατανάλωση μπορεί να υποστηρίξει πολιτικές και επιχειρηματικά σχήματα που ενισχύουν συνέργειες αγροδιατροφής–τουρισμού, υπό την προϋπόθεση ότι η ανάπτυξη οργανώνεται ως συνεκτικό προϊόν προορισμού και εντάσσεται σε ευρύτερη στρατηγική διαφοροποίησης και διαχείρισης της τουριστικής δραστηριότητας. (OECD, 2024)

Επιπλέον, η αξιοποίηση θεσμικά κατοχυρωμένων προδιαγραφών και ενδείξεων προέλευσης μπορεί να λειτουργήσει ως μηχανισμός εμπιστοσύνης και διαφοροποίησης, στοιχείο ιδιαίτερα κρίσιμο για γαστρονομικές και οινικές εμπειρίες που στηρίζονται στην έννοια της ποιότητας και της σχέσης με τον τόπο. (European Commission, n.d.) Ενδεικτικά, η ευρωπαϊκή βάση eAmbrosia περιλαμβάνει προδιαγραφή προϊόντος για την Προστατευόμενη Γεωγραφική Ένδειξη (PGI) «CHANIA Crete» (ελαιόλαδο), η οποία μπορεί να αξιοποιηθεί ως θεσμικό υπόβαθρο για αφήγηση προέλευσης και για οργανωμένες εμπειρίες γύρω από την παραγωγή και τη γευσιγνωσία. (European Commission, n.d.)

4.5.4 Μορφές γαστρονομικού και οινικού τουρισμού και παραδείγματα στην Κρήτη

Με βάση τον θεσμικό ορισμό της UN Tourism, οι μορφές γαστρονομικού τουρισμού μπορούν να οργανωθούν γύρω από δραστηριότητες όπως επισκέψεις σε τοπικούς παραγωγούς, συμμετοχή σε φεστιβάλ τροφίμων και παρακολούθηση μαθημάτων μαγειρικής. (UN Tourism, n.d.) Σε επίπεδο Κρήτης, οι παραπάνω μορφές μπορούν να αποτυπωθούν ως θεματικές εμπειρίες που αξιοποιούν την αγροδιατροφική ταυτότητα του νησιού και λειτουργούν ως «γέφυρα» ανάμεσα στην παραγωγή και στην τουριστική κατανάλωση. (UN Tourism, n.d.)

Για τον οινικό τουρισμό στην Κρήτη, η βιβλιογραφία δείχνει ότι οι επισκέψεις σε οινοποιεία μπορούν να λειτουργήσουν ως οργανωμένο προϊόν μέσω ξενάγησης, γευσιγνωσίας και πωλήσεων, ενώ η ανάπτυξη εμπλουτισμένων εμπειριών αυξάνει την

προσλαμβανόμενη αξία και τη διαφοροποίηση. (Trihas et al., 2020) Η ύπαρξη οργανωμένων «διαδρομών οίνου» στο Ηράκλειο (π.χ. διαδρομή/περιοχή Δαφνές–Σίβα–Βενεράτο) παρέχει ενδεικτική τεκμηρίωση ότι ο οινοτουρισμός στην Κρήτη μπορεί να δομηθεί χωρικά ως προϊόν διαδρομών, και όχι μόνο ως μεμονωμένες επισκέψεις. (Heraklion Wines, n.d.) Ως πολιτισμικό υπόβαθρο, η αναγνώριση της Μεσογειακής Διατροφής ως στοιχείου άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς προσφέρει θεσμικό πλαίσιο ώστε η γαστρονομία να παρουσιαστεί όχι μόνο ως κατανάλωση αλλά ως πολιτισμικό κεφάλαιο που μετατρέπεται σε εμπειρία. (UNESCO, 2025)

4.5.5 Προϋποθέσεις ανάπτυξης και κατευθύνσεις πολιτικής

Η ανάπτυξη γαστρονομικού και οινικού τουρισμού προϋποθέτει δικτύωση και συνεργασίες μεταξύ παραγωγών, εστίασης, τουριστικών υπηρεσιών και φορέων προορισμού, καθώς το προϊόν λειτουργεί ως σύστημα και όχι ως μεμονωμένη υπηρεσία. (UN Tourism, n.d.) Στην Κρήτη, η ύπαρξη οργανωμένης παρουσίασης του οινικού τομέα (π.χ. χαρτογράφηση/παρουσίαση οινοποιείων σε υλικό του δικτύου Wines of Crete) μπορεί να αποτελέσει λειτουργική βάση για περαιτέρω ανάπτυξη συνεργατικών σχημάτων προϊόντος (διαδρομές, κοινές υπηρεσίες εμπειρίας, κοινή προώθηση). (Wines of Crete, 2022) Παράλληλα, η UN Tourism υπογραμμίζει την ανάγκη για σχεδιασμό και πρακτικά εργαλεία ανάπτυξης προϊόντος σε επίπεδο NTO και DMO, ώστε να υπάρξει συνεκτικότητα, ποιότητα και δυνατότητα κλιμάκωσης. (UN Tourism, n.d.) Σε επίπεδο στρατηγικής, η OECD επισημαίνει ότι σε ώριμους προορισμούς οι πολιτικές προσανατολίζονται στη διαφοροποίηση προσφοράς, στη διάχυση οφελών και στη βελτίωση της διακυβέρνησης τουρισμού, άρα ο γαστρονομικός και οινικός τουρισμός στην Κρήτη είναι σκόπιμο να εντάσσεται σε σχεδιασμό με μετρήσιμους στόχους (π.χ. ένταση συνεργασιών με τοπικούς προμηθευτές, εμπλουτισμός εμπειριών, επέκταση περιόδου). (OECD, 2024) Τέλος, η αξιοποίηση πιστοποιήσεων και προδιαγραφών προέλευσης μπορεί να ενισχύσει την αξιοπιστία και τη διαφοροποίηση του προϊόντος, ιδίως όταν οι εμπειρίες συνδέονται με θεσμικά κατοχυρωμένη ταυτότητα τύπου. (European Commission, n.d.)

4.6 Καλές πρακτικές και επιτυχημένα παραδείγματα από την Κρήτη

Τα παραδείγματα της ενότητας 4.6 επιλέχθηκαν ώστε να καλύπτουν όλες τις βασικές μορφές που εξετάζονται στο Κεφάλαιο 4 και να στηρίζονται σε πηγές με επίσημη ή επιστημονική τεκμηρίωση. Η επιλογή στοχεύει σε περιπτώσεις όπου μπορεί να περιγραφεί σαφής “μηχανισμός εφαρμογής” (φορείς, μορφές οργάνωσης και δικτύωσης).

4.6.1 Αγροτουρισμός: ελαιοτουρισμός και θεσμική ταυτότητα προϊόντων

1. Παράδειγμα 1 – Ελαιοτουρισμός (olive oil tourism). Ο ελαιοτουρισμός προτείνεται ως εξειδίκευση αγροτουρισμού ιδιαίτερα συμβατή με την κρητική ενδοχώρα, επειδή συνδέει το παραγωγικό σύστημα (ελαιώνες–ελαιοτριβεία), τη γαστρονομία και την τοπική ταυτότητα σε οργανωμένες εμπειρίες/διαδρομές (SEDIK, 2025).
2. Παράδειγμα 2 – Κατοχυρωμένες ονομασίες και ενδείξεις ως βάση εμπειρίας. Η καταχώριση προϊόντων στο ενωσιακό μητρώο γεωγραφικών ενδείξεων (eAmbrosia) λειτουργεί ως «θεσμική άγκυρα» για επισκέψιμες εμπειρίες και αφήγηση ποιότητας και προέλευσης, π.χ. για ΠΟΠ ελαιόλαδα όπως «Sitia Lasithiou Kritis» και «Kolymvari Chanion Kritis» (European Commission, n.d.-a; European Commission, n.d.-b).

4.6.2 Οικοτουρισμός: προστατευόμενες περιοχές και εργαλεία ανάπτυξης προϊόντος

1. Παράδειγμα 1 – Εθνικό Πάρκο Σαμαριάς: μηχανισμός χρηματοδότησης της διαχείρισης μέσω εισιτηρίου. Σε ετήσια αναφορά του European Diploma for Protected Areas τεκμηριώνεται ότι, από το 2022, τα έσοδα του εισιτηρίου αποτελούν πόρο της NECCA και ότι το 30% του ετήσιου ποσού κατευθύνεται στους όμορους δήμους για έργα σχετιζόμενα με τη διαχείριση της προστατευόμενης περιοχής (Council of Europe, 2022). Η NECCA περιγράφει τη Μονάδα Διαχείρισης που καλύπτει τη Σαμαριά και πλήθος προστατευόμενων περιοχών Δυτικής Κρήτης, δίνοντας θεσμικό πλαίσιο διακυβέρνησης (NECCA, 2022).
2. Παράδειγμα 2 – Natura 2000: «Ecotourism guide» ως εργαλείο προϊόντος. Ο οδηγός οικοτουρισμού για τις περιοχές Natura 2000 στην Κρήτη που εκδόθηκε από το Πανεπιστήμιο Κρήτης – Μουσείο Φυσικής Ιστορίας, τεκμηριώνει πρακτικά την ύπαρξη θεματικής πληροφόρησης και δυνατοτήτων επίσκεψης σε δίκτυο περιοχών, άρα μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως βάση σχεδιασμού εμπειριών χαμηλής όχλησης (University of Crete – NHMC, 2015).

4.6.3 Πολιτιστικός και θρησκευτικός τουρισμός: μνημεία και τόποι λατρείας ως πυρήνες διαδρομών

1. Παράδειγμα 1 – Κνωσός: θεσμικά τεκμηριωμένος πόρος πολιτιστικού τουρισμού. Η επίσημη πολιτιστική πύλη Odysseus του Υπουργείου Πολιτισμού περιγράφει το Ανάκτορο της Κνωσού ως το μεγαλύτερο σωζόμενο μινωικό ανακτορικό κέντρο και το χρονολογεί

στο 2000–1350 π.Χ., στοιχεία που υποστηρίζουν ισχυρή αφήγηση πολιτιστικού προϊόντος (Ministry of Culture and Sports, 1999).

2. Παράδειγμα 2 – Μοναστηριακοί πόροι/θρησκευτική κληρονομιά: Πρέβελι και Αρκάδι. Για την Πρέβελι, η Odysseus αναφέρει ότι πρόκειται για σταυροπηγιακή μονή πιθανής ίδρυσης τον 16ο αιώνα, με ιστορική δράση και ίδρυση Ελληνικής Σχολής το 1831 (Ministry of Culture and Sports, n.d.). Για το Αρκάδι, οι Ψηφιακές Πολιτιστικές Διαδρομές Ρεθύμνου παρέχουν επίσημη περιγραφή (ίδρυση αρχές 16ου αιώνα, υποδομές/εκθεσιακός χώρος), που διευκολύνει την ένταξή του σε θεματικές διαδρομές (Cultural Routes of Rethymno, 2024).

4.6.4 Περιπατητικός και αθλητικός: διαδρομές και διοργανώσεις

1. Παράδειγμα 1 – Ευρωπαϊκό μονοπάτι E4 στην Κρήτη. Η European Ramblers Association παρουσιάζει επίσημα το E4 και περιλαμβάνει τμήματα που διέρχονται από την Κρήτη, προσφέροντας «ευρωπαϊκή» αναγνωρισιμότητα στο walking product και τεκμηρίωση για ανάγκη διαχείρισης/συντήρησης όπου υπάρχουν ελλείψεις (European Ramblers Association, 2025).
2. Παράδειγμα 2 – RUN GREECE Ηράκλειο (αθλητικός τουρισμός γεγονότων). Η Περιφέρεια Κρήτης τεκμηριώνει τη διοργάνωση RUN GREECE Ηράκλειο ως «αθλητική γιορτή» με χωρικό επίκεντρο το παραλιακό μέτωπο της πόλης, προσφέροντας παράδειγμα event-based sports tourism που μπορεί να λειτουργήσει και εκτός υψηλής θερινής αιχμής (Περιφέρεια Κρήτης, 2025).

4.6.5 Γαστρονομικός και οινικός τουρισμός: σχεδιασμός εμπειριών και δικτύωση παρόχων

1. Παράδειγμα 1 – Οινοτουριστική εμπειρία στην Κρήτη. Η μελέτη «Wine tourism in island destinations: The case of Crete» υποστηρίζει ότι ο οινοτουρισμός στην Κρήτη συγκροτείται ως πλατφόρμα εμπειρίας γύρω από ξενάγηση, γευστιγνωσία και πωλήσεις, ενώ ο εμπλουτισμός υπηρεσιών (π.χ. εκδηλώσεις, σεμινάρια, εμπειρίες στον αμπελώνα) λειτουργεί ως παράγοντας ανταγωνιστικότητας (Trihas et al., 2020).
2. Παράδειγμα 2 – Χαρτογράφηση και τυποποίηση διαδρομών. Η ύπαρξη επίσημου υλικού χαρτογράφησης διαδρομών από φορείς του κρητικού οινικού τομέα (π.χ. θεματικοί χάρτες διαδρομών) μπορεί να λειτουργήσει ως πρακτικό υπόβαθρο για οργάνωση επισκέψεων και συνεργασιών παρόχων (Wines of Crete, 2022).

Τα παραδείγματα της ενότητας 4.6 συνοψίζονται στον ακόλουθο πίνακα και αξιοποιούνται στην 4.7 για τη σύνθεση των βασικών προϋποθέσεων εφαρμογής.

Πίνακας 1 Σύνοψη παραδειγμάτων ανά μορφή

Μορφή	Παράδειγματα	Μηχανισμός	Ενδεικτικός δείκτης παρακολούθησης

Αγροτουρισμός	Ελαιοτουρισμός (SEDIK) + ΠΟΠ (eAmbrosia)	Σύνδεση παραγωγής– εμπειρίας→ θεσμική ταυτότητα προϊόντος.	Επισκεψιμότητα/έσοδα εισιτηρίου → αριθμός έργων διαχείρισης που χρηματοδοτούνται από έσοδα.
Οικοτουρισμός	Σαμαριά + Natura 2000 guide	Εισιτήριο ως πόρος διαχείρισης →οδηγός ως εργαλείο ανάπτυξης προϊόντος.	Αριθμός επισκέψιμων περιοχών Natura 2000 με υλικό ερμηνείας και οδηγούς.
Πολιτιστικός/Θρησ κευτικός	Κνωσός + Πρέβελη/Αρκάδι	Εμβληματικά σημεία με επίσημη τεκμηρίωση → δυνατότητα «διαδρομών».	Αριθμός διαδρομών ή θεματικών προϊόντων που συνδέουν σύνολο μνημείων/μονών.
Περιπατητικός/Αθλ ητικός	E4 + RUN GREECE Ηράκλειο	Θεσμικά αναγνωρισμένη διαδρομές + διοργάνωση αθλητικού γεγονότος.	Αριθμός διαδρομών με διατηρούμενη σήμανση συμμετοχές σε ετήσια αθλητικά events.
Γαστρονομικός/Οιν ικός	Έρευνα οινοτουρισμού + χάρτες διαδρομών	Τεκμηρίωση εμπειρίας/υπηρεσι ών → οργάνωση προσφοράς ως προϊόν.	Αριθμός επισκέψιμων οινοποιείων με οργανωμένες εμπειρίες (ξενάγηση/γευσιγνωσία/εκδηλ ώσεις).

4.7 Συμπεράσματα δευτερογενούς έρευνας

Η δευτερογενής έρευνα του Κεφαλαίου 4 τεκμηριώνει ότι οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού στην Κρήτη μπορούν να λειτουργήσουν ως συμπληρωματικός μηχανισμός αναβάθμισης του προϊόντος (και όχι ως «αντίπαλος» του μαζικού μοντέλου), με στόχο τη χωρική και χρονική διασπορά της ζήτησης, τη σύνδεση με τοπικές αλυσίδες αξίας και τη μείωση πιέσεων σε πόρους και κοινότητες (UN Tourism, 2025; OECD, 2024). Παράλληλα, προκύπτει ότι η αποτελεσματικότητα δεν εξαρτάται μόνο από την ύπαρξη πόρων (φύση/πολιτισμός/παραγωγή), αλλά κυρίως από διακυβέρνηση προορισμού, μηχανισμούς ποιότητας, εργαλεία ερμηνείας και συστήματα διαχείρισης επισκεψιμότητας και συντήρησης (UN Tourism, 2019; IUCN, 2022).

4.7.1 Κύρια συμπεράσματα ανά μορφή τουρισμού

Ο αγροτουρισμός (και οι εξειδικεύσεις του) συγκροτείται ως εργαλείο διαφοροποίησης που αξιοποιεί ενδοχώρα, παραγωγή και γαστρονομία, δημιουργώντας συμπληρωματικά εισοδήματα και συνδέσεις «τουρισμού–αγροδιατροφής», εφόσον διασφαλίζεται πραγματική επαφή με την παραγωγική βάση και όχι απλή «σκηνογραφία» υπαίθρου (Phillip et al., 2010; EPRS, 2023). Η οικονομική συνύπαρξη ισχυρού τουριστικού συμπλέγματος και σημαντικής πρωτογενούς παραγωγής στην Κρήτη υποστηρίζει τη σκοπιμότητα τέτοιων συνεργειών σε επίπεδο πολιτικής (OECD, 2024).

Ο οικοτουρισμός διαφοροποιείται από τον «απλό» τουρισμό φύσης επειδή προϋποθέτει χαμηλές επιπτώσεις, εκπαιδευτικά στοιχεία και απτή συνεισφορά στη διατήρηση, άρα απαιτεί εργαλεία διαχείρισης επισκεψιμότητας και σταθερή χρηματοδότηση/ικανότητα φορέων (UN Tourism, 2019). Η περίπτωση της Σαμαριάς αναδεικνύει μια λειτουργική κατεύθυνση όπου η επισκεψιμότητα συνδέεται θεσμικά με πόρους διαχείρισης και τοπικό όφελος (π.χ. έσοδα εισιτηρίου ως πόρος της NECCA και ποσοστό προς όμορους δήμους) (Council of Europe, 2022; NECCA, 2022).

Ο πολιτιστικός και θρησκευτικός τουρισμός στηρίζεται σε ισχυρό απόθεμα υλικής και άυλης κληρονομιάς και μπορεί να συμβάλει σε επιμήκυνση περιόδου και χωρική διάχυση, υπό την προϋπόθεση ότι οργανώνεται ως σύστημα εμπειριών (διαδρομές, ερμηνεία, διαχείριση ροών) και όχι ως αποσπασματική επίσκεψη «σημείων» (UN Tourism,

2017/2025; ICOMOS, 2008). Η τεκμηρίωση εμβληματικών πόρων (π.χ. Κνωσός από θεσμική πύλη του Υπ. Πολιτισμού) ενισχύει τη δυνατότητα συγκρότησης συνεκτικών προϊόντων πολιτιστικού τουρισμού, αρκεί να διασφαλίζεται προστασία και ακεραιότητα (UN Tourism, 2025).

Ο περιπατητικός, αθλητικός και φυσιολατρικός τουρισμός εμφανίζει δυναμική λόγω διεθνών τάσεων, αλλά είναι ιδιαίτερα «εξαρτώμενος» από ασφάλεια, σήμανση, συντήρηση και monitoring, ειδικά σε προστατευόμενες περιοχές και δίκτυα διαδρομών (UNWTO, 2004; IUCN, 2022). Η ένταξη σε αναγνωρίσιμα brands (όπως το E4) μπορεί να ενισχύσει αναγνωρισιμότητα (European Ramblers' Association, 2025).

4.7.2 Συμπεράσματα για το μοντέλο της Κρήτης

Η εικόνα που προκύπτει είναι ότι η Κρήτη διαθέτει «βάσεις» για πολλαπλές θεματικές εξειδικεύσεις, αλλά το κρίσιμο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα θα προκύψει από την οργάνωση αυτών σε ολοκληρωμένα προϊόντα με συνέργειες και κοινή αφήγηση προορισμού (UNESCO, 2025; UN Tourism, 2025). Τα κοινά μοτίβα καλής πρακτικής που εντοπίζονται μπορούν να λειτουργήσουν ως «πλαίσιο εφαρμογής» για κλιμάκωση των εναλλακτικών μορφών σε υπο-περιοχές της Κρήτης (Council of Europe, 2022; NECCA, 2022; Trihas et al., 2020).

Επιπλέον, η δευτερογενής τεκμηρίωση υποστηρίζει ότι ο πιο ρεαλιστικός δρόμος ανάπτυξης είναι η μετατροπή μέρους της υφιστάμενης τουριστικής ροής σε εμπειρίες ενδοχώρας και θεματικές δραστηριότητες, κάτι που συνδέεται άμεσα με διαχείριση εποχικότητας και διάχυση δαπάνης (EPRS, 2023; ELSTAT, 2024). Έτσι, το ζητούμενο μεγαλύτερη κατανάλωση εμπειρίας, υψηλότερη τοπική προστιθέμενη αξία και καλύτερη ισορροπία μεταξύ επισκεπτών, κατοίκων και πόρων (OECD, 2024).

4.7.3 Ενδεικτικές κατευθύνσεις παρακολούθησης

Σε συμφωνία με τη λογική «οργάνωση–ποιότητα–διαχείριση», η αξιολόγηση των εναλλακτικών μορφών στην Κρήτη μπορεί να στηριχθεί σε λίγους, λειτουργικούς δείκτες που συνδέονται με τα παραδείγματα και τις κατευθύνσεις πολιτικής που εξετάστηκαν (OECD, 2024; UN Tourism, 2019). Ενδεικτικά μπορούν να χρησιμοποιηθούν: δείκτες

διασποράς (μετακίνηση δαπάνης προς ενδοχώρα/εκτός αιχμής), δείκτες διαχείρισης (monitoring/συντήρηση διαδρομών, κανόνες χρήσης προστατευόμενων περιοχών), δείκτες τοπικής προστιθέμενης αξίας (δικτυώσεις παραγωγών και τουριστικών επιχειρήσεων, πωλήσεις προϊόντων στον τόπο εμπειρίας) και δείκτες περιβαλλοντικού αποτυπώματος/πόρων όπου υπάρχει διαθέσιμη ποσοτικοποίηση (ELSTAT, 2024; Vourdoubas, 2019). Η επιλογή τέτοιων δεικτών ευθυγραμμίζεται με τη γενική ανάγκη τεκμηριωμένης διαχείρισης προορισμών και επιτρέπει να «μεταφραστούν» οι εναλλακτικές μορφές σε μετρήσιμη πολιτική (UN Tourism, 2025; IUCN, 2022).

5. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

5.1 Σκοπός και στόχοι της πρωτογενούς έρευνας

Η πρωτογενής έρευνα της παρούσας διπλωματικής εργασίας εντάσσεται στο εμπειρικό μέρος της μελέτης και αποσκοπεί στη διερεύνηση των προοπτικών ανάπτυξης των εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην Κρήτη. Η αναγκαιότητά της συνδέεται με τον βασικό σκοπό της εργασίας, ο οποίος είναι η εξέταση του κατά πόσο ο εναλλακτικός τουρισμός μπορεί να αποτελέσει βιώσιμη κατεύθυνση ανάπτυξης για την Κρήτη, όπου κυριαρχεί το μαζικό μοντέλο «ήλιος και θάλασσα». Η εμπειρική διερεύνηση επιτρέπει τη σύνδεση της θεωρητικής ανάλυσης με τις πραγματικές αντιλήψεις και προσδοκίες των εμπλεκόμενων ομάδων.

Ειδικότερα, η έρευνα στοχεύει στην καταγραφή των απόψεων, των στάσεων και των αξιολογήσεων δύο βασικών κατηγοριών συμμετεχόντων. Αφενός των κατοίκων της Κρήτης και των επαγγελματιών που δραστηριοποιούνται στον τουριστικό τομέα και αφετέρου των επισκεπτών του νησιού. Η παράλληλη εξέταση των δύο αυτών ομάδων επιτρέπει τη μελέτη τόσο της πλευράς της τοπικής κοινωνίας και της τουριστικής προσφοράς όσο και της πλευράς της τουριστικής ζήτησης. Με τον τρόπο αυτό η έρευνα επιδιώκει να προσεγγίσει το ζήτημα των εναλλακτικών μορφών τουρισμού μέσα από μια πιο ολοκληρωμένη οπτική.

Οι επιμέρους στόχοι της πρωτογενούς έρευνας είναι οι ακόλουθοι:

- Η αποτύπωση των αντιλήψεων για το υφιστάμενο τουριστικό μοντέλο της Κρήτης και για τον βαθμό εξάρτησής του από τον μαζικό τουρισμό.
- Η διερεύνηση των επιπτώσεων που αποδίδονται στον μαζικό τουρισμό.
- Η καταγραφή του βαθμού αποδοχής των εναλλακτικών μορφών τουρισμού ως δυνατότητας αναβάθμισης και διαφοροποίησης του τουριστικού προϊόντος του νησιού.
- Η αναγνώριση των βασικών εμποδίων και των προϋποθέσεων για τη στήριξη μιας πιο βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.
- Η αποτύπωση των προτιμήσεων των επισκεπτών για αυθεντικές, βιωματικές και περιβαλλοντικά φιλικές εμπειρίες.
- Η διερεύνηση του ενδιαφέροντος των επισκεπτών για επιμέρους μορφές εναλλακτικού τουρισμού, όπως ο αγροτουρισμός, ο οικοτουρισμός, ο πολιτιστικός τουρισμός, ο φυσιολατρικός τουρισμός, ο γαστρονομικός και οινικός τουρισμός.
- Η εξέταση της πιθανής επίδρασης των εναλλακτικών δραστηριοτήτων στην ικανοποίηση και στην πρόθεση επανεπίσκεψης των επισκεπτών.

Η στοχοθεσία αυτή είναι συμβατή με τον ποσοτικό ερευνητικό σχεδιασμό, καθώς βασίζεται στη συστηματική συλλογή δεδομένων, στη σύγκριση των απαντήσεων και στην εξαγωγή συμπερασμάτων για την καλύτερη κατανόηση του φαινομένου που μελετάται.

5.2 Δημιουργία και δομή του ερωτηματολογίου

Για τις ανάγκες της έρευνας επιλέχθηκε η χρήση δομημένων, αυτοσυμπληρούμενων ερωτηματολογίων σε ηλεκτρονική μορφή. Η επιλογή αυτή θεωρήθηκε κατάλληλη, καθώς ανταποκρίνεται στον ποσοτικό χαρακτήρα της μελέτης, επιτρέπει την ομοιόμορφη διατύπωση των ερωτήσεων προς όλους τους συμμετέχοντες και διευκολύνει τη στατιστική επεξεργασία των απαντήσεων. Παράλληλα, η ηλεκτρονική μορφή τους συνέβαλε στην ταχύτερη διάχυσή τους και στη δημιουργία μιας συνεκτικής βάσης δεδομένων, η οποία μπορεί να αξιοποιηθεί στο στάδιο της ανάλυσης.

Στο πλαίσιο αυτό σχεδιάστηκαν δύο διακριτά ερωτηματολόγια. Το πρώτο απευθύνεται σε επαγγελματίες του τουρισμού της Κρήτης και σε κατοίκους της, με στόχο να αποτυπωθούν οι αντιλήψεις της τοπικής κοινωνίας και της τουριστικής προσφοράς. Το δεύτερο απευθύνεται σε επισκέπτες της Κρήτης, ώστε να καταγραφούν τα κίνητρα, οι προτιμήσεις και οι συμπεριφορικές προθέσεις της τουριστικής ζήτησης. Ο διαχωρισμός αυτός κρίθηκε αναγκαίος, επειδή οι δύο ομάδες συμμετεχόντων συνδέονται με διαφορετικό τρόπο με το τουριστικό φαινόμενο και επομένως παρέχουν διαφορετικού τύπου δεδομένα.

Κάθε ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει σύντομο εισαγωγικό σημείωμα, στο οποίο διευκρινίζονται ο σκοπός της έρευνας, ο εθελοντικός και ανώνυμος χαρακτήρας της συμμετοχής, καθώς και η αποκλειστικά ερευνητική χρήση των δεδομένων. Ως προς τη δομή τους, τα ερωτηματολόγια περιλαμβάνουν δημογραφικές ερωτήσεις, ερωτήσεις με απάντηση σε πενταβάθμια κλίμακα Likert, κλειστού τύπου, πολλαπλής επιλογής και μία τελική ανοιχτή ερώτηση. Η σύνθεση αυτή επιλέχθηκε ώστε να συνδυάζεται η δυνατότητα ποσοτικής ανάλυσης με τη δυνατότητα συλλογής πρόσθετων σχολίων, τα οποία μπορούν να εμπλουτίσουν την ερμηνεία των αποτελεσμάτων.

Το ερωτηματολόγιο των κατοίκων και επαγγελματιών οργανώθηκε σε θεματικές ενότητες που αφορούν τα κοινωνικά και δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων και τη σχέση τους με τον τουριστικό τομέα. Επιπλέον, περιλαμβάνει θεματικές ενότητες που αφορούν

τις αντιλήψεις τους για το υφιστάμενο τουριστικό μοντέλο της Κρήτης, τις επιπτώσεις του μαζικού τουρισμού, τις προοπτικές των εναλλακτικών μορφών τουρισμού και τα κυριότερα εμπόδια ανάπτυξής τους. Διερευνά επίσης την αντίληψή τους για τον ρόλο του τουρισμού στην οικονομική ανάπτυξη της Κρήτης. Ειδικότερα, τις κυριότερες αρνητικές συνέπειες του μαζικού τουρισμού, τον βαθμό αποδοχής των εναλλακτικών μορφών τουρισμού και τους παράγοντες που ενδέχεται να παρεμποδίζουν την ανάπτυξή τους, όπως οι ελλειπείς υποδομές, η ανεπαρκής προβολή και η περιορισμένη συνεργασία φορέων.

Αντίστοιχα, το ερωτηματολόγιο των επισκεπτών περιλαμβάνει ενότητες σχετικές με το ταξιδιωτικό τους προφίλ, το ενδιαφέρον τους για αυθεντικές και βιωματικές εμπειρίες, την πρόθεση συμμετοχής σε εναλλακτικές δραστηριότητες, καθώς και την πρόθεση επανεπίσκεψης στο νησί. Οι ερωτήσεις του εργαλείου εξετάζουν ακόμη το ενδιαφέρον των επισκεπτών για την τοπική κουλτούρα, την κρητική γαστρονομία, την ενδοχώρα, τις δραστηριότητες στη φύση, αλλά και για εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Παράλληλα, διερευνώνται η πιθανή προθυμία για αυθεντικές τοπικές εμπειρίες και η πρόθεση επανεπίσκεψης.

Το ερωτηματολόγιο των επισκεπτών διαμορφώθηκε τόσο στην ελληνική όσο και στην αγγλική γλώσσα, ώστε να είναι προσβάσιμο σε ευρύτερο φάσμα συμμετεχόντων και να ανταποκρίνεται στον διεθνή χαρακτήρα του τουρισμού στην Κρήτη. Ιδιαίτερη σημασία έχει το γεγονός ότι τα δύο ερωτηματολόγια λειτουργούν συμπληρωματικά, καθώς το πρώτο αναδεικνύει την οπτική της τοπικής κοινωνίας και της τουριστικής προσφοράς, ενώ το δεύτερο την πλευρά της τουριστικής ζήτησης και τη δυναμική για πιο αυθεντικές και εναλλακτικές μορφές εμπειρίας. Τα πλήρη ερωτηματολόγια παρατίθενται αμέσως μετά το παρόν κεφάλαιο, όπως ακριβώς είχαν διαμορφωθεί.

5.3 Επιλογή δείγματος και διαδικασία συλλογής δεδομένων

Ο πληθυσμός-στόχος της έρευνας διακρίνεται σε δύο βασικές ομάδες. Η πρώτη περιλαμβάνει ενήλικους κατοίκους της Κρήτης, συμπεριλαμβανομένων όσων δραστηριοποιούνται επαγγελματικά στον τουριστικό τομέα του νησιού. Η δεύτερη περιλαμβάνει ενήλικους επισκέπτες της Κρήτης από την Ελλάδα και το εξωτερικό. Η

επιλογή των δύο αυτών ομάδων επιδιώκει να συνδέσει την οπτική της τοπικής κοινωνίας και της τουριστικής προσφοράς με την οπτική της τουριστικής ζήτησης.

Πιο συγκεκριμένα, για το πρώτο ερωτηματολόγιο, ο πληθυσμός-στόχος της έρευνας περιλαμβάνει αποκλειστικά ενήλικους κατοίκους της Κρήτης, ανεξαρτήτως του αν έχουν επαγγελματική σχέση με τον τουριστικό τομέα. Η διάκριση μεταξύ ατόμων που απασχολούνται στον τουρισμό και ατόμων που δεν έχουν επαγγελματική σχέση με αυτόν πραγματοποιείται μέσω σχετικής ερώτησης στο ερωτηματολόγιο. Περιλαμβάνεται επίσης ερώτηση σχετική με την κατηγορία δραστηριότητας της επιχείρησης ή της εργασίας τους. Απαντήσεις συμμετεχόντων που δήλωσαν ότι δεν είναι κάτοικοι της Κρήτης αποκλείστηκαν από το τελικό δείγμα. Αντίστοιχα, στο ερωτηματολόγιο των επισκεπτών περιλαμβάνονται στοιχεία που διευκολύνουν τη βασική κατηγοριοποίηση του δείγματος, όπως η χώρα μόνιμης κατοικίας και ο τρόπος ταξιδιού.

Η δειγματοληψία είναι μη πιθανοτική και βασίζεται στη λογική του δείγματος ευκολίας. Η επιλογή αυτή έγινε για πρακτικούς λόγους, καθώς στο πλαίσιο μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας δεν ήταν εφικτή η πρόσβαση σε πλήρες και αντιπροσωπευτικό δειγματοληπτικό πλαίσιο. Παρά τον περιορισμό αυτό, η συγκεκριμένη μέθοδος επέτρεψε τη συλλογή δεδομένων από άτομα που σχετίζονται άμεσα με το αντικείμενο της μελέτης και συνεπώς κρίθηκε λειτουργική για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας. Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε από τις αρχές Απριλίου έως και τις 16 Απριλίου 2026, ηλεκτρονικά μέσω της πλατφόρμας Google Forms. Η διάδοση των ερωτηματολογίων έγινε μέσω ανάρτησης και κοινοποίησης του συνδέσμου σε διαδικτυακές κοινότητες και ομάδες κοινωνικής δικτύωσης, όπως τοπικές και ξενόγλωσσες ομάδες στο Facebook και σχετικές κοινότητες στο Reddit. Παράλληλα, ο σύνδεσμος προωθήθηκε μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου σε επιλεγμένους θεσμικούς και επαγγελματικούς φορείς της Κρήτης, όπως Επιμελητήρια Ηρακλείου, Ρεθύμνου, Χανίων και Λασιθίου, καθώς και σε φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης και τουριστικής πληροφόρησης. Επιπλέον, χρησιμοποιήθηκαν κωδικοί QR σε επιλεγμένα σημεία δημόσιας προβολής στην Ιεράπετρα, στο Ρέθυμνο, όπως στην παλιά πόλη και στην Πλατεία Τεσσάρων Μαρτύρων, και στο Ηράκλειο, όπως στην πλατεία Ελευθερίας και Αγίου Μηνά, ώστε να διευκολυνθεί η άμεση πρόσβαση των ενδιαφερομένων στα ερωτηματολόγια μέσω κινητών συσκευών. Η χρήση της ηλεκτρονικής φόρμας και των παραπάνω καναλιών διευκόλυνε την ευέλικτη

διανομή των ερωτηματολογίων, την ταχύτερη συγκέντρωση των απαντήσεων και την άμεση αποθήκευσή τους σε μορφή κατάλληλη για επεξεργασία. Η συγκεκριμένη διαδικασία συνάδει με τη μη πιθανοτική δειγματοληψία ευκολίας και αυτοεπιλογής, καθώς η συμμετοχή βασίστηκε στην εθελοντική ανταπόκριση των ατόμων που είχαν πρόσβαση στον σύνδεσμο ή στους κωδικούς QR των ερωτηματολογίων.

Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν θα αναλυθούν στο επόμενο κεφάλαιο με τη χρήση περιγραφικής στατιστικής, με έμφαση στις συχνότητες, τα ποσοστά, τους μέσους όρους και, όπου κρίνεται σκόπιμο, σε βασικές διασταυρώσεις μεταξύ επιλεγμένων μεταβλητών. Η συμμετοχή στην έρευνα ήταν εθελοντική και ανώνυμη, χωρίς συλλογή άμεσα αναγνωριστικών προσωπικών στοιχείων. Πριν από τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου, οι συμμετέχοντες ενημερώνονταν για τον σκοπό της έρευνας, τον ερευνητικό χαρακτήρα της συμμετοχής και την αποκλειστική χρήση των δεδομένων για ακαδημαϊκούς σκοπούς. Η τήρηση της αρχής αυτής συνδέεται με βασικές αρχές ερευνητικής δεοντολογίας και θεωρείται σημαντική, καθώς προστατεύει τους συμμετέχοντες και ενισχύει την πιθανότητα πιο ειλικρινούς ανταπόκρισης.

5.4 Περιορισμοί και προκλήσεις της έρευνας

Όπως κάθε πρωτογενής ποσοτική έρευνα, έτσι και η παρούσα μελέτη υπόκειται σε ορισμένους περιορισμούς, οι οποίοι πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά την ερμηνεία των ευρημάτων. Ο βασικότερος περιορισμός αφορά τη χρήση δείγματος ευκολίας, η οποία δεν επιτρέπει την πλήρη γενίκευση των αποτελεσμάτων στο σύνολο του πληθυσμού των κατοίκων, των επαγγελματιών και των επισκεπτών της Κρήτης. Επομένως, τα ευρήματα της έρευνας αποτυπώνουν κυρίως ενδείξεις και όχι γενικεύσιμα συμπεράσματα.

Ένας δεύτερος περιορισμός συνδέεται με την ηλεκτρονική μορφή διάθεσης των ερωτηματολογίων. Η επιλογή αυτή προϋποθέτει πρόσβαση των συμμετεχόντων σε ψηφιακά μέσα και σχετική εξοικείωση με τη χρήση τους, γεγονός που ενδέχεται να επηρεάζει τη σύνθεση του δείγματος. Επιπλέον, η διάδοση των ερωτηματολογίων μέσω κοινωνικών δικτύων, ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και σημείων δημόσιας προβολής με χρήση κωδικών QR ενδέχεται να ενίσχυσε φαινόμενα αυτοεπιλογής, καθώς ήταν πιθανότερο να συμμετάσχουν άτομα με αυξημένο ενδιαφέρον για το αντικείμενο της έρευνας. Περιορισμός αποτελεί επίσης ο αυτοαναφερόμενος χαρακτήρας των

απαντήσεων. Τα ερωτηματολόγια καταγράφουν δηλωμένες στάσεις και προθέσεις και όχι άμεσα παρατηρούμενες συμπεριφορές. Για τον λόγο αυτό, τα αποτελέσματα πρέπει να ερμηνεύονται σε συνάρτηση με το ερευνητικό πλαίσιο της παρούσας εργασίας. Παρά τους περιορισμούς αυτούς, η συγκεκριμένη μεθοδολογική προσέγγιση θεωρείται κατάλληλη για τους σκοπούς της μελέτης, καθώς επιτρέπει τη συστηματική συλλογή οργανωμένων δεδομένων από δύο βασικές ομάδες ενδιαφέροντος και δημιουργεί μια ουσιαστική εμπειρική βάση για ανάλυση.

Συνοψίζοντας, στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάστηκε η μεθοδολογική βάση της πρωτογενούς έρευνας, ο σκοπός και στόχοι της, η δομή των ερωτηματολογίων, η διαδικασία επιλογής του δείγματος και οι βασικοί περιορισμοί της μελέτης. Στο επόμενο κεφάλαιο ακολουθεί η παρουσίαση και ανάλυση των εμπειρικών ευρημάτων, προκειμένου να διερευνηθεί κατά πόσο οι απόψεις των συμμετεχόντων επιβεβαιώνουν ή διαφοροποιούν τις θεωρητικές διαπιστώσεις που αναπτύχθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια.

6. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

6.1 Παρουσίαση του δείγματος

Η ενότητα αυτή παρουσιάζει τα αποτελέσματα της πρωτογενούς ποσοτικής έρευνας που πραγματοποιήθηκε με δύο ερωτηματολόγια, το πρώτο για κατοίκους και επαγγελματίες του τουρισμού της Κρήτης και το δεύτερο για επισκέπτες του νησιού. Η ανάλυση βασίζεται σε περιγραφική στατιστική και περιλαμβάνει απόλυτες συχνότητες, ποσοστά, μέσους όρους, διαμέσους, τυπικές αποκλίσεις και αθροιστικά ποσοστά αρνητικών, ουδέτερων και θετικών απαντήσεων στις δηλώσεις της πενταβάθμιας κλίμακας Likert.

6.1.1 Δείγμα κατοίκων και επαγγελματιών Κρήτης

Το πρώτο ερωτηματολόγιο συγκέντρωσε 155 έγκυρες απαντήσεις. Από αυτές, 90 άτομα, δηλαδή 58,1%, δήλωσαν ότι είναι επαγγελματίες του τουρισμού, ενώ 65 άτομα, δηλαδή 41,9%, ανήκουν στην κατηγορία των κατοίκων χωρίς άμεση επαγγελματική σχέση με τον τουρισμό.

Πίνακας 2 Συνοπτική περιγραφή του δείγματος κατοίκων και επαγγελματιών.

Δείκτης	Τιμή	Ποσοστό %
Έγκυρες απαντήσεις	155	100
Επαγγελματίες τουρισμού	90	58,1
Κάτοικοι χωρίς άμεση επαγγελματική σχέση	65	41,9

Ως προς το φύλο, η κατηγορία «Γυναίκα» αντιστοιχεί στο 69% του συνόλου, ενώ η κατηγορία «Άνδρας» στο 30,3%. Η κατανομή δείχνει σημαντικά μεγαλύτερη συμμετοχή γυναικών, χωρίς όμως να αποκλείεται η παρουσία και των δύο φύλων στην έρευνα.

Πίνακας 3 Κατανομή φύλου στο δείγμα κατοίκων και επαγγελματιών.

Μεταβλητή	Κατηγορία	Συχνότητα	Ποσοστό %
-----------	-----------	-----------	-----------

Φύλο	Γυναίκα	107	69
Φύλο	Άνδρας	47	30,3
Φύλο	Δεν επιθυμώ να απαντήσω	1	0,6

Ως προς την ηλικία, μεγαλύτερη συμμετοχή εμφανίζουν οι ομάδες 55–64 ετών με 23,2%, 45–54 ετών με 22,6% και 35–44 ετών με 21,9%. Η εικόνα αυτή δείχνει ότι το δείγμα συγκροτείται κυρίως από άτομα μέσης και μεγαλύτερης ηλικίας.

Πίνακας 4 Κατανομή ηλικίας στο δείγμα κατοίκων και επαγγελματιών.

Μεταβλητή	Κατηγορία	Συχνότητα	Ποσοστό %
Ηλικία	55–64 ετών	36	23,2
Ηλικία	45–54 ετών	35	22,6
Ηλικία	35–44 ετών	34	21,9
Ηλικία	18–24 ετών	24	15,5
Ηλικία	25–34 ετών	18	11,6
Ηλικία	65 ετών και άνω	8	5,2

Η γεωγραφική κατανομή του δείγματος καλύπτει και τις τέσσερις βασικές περιφερειακές ενότητες της Κρήτης. Υψηλότερη συμμετοχή παρουσιάζει ο Νομός Ηρακλείου με 34,2%, ακολουθούμενος από τα Χανιά με 25,2%, το Ρέθυμνο με 22,6% και το Λασιθί με 18,1%, γεγονός που δείχνει σχετική χωρική διασπορά του δείγματος.

Πίνακας 5 Γεωγραφική κατανομή του δείγματος κατοίκων και επαγγελματιών.

Μεταβλητή	Κατηγορία	Συχνότητα	Ποσοστό %
Περιοχή κατοικίας στην Κρήτη	Νομός Ηρακλείου	53	34,2
Περιοχή κατοικίας	Νομός Χανίων	39	25,2

στην Κρήτη			
Περιοχή κατοικίας στην Κρήτη	Νομός Ρεθύμνου	35	22,6
Περιοχή κατοικίας στην Κρήτη	Νομός Λασιθίου	28	18,1

Ως προς το μορφωτικό επίπεδο, κυριαρχούν οι απόφοιτοι πανεπιστημιακής εκπαίδευσης με 42,6% και ακολουθούν όσοι διαθέτουν μεταπτυχιακές ή διδακτορικές σπουδές με 27,7%. Η σύνθεση αυτή δείχνει ότι στο δείγμα συμμετέχουν σε μεγάλο βαθμό άτομα με σχετικά υψηλό μορφωτικό επίπεδο.

Πίνακας 6 Επίπεδο εκπαίδευσης του δείγματος κατοίκων και επαγγελματιών.

Μεταβλητή	Κατηγορία	Συχνότητα	Ποσοστό %
Επίπεδο εκπαίδευσης	Πανεπιστημιακή εκπαίδευση (ΑΕΙ/ΤΕΙ)	66	42,6
Επίπεδο εκπαίδευσης	Μεταπτυχιακές/ Διδακτορικές Σπουδές	43	27,7
Επίπεδο εκπαίδευσης	Μεταλυκειακή εκπαίδευση / ΙΕΚ	25	16,1
Επίπεδο εκπαίδευσης	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	19	12,3
Επίπεδο εκπαίδευσης	Υποχρεωτική εκπαίδευση	2	1,3

6.1.2 Δείγμα επισκεπτών

Το ερωτηματολόγιο επισκεπτών συγκέντρωσε 153 έγκυρες απαντήσεις. Από αυτές, οι 131 απαντήσεις, δηλαδή 85,6%, προήλθαν από την αγγλική εκδοχή του ερωτηματολογίου, ενώ

οι 22 απαντήσεις, δηλαδή 14,4%, από την ελληνική έκδοχή, γεγονός που αποτυπώνει τον κυρίως διεθνή χαρακτήρα του δείγματος των επισκεπτών.

Πίνακας 7 Συνοπτική περιγραφή του δείγματος επισκεπτών.

Δείκτης	Τιμή	Ποσοστό %
Έγκυρες απαντήσεις	153	100
Ελληνική έκδοση	22	14,4
Αγγλική έκδοση	131	85,6

Ως προς τη χώρα μόνιμης κατοικίας, το μεγαλύτερο ποσοστό των συμμετεχόντων προέρχεται από άλλες ευρωπαϊκές χώρες με 45,1%, ενώ ακολουθούν οι χώρες εκτός Ευρώπης με 36,6% και η Ελλάδα με 17,6%. Η κατηγορία «Λοιπές απαντήσεις» αντιστοιχεί σε μία μεμονωμένη απάντηση του δείγματος που ήταν κενή.

Πίνακας 8 Χώρα μόνιμης κατοικίας των επισκεπτών.

Μεταβλητή	Κατηγορία	Συχνότητα	Ποσοστό %
Ομάδα χώρας μόνιμης κατοικίας	Άλλη ευρωπαϊκή χώρα	69	45,1
Ομάδα χώρας μόνιμης κατοικίας	Εκτός Ευρώπης	56	36,6
Ομάδα χώρας μόνιμης κατοικίας	Ελλάδα	27	17,6
Ομάδα χώρας μόνιμης κατοικίας	Λοιπές απαντήσεις	1	0,7

Ως προς το φύλο, οι απαντήσεις της ελληνικής και της αγγλικής έκδοχής του ερωτηματολογίου ενοποιήθηκαν σε κοινές κατηγορίες, ώστε το δείγμα των επισκεπτών να παρουσιαστεί ενιαίο. Οι γυναίκες ανέρχονται σε 80 άτομα (52,3%), οι άνδρες σε 70 άτομα (45,8%), ενώ 3 άτομα (2,0%) δήλωσαν ότι δεν επιθυμούν να απαντήσουν.

Πίνακας 9 Κατανομή φύλου στο δείγμα επισκεπτών.

Μεταβλητή	Κατηγορία	Συχνότητα	Ποσοστό %
Φύλο	Γυναίκα	80	52,3
Φύλο	Άνδρας	70	45,8
Φύλο	Δεν επιθυμώ να απαντήσω	3	2,0

Η ηλικιακή κατανομή των επισκεπτών παρουσιάζεται ενιαία, με συνένωση των απαντήσεων της ελληνικής και της αγγλικής εκδοχής του ερωτηματολογίου στις ίδιες ηλικιακές κατηγορίες. Οι συχνότερες ομάδες είναι οι 45–54 ετών με 34 άτομα, δηλαδή 22,2%, οι 35–44 ετών με 32 άτομα, δηλαδή 20,9%, και οι 55–64 ετών με 30 άτομα, δηλαδή 19,6%.

Πίνακας 10 Κατανομή ηλικίας στο δείγμα επισκεπτών.

Μεταβλητή	Κατηγορία	Συχνότητα	Ποσοστό %
Ηλικία	45–54 ετών	34	22,2
Ηλικία	35–44 ετών	32	20,9
Ηλικία	55–64 ετών	30	19,6
Ηλικία	25–34 ετών	25	16,3
Ηλικία	65+ ετών	20	13,1
Ηλικία	18–24 ετών	12	7,8

Ως προς τη μορφή ταξιδιού, το 51,6% δηλώνει ότι ταξιδεύει κυρίως ως ζευγάρι, ενώ το 25,5% με την οικογένειά του. Το εύρημα αυτό δείχνει ότι το δείγμα των επισκεπτών αποτελείται κυρίως από άτομα που ταξιδεύουν ως ζευγάρι ή με την οικογένειά τους.

Πίνακας 11 Με ποιον ταξιδεύουν κυρίως οι επισκέπτες.

Μεταβλητή	Κατηγορία	Συχνότητα	Ποσοστό %
-----------	-----------	-----------	-----------

Με ποιον ταξιδεύετε κυρίως	Ως ζευγάρι	79	51,6
Με ποιον ταξιδεύετε κυρίως	Με την οικογένειά μου	39	25,5
Με ποιον ταξιδεύετε κυρίως	Με φίλους	19	12,4
Με ποιον ταξιδεύετε κυρίως	Μόνος/η	14	9,2
Με ποιον ταξιδεύετε κυρίως	Με οργανωμένη ομάδα / πρακτορείο	2	1,3

Σε σχέση με τη διάρκεια παραμονής, κυριαρχούν οι κατηγορίες 8–14 ημερών με 37,9% και άνω των 14 ημερών με 32,7%. Τα ευρήματα αυτά δείχνουν ότι σημαντικό τμήμα του δείγματος δεν αφορά εξαιρετικά σύντομες επισκέψεις, αλλά ταξίδια με μεγαλύτερη χρονική διάρκεια.

Πίνακας 12 Διάρκεια τελευταίας παραμονής των επισκεπτών.

Μεταβλητή	Κατηγορία	Συχνότητα	Ποσοστό %
Διάρκεια τελευταίας παραμονής	8–14 ημέρες	58	37,9
Διάρκεια τελευταίας παραμονής	Πάνω από 14 ημέρες	50	32,7
Διάρκεια τελευταίας παραμονής	4–7 ημέρες	40	26,1
Διάρκεια τελευταίας παραμονής	1–3 ημέρες	5	3,3

Ιδιαίτερα υψηλή εμφανίζεται και η πρόθεση επανεπίσκεψης, καθώς το 70,6% δηλώνει ότι θεωρεί πάρα πολύ πιθανή μια νέα επίσκεψη στην Κρήτη, ενώ επιπλέον 17% τη θεωρεί

πολύ πιθανή. Το αθροιστικό ποσοστό των δύο θετικότερων κατηγοριών φτάνει το 87,6%, γεγονός που δείχνει πολύ υψηλή πρόθεση επανεπίσκεψης και γενικά θετική στάση απέναντι στον προορισμό.

Πίνακας 13 Πιθανότητα επανεπίσκεψης στην Κρήτη.

Μεταβλητή	Κατηγορία	Συχνότητα	Ποσοστό %
Πιθανότητα επανεπίσκεψης	Πάρα πολύ πιθανό	108	70,6
Πιθανότητα επανεπίσκεψης	Πολύ πιθανό	26	17
Πιθανότητα επανεπίσκεψης	Μέτρια πιθανό	14	9,2
Πιθανότητα επανεπίσκεψης	Καθόλου πιθανό	3	2
Πιθανότητα επανεπίσκεψης	Λίγο πιθανό	2	1,3

6.2 Αποτελέσματα κατοίκων και επαγγελματιών

Για την ανάλυση των δηλώσεων των κατοίκων και επαγγελματιών χρησιμοποιούνται πλήρη περιγραφικά στατιστικά για όλες τις ερωτήσεις της κλίμακας Likert. Για κάθε δήλωση παρουσιάζονται το πλήθος έγκυρων απαντήσεων, ο μέσος όρος, η τυπική απόκλιση, η διάμεσος, το ποσοστό διαφωνίας, το ποσοστό ουδέτερων και το ποσοστό συμφωνίας, ώστε η αποτίμηση να είναι όσο το δυνατόν πιο ολοκληρωμένη.

Σε γενικές γραμμές, οι απαντήσεις των κατοίκων και επαγγελματιών εμφανίζουν υψηλές μέσες τιμές και αυξημένα ποσοστά συμφωνίας στις περισσότερες δηλώσεις. Στοιχείο που δείχνει αφενός την αναγνώριση της οικονομικής σημασίας του τουρισμού και αφετέρου τη θετική στάση απέναντι στην ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην Κρήτη. Οι χαμηλότερες σχετικά τιμές δεν αναιρούν τη συνολική θετική εικόνα, αλλά δείχνουν ότι

ορισμένα ζητήματα, όπως οι υποδομές, η προβολή και η συνεργασία των εμπλεκόμενων φορέων, αξιολογούνται με μεγαλύτερη επιφύλαξη.

Πίνακας 14 Περιγραφική στατιστική όλων των δηλώσεων Likert κατοίκων και επαγγελματιών.

Ερώτηση	N	Μέσος όρος	Τυπική απόκλιση	Διάμεσος	Ποσοστό διαφωνίας (1-2) %	Ποσοστό ουδέτερων (3) %	Ποσοστό συμφωνίας (4-5) %
7. Ο τουρισμός συμβάλλει σημαντικά στην οικονομική ανάπτυξη της Κρήτης.	155	4,49	0,78	5	2,6	10,3	87,1
17. Ο γαστρονομικός και οινικός τουρισμός μπορούν να ενισχύσουν τα τοπικά προϊόντα και τους παραγωγούς.	155	4,48	0,78	5	2,6	6,5	91
23. Η εκπαίδευση και κατάρτιση επαγγελματιών στον εναλλακτικό τουρισμό είναι απαραίτητη	155	4,36	0,87	5	4,5	9	86,5

προϋπόθεση για την ανάπτυξή του.							
9. Ο μαζικός τουρισμός δημιουργεί σοβαρά προβλήματα εποχικότητας και συμφόρησης.	155	4,35	0,93	5	5,8	8,4	85,8
10. Ο μαζικός τουρισμός επιβαρύνει το φυσικό περιβάλλον και τους φυσικούς πόρους της Κρήτης.	155	4,34	0,96	5	6,5	11	82,6
15. Ο οικότουρισμός και ο φυσιολατρικός τουρισμός μπορούν να αξιοποιήσουν καλύτερα την ενδοχώρα και τις ορεινές περιοχές.	155	4,29	0,9	5	5,2	11	83,9

18. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού μπορούν να συμβάλουν στην ανάπτυξη βιώσιμης τοπικής οικονομίας.	155	4,26	0,86	4	2,6	15,5	81,9
11. Τα οικονομικά οφέλη του τουρισμού δεν κατανέμονται ισόρροπα σε όλο το νησί.	155	4,26	0,85	4	3,9	14,8	81,3
8. Το τουριστικό μοντέλο της Κρήτης βασίζεται κυρίως στον μαζικό τουρισμό «ήλιος και θάλασσα».	155	4,18	0,86	4	3,2	16,1	80,6
16. Ο πολιτιστικός και	155	4,14	0,89	4	4,5	16,1	79,4

θρησκευτικός τουρισμός μπορούν να αναδείξουν την ταυτότητα και την κληρονομιά της Κρήτης.							
14. Ο αγροτουρισμός έχει σημαντικές προοπτικές ανάπτυξης στην Κρήτη.	155	4,05	0,92	4	5,2	20	74,8
13. Η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού μπορεί να μειώσει την εξάρτηση από τον μαζικό τουρισμό.	155	4,03	0,99	4	7,7	16,1	76,1
22. Απουσιάζει επαρκής συνεργασία μεταξύ τοπικών φορέων και επιχειρήσεων για την προώθηση	155	4,02	0,98	4	6,5	21,3	72,3

εναλλακτικών μορφών τουρισμού.							
12. Η τουριστική ανάπτυξη έχει οδηγήσει σε αλλοίωση της τοπικής φυσιογνωμίας και αυθεντικότητας.	155	4	1,08	4	10,3	20,6	69
19. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού μπορούν να συμβάλουν στην προστασία του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς.	155	3,94	1,05	4	7,1	23,9	69
21. Η ανάπτυξη εναλλακτικού τουρισμού εμποδίζεται από ανεπαρκή προβολή και	155	3,88	0,97	4	7,1	26,5	66,5

προώθηση.							
20. Η ανάπτυξη εναλλακτικού τουρισμού στην Κρήτη εμποδίζεται από ελλείψεις υποδομές.	155	3,83	1,11	4	11,6	24,5	63,9

Στην ερώτηση 24, (Ποιες μορφές τουρισμού θεωρείτε ότι έχουν τις μεγαλύτερες προοπτικές ανάπτυξης στην Κρήτη;) οι απαντήσεις των κατοίκων και επαγγελματιών δείχνουν ότι οι σημαντικότερες προοπτικές ανάπτυξης στην Κρήτη εντοπίζονται κυρίως στον γαστρονομικό και οινικό τουρισμό, ο οποίος συγκεντρώνει το υψηλότερο ποσοστό αναφορών. Παράλληλα, ο οικοτουρισμός ή φυσιολατρικός τουρισμός, ο πολιτιστικός και θρησκευτικός τουρισμός και ο αγροτουρισμός καταγράφουν επίσης υψηλές επιδόσεις, γεγονός που υποδηλώνει προτίμηση σε μορφές που συνδέονται με την τοπική ταυτότητα, το φυσικό περιβάλλον και την αξιοποίηση της ενδοχώρας.

Πίνακας 15 Μορφές τουρισμού με τις μεγαλύτερες προοπτικές ανάπτυξης στην Κρήτη, σύμφωνα με κατοίκους και επαγγελματίες

Μορφή τουρισμού	Αναφορές	% επί του δείγματος
Γαστρονομικός και οινικός τουρισμός	133	83,6%
Οικοτουρισμός / φυσιολατρικός τουρισμός	90	56,6%
Πολιτιστικός και θρησκευτικός τουρισμός	78	49,1%
Αγροτουρισμός	78	49,1%
Αθλητικός και	59	37,1%

περιπατητικός τουρισμός		
Άλλο	5	3,1%

Σημείωση: Η ερώτηση επέτρεπε έως τρεις επιλογές ανά ερωτώμενο, συνεπώς οι συχνότητες αφορούν συνολικές αναφορές.

Οι απαντήσεις στην ερώτηση 25 (Κατά τη γνώμη σας, ποια είναι η πιο σημαντική ενέργεια που χρειάζεται για να αναπτυχθεί πιο βιώσιμα ο τουρισμός στην Κρήτη;) δείχνουν ότι οι κάτοικοι και επαγγελματίες αντιλαμβάνονται τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη ως ζήτημα με πολλές διαστάσεις και όχι μόνο ως θέμα προσέλκυσης επισκεπτών. Αν και στην κατηγορία «Άλλο» συγκεντρώνεται μεγάλος αριθμός αναφορών, οι πιο συχνές παρεμβάσεις αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος, τις υποδομές και την ανάγκη στρατηγικού σχεδιασμού.

Πίνακας 16 Απαντήσεις στην ερώτηση 25 ανοικτού τύπου

Κατηγορία	Αναφορές	% επί των απαντήσεων	Ενδεικτικό παράδειγμα απάντησης
Άλλο	56	41,8%	Σωστή διαχείριση· λιγότερη γραφειοκρατία· να μην αποφασίζουν οι ξένες επιχειρήσεις για το μοντέλο ανάπτυξης του τόπου· να μένουν τα χρήματα στο νησί.
Προστασία περιβάλλοντος	24	17,9%	Να σταματήσει να αναπτύσσεται τελείως χωρίς σεβασμό στο περιβάλλον και στους ντόπιους.
Υποδομές	20	14,9%	Υποδομές εκτός αστικών κέντρων.

Συνεργασία τοπικών φορέων	11	8,2%	Η συνεργασία των τοπικών φορέων και επιχειρήσεων.
Στρατηγικός σχεδιασμός και κρατικός συντονισμός	8	6,0%	Να υπάρξει κεντρικός σχεδιασμός.
Ποιοτικός / θεματικός τουρισμός	8	6,0%	Η μετάβαση από τον μαζικό, εποχικό τουρισμό σε ένα πολυδιάστατο, ποιοτικό και όλο τον χρόνο μοντέλο τουρισμού.
Προβολή και προώθηση	4	3,0%	Η προβολή των εναλλακτικών μορφών τουρισμού μέσω διεθνών εκθέσεων και δράσεων στο εξωτερικό.
Κίνητρα και εκπαίδευση	3	2,2%	Η παροχή κινήτρων, όπως φορολογικών και συμβουλευτικών, και απαραίτητως λιγότερη γραφειοκρατία.

6.3 Αποτελέσματα επισκεπτών

Για τις δηλώσεις των επισκεπτών παρατίθεται πλήρης πίνακας περιγραφικής στατιστικής, από τον οποίο προκύπτει συνολικά θετική εικόνα απέναντι στις αυθεντικές, τοπικές και βιωματικές εμπειρίες. Οι υψηλότερες αξιολογήσεις καταγράφονται στην κρητική κουζίνα και τα τοπικά προϊόντα, στην τοπική κουλτούρα και στις εμπειρίες μικρής κλίμακας, ενώ

πιο συγκρατημένες εμφανίζονται οι απαντήσεις σε ζητήματα που αφορούν άμεσες συμπεριφορικές προθέσεις, όπως η παράταση της διαμονής ή η επανεπίσκεψη λόγω μεγαλύτερης διαθεσιμότητας εναλλακτικών δραστηριοτήτων.

Πίνακας 17 Πλήρης περιγραφική στατιστική όλων των δηλώσεων Likert επισκεπτών.

Ερώτηση	N	Μέσος όρος	Τυπική απόκλιση	Διάμεσος	Ποσοστό διαφωνίας (1-2) %	Ποσοστό ουδέτερων (3) %	Ποσοστό συμφωνίας (4-5) %
9. Με ενδιαφέρει να δοκιμάσω την κρητική κουζίνα και τοπικά προϊόντα.	153	4,66	0,82	5	3,3	4,6	92,2
13. Μου αρέσει να συμμετέχω σε μικρές, τοπικές εμπειρίες παρά σε πολύ μαζικές δραστηριότητες.	153	4,48	0,9	5	3,9	8,5	87,6
8. Με ενδιαφέρει να γνωρίσω την τοπική κουλτούρα και τις παραδόσεις της Κρήτης.	153	4,43	0,85	5	3,9	5,9	90,2
10. Με ενδιαφέρει να	153	4,34	0,88	5	3,3	13,7	83

επισκεφθώ παραδοσιακά χωριά και την ενδοχώρα της Κρήτης.							
7. Κατά τις διακοπές μου αναζητώ αυθεντικές και βιωματικές εμπειρίες.	153	4,3	0,87	5	3,9	11,8	84,3
16. Θα συμμετείχα σε πολιτιστικές διαδρομές ή επισκέψεις σε πολιτιστικά και ιστορικά μνημεία.	153	4,27	0,92	5	5,2	12,4	82,4
17. Θα συμμετείχα σε γαστρονομικές ή οινικές δραστηριότητες (γευσιγνωσίες, επισκέψεις σε οινοποιεία κ.λπ.).	153	4,02	1,2	4	11,8	13,7	74,5
12. Προτιμώ δραστηριότητες	153	3,93	1,05	4	7,8	27,5	64,7

και υπηρεσίες που είναι φιλικές προς το περιβάλλον.							
18. Θα ήμουν διατεθειμένος/η να πληρώσω περισσότερο για μια αυθεντική, τοπική εμπειρία υψηλής ποιότητας.	153	3,83	1,12	4	11,1	22,9	66
11. Με ενδιαφέρει να συμμετέχω σε δραστηριότητες στη φύση (π.χ. πεζοπορία, επίσκεψη σε φαράγγια).	153	3,8	1,17	4	16,3	22,9	60,8
14. Θα συμμετείχα σε δραστηριότητες αγροτουρισμού (π.χ. επίσκεψη σε αγρόκτημα, εργαστήρια τοπικών προϊόντων).	153	3,77	1,23	4	15,7	19	65,4
15. Θα	153	3,76	1,2	4	15,7	23,5	60,8

συμμετείχα σε δραστηριότητες οικότουρισμού και παρατήρησης της φύσης.							
20. Αν υπήρχαν περισσότερες τέτοιες εναλλακτικές δραστηριότητες, θα ήταν πιο πιθανό να επισκεφθώ ξανά την Κρήτη.	153	3,42	1,3	3	24,2	26,8	49
19. Αν υπήρχαν περισσότερες τέτοιες εναλλακτικές δραστηριότητες, θα παρέμενα περισσότερες ημέρες στην Κρήτη.	153	3,21	1,32	3	32	26,1	41,8

Οι ανοικτές απαντήσεις των επισκεπτών στην ερώτηση 25, (Κατά τη γνώμη σας, ποια είναι η πιο σημαντική ενέργεια που χρειάζεται για να αναπτυχθεί πιο βιώσιμα ο τουρισμός στην Κρήτη;) δείχνουν ότι η ζήτηση δεν περιορίζεται σε μία μόνο δραστηριότητα, αλλά εκτείνεται σε ένα ευρύ φάσμα εμπειριών. Η κατηγορία «Άλλο» συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ποσοστό, με απαντήσεις που αφορούν κυρίως τη γαστρονομία και τα τοπικά

προϊόντα, τη φύση και τις υπαίθριες δραστηριότητες, καθώς και τον πολιτισμό και την ιστορία. Οι απαντήσεις δείχνουν ότι οι επισκέπτες αναζητούν εμπλουτισμό της εμπειρίας τους στην Κρήτη.

Πίνακας 18 Απαντήσεις στην ερώτηση 24 ανοικτού τύπου

Κατηγορία	Αναφορές	% επί των απαντήσεων	Ενδεικτικό παράδειγμα απάντησης
Άλλο / επιμέρους απαντήσεις	41	40,6%	οργανωμένα hicking routes - Βελτίωση των οδικών αρτηριών - Better animal welfare - Support of local artisans
Γαστρονομία και τοπικά προϊόντα	18	17,8%	Γευσιγνωσία
Φύση και υπαίθριες δραστηριότητες	12	11,9%	Επίσκεψη σε δάση
Πολιτισμός και ιστορία	11	10,9%	Επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους με οργανωμένη ξενάγηση
Νέες θεματικές εμπειρίες	10	9,9%	Καλλιτεχνικές δραστηριότητες
Υποδομές και προσβασιμότητα	9	8,9%	The only downside I experienced was road safety.

6.4 Συγκριτική αποτίμηση των δύο ομάδων

Η συγκριτική αποτίμηση των δύο ομάδων δείχνει ότι τόσο η πλευρά της τοπικής κοινωνίας και των επαγγελματιών όσο και η πλευρά των επισκεπτών συγκλίνουν στην αξιολόγηση της σημασίας αυθεντικών, τοπικών και διαφοροποιημένων εμπειριών. Οι

κάτοικοι και επαγγελματίες αποδίδουν ιδιαίτερη σημασία στην οικονομική συμβολή του τουρισμού, στην ενίσχυση των τοπικών προϊόντων και στην ανάγκη κατάρτισης, ενώ οι επισκέπτες δίνουν πολύ υψηλές αξιολογήσεις στη γαστρονομία, στην τοπική κουλτούρα και στις μικρής κλίμακας εμπειρίες.

Παράλληλα, οι χαμηλότερες σχετικά τιμές δεν αναιρούν τον γενικά θετικό προσανατολισμό των απαντήσεων. Ωστόσο, σε ζητήματα που σχετίζονται με τη μεταβολή της συμπεριφοράς των επισκεπτών, όπως η αύξηση της διάρκειας παραμονής ή η ενίσχυση της πιθανότητας επανεπίσκεψης, οι αξιολογήσεις εμφανίζονται πιο συγκρατημένες.

Πίνακας 19 Συγκριτική σύνθεση βασικών ευρημάτων κατοίκων, επαγγελματιών και επισκεπτών.

Ομάδα	Θέμα	Μέσος όρος	Συμφωνία 4-5 %
Κάτοικοι/επαγγελματίες	Οικονομική σημασία του τουρισμού	4,49	87,1
Κάτοικοι/επαγγελματίες	Γαστρονομικός και οινικός τουρισμός ενισχύει τοπικά προϊόντα	4,48	91
Κάτοικοι/επαγγελματίες	Ο μαζικός τουρισμός δημιουργεί προβλήματα εποχικότητας και συμφόρησης	4,35	85,8
Επισκέπτες	Ενδιαφέρον για κρητική κουζίνα και τοπικά προϊόντα	4,66	92,2
Επισκέπτες	Προτίμηση για μικρές, τοπικές	4,48	87,6

	εμπειρίες		
Επισκέπτες	Ενδιαφέρον για τοπική κουλτούρα και παραδόσεις	4,43	90,2
Επισκέπτες	Περισσότερες εναλλακτικές δραστηριότητες θα αύξαναν τη διάρκεια παραμονής	3,21	41,8
Επισκέπτες	Περισσότερες εναλλακτικές δραστηριότητες θα αύξαναν την πιθανότητα επανεπίσκεψης	3,42	49

6.5 Συνοπτικά συμπεράσματα του κεφαλαίου

Συνολικά, η πρωτογενής έρευνα παράγει σαφείς θετικές ενδείξεις για τις δυνατότητες ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην Κρήτη. Η περιγραφική στατιστική, τόσο για τα χαρακτηριστικά του δείγματος όσο και για το σύνολο των δηλώσεων των δύο ερωτηματολογίων, επιβεβαιώνει ότι διαμορφώνονται θετικές στάσεις απέναντι στη γαστρονομία, στην τοπική παραγωγή, στην αυθεντικότητα και στη διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος. Παράλληλα, οι πιο συγκρατημένες αξιολογήσεις σε ζητήματα που αφορούν τη μεταβολή συμπεριφοράς λειτουργούν ως χρήσιμη ένδειξη ότι η θετική στάση δεν μεταφράζεται πάντοτε σε ισχυρή πρόθεση δράσης. Στο επόμενο κεφάλαιο, τα αριθμητικά ευρήματα θα συζητηθούν πιο ερμηνευτικά και θα συνδεθούν με το θεωρητικό πλαίσιο και τα ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας. Τα ευρήματα αυτά αποτελούν σημαντικές ενδείξεις για τις στάσεις των συμμετεχόντων, αλλά ερμηνεύονται με δεδομένους τους μεθοδολογικούς περιορισμούς της έρευνας, όπως αυτοί παρουσιάστηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο.

7. Προοπτικές και συμβολή στη βιώσιμη τοπική οικονομία

7.1 Σύνθεση βασικών ευρημάτων της έρευνας

Η έρευνα ανέδειξε ότι η Κρήτη διαθέτει ουσιαστικές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού και μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στην αναβάθμιση του τουριστικού της προϊόντος. Η εκτίμηση αυτή δεν βασίζεται μόνο στα χαρακτηριστικά του νησιού, αλλά και στις στάσεις που καταγράφηκαν στην πρωτογενή έρευνα, οι οποίες δείχνουν ότι οι πιο αυθεντικές, τοπικές και βιωματικές εμπειρίες συγκεντρώνουν σταθερά θετική ανταπόκριση.

Ένα από τα πιο σαφή ευρήματα είναι ότι οι επισκέπτες αποδίδουν μεγάλη αξία σε στοιχεία που συνδέονται άμεσα με τον εναλλακτικό τουρισμό. Η τοπική κουζίνα και τα τοπικά προϊόντα συγκέντρωσαν την υψηλότερη αξιολόγηση, ενώ πολύ υψηλά αξιολογήθηκαν επίσης η γνωριμία με την τοπική κουλτούρα και τις παραδόσεις, καθώς και η προτίμηση για μικρότερης κλίμακας τοπικές εμπειρίες αντί για έντονα μαζικοποιημένες δραστηριότητες. Η διαπίστωση αυτή δείχνει ότι ο εναλλακτικός τουρισμός στην Κρήτη δεν στηρίζεται μόνο στην πλευρά της προσφοράς, αλλά και σε υπαρκτή ζήτηση από την πλευρά των επισκεπτών.

Θετική είναι και η εικόνα που προκύπτει για τις εμπειρίες που συνδέονται με τον πολιτισμό, τη φύση και τη συμμετοχή σε δραστηριότητες ειδικού ενδιαφέροντος. Η έρευνα δείχνει ότι διαδρομές πολιτιστικού χαρακτήρα, δράσεις που σχετίζονται με το φυσικό περιβάλλον και εμπειρίες με τοπικό χαρακτήρα αντιμετωπίζονται ευνοϊκά, στοιχείο που ενισχύει την άποψη ότι η Κρήτη μπορεί να στηρίξει ένα πιο πολυδιάστατο τουριστικό μοντέλο. Με βάση τόσο την πρωτογενή έρευνα όσο και τη δευτερογενή ανάλυση, προκύπτει το συμπέρασμα ότι τα συγκριτικά πλεονεκτήματα του νησιού δεν είναι απλώς θεωρητικά, αλλά μπορούν να μετατραπούν σε συγκεκριμένο αναπτυξιακό πλεονέκτημα.

Ωστόσο, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι η ύπαρξη ενδιαφέροντος δεν οδηγεί αυτόματα σε ουσιαστική μεταβολή του τουριστικού προτύπου. Παρότι οι επισκέπτες αξιολογούν πολύ θετικά τις αυθεντικές και τοπικές εμπειρίες, η πρόθεσή τους να παρατείνουν τη διαμονή τους ή να επιστρέψουν αποκλειστικά και μόνο λόγω μεγαλύτερης διαθεσιμότητας τέτοιων δραστηριοτήτων εμφανίζεται αισθητά πιο συγκρατημένη. Το εύρημα αυτό υποδηλώνει ότι

ο εναλλακτικός τουρισμός έχει σημαντική δυναμική, αλλά η αξιοποίησή του προϋποθέτει καλύτερη οργάνωση της προσφοράς, ουσιαστική προβολή και λειτουργική σύνδεση των επιμέρους εμπειριών.

Με βάση τα παραπάνω, το βασικό συμπέρασμα της έρευνας είναι ότι η Κρήτη διαθέτει ένα ισχυρό υπόβαθρο για την ανάπτυξη ενός πιο διαφοροποιημένου και ποιοτικού τουριστικού μοντέλου. Η αυθεντικότητα του τόπου, η γαστρονομία, η ενδοχώρα, το φυσικό περιβάλλον και οι πολιτιστικοί πόροι συγκροτούν ένα πεδίο με πραγματικές δυνατότητες, οι οποίες όμως από μόνες τους δεν αρκούν. Για να αποκτήσουν ουσιαστικό αναπτυξιακό αποτέλεσμα, χρειάζεται να ενταχθούν σε μια πιο συνεκτική στρατηγική, πέρα από τη λογική της αποσπασματικής αξιοποίησης, η οποία να συνδέει τον εναλλακτικό τουρισμό με τη βιώσιμη τοπική ανάπτυξη.

7.2 Η συμβολή του εναλλακτικού τουρισμού στη βιώσιμη τοπική οικονομία της Κρήτης

Η ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην Κρήτη μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στη βιώσιμη τοπική οικονομία, καθώς δημιουργεί τις προϋποθέσεις για μεγαλύτερη διάχυση της τουριστικής δραστηριότητας πέρα από τις ήδη επιβαρυνμένες και έντονα τουριστικές παράκτιες ζώνες. Μέσα από μορφές όπως ο αγροτουρισμός, ο γαστρονομικός τουρισμός, ο πολιτιστικός τουρισμός και οι δραστηριότητες που συνδέονται με τη φύση και την ενδοχώρα, δίνεται η δυνατότητα να ενισχυθούν περιοχές που δεν συμμετέχουν στον ίδιο βαθμό στο κυρίαρχο τουριστικό μοντέλο.

Η συμβολή αυτή δεν αφορά μόνο την αύξηση της τουριστικής κίνησης, αλλά και την ποιότητα της τοπικής οικονομικής διασύνδεσης. Ο εναλλακτικός τουρισμός μπορεί να ενισχύσει μικρές επιχειρήσεις, οικογενειακές μονάδες, τοπικούς παραγωγούς, εργαστήρια παραδοσιακών προϊόντων, επιχειρήσεις εστίασης και πολιτιστικές δραστηριότητες, δηλαδή μορφές οικονομικής δράσης που κρατούν μεγαλύτερο μέρος της προστιθέμενης αξίας μέσα στην τοπική κοινωνία.

Σημαντικό είναι επίσης ότι τα ευρήματα της πρωτογενούς έρευνας έδειξαν υψηλό ενδιαφέρον για την τοπική κουζίνα, τα τοπικά προϊόντα, τις αυθεντικές εμπειρίες, τις πολιτισμικές αναφορές και τις επισκέψεις σε χωριά και περιοχές της ενδοχώρας. Αυτό

σημαίνει ότι υπάρχουν πραγματικές δυνατότητες σύνδεσης του τουρισμού με τον αγροδιατροφικό τομέα, την πολιτιστική κληρονομιά και τη μικρής κλίμακας επιχειρηματικότητα, στοιχεία που μπορούν να στηρίξουν ένα πιο ανθεκτικό και ισόρροπο τοπικό αναπτυξιακό πρότυπο.

Παράλληλα, ο εναλλακτικός τουρισμός μπορεί να συμβάλει στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου, καθώς πολλές σχετικές δραστηριότητες δεν εξαρτώνται αποκλειστικά από το πρότυπο «ήλιος και θάλασσα». Η γαστρονομία, οι πολιτιστικές διαδρομές, οι φυσιολατρικές εμπειρίες, οι περιπατητικές διαδρομές και οι επισκέψεις στην ενδοχώρα μπορούν να αναπτυχθούν σε μεγάλο μέρος του έτους, συμβάλλοντας έτσι στη μείωση της εποχικότητας και στην πιο σταθερή κατανομή της οικονομικής δραστηριότητας.

Ωστόσο, για να μετατραπεί αυτή η δυναμική σε ουσιαστικό όφελος για τη βιώσιμη τοπική οικονομία της Κρήτης, απαιτείται οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού να συνδεθούν πιο σταθερά με την τοπική παραγωγή, τις μικρές επιχειρήσεις, τις πολιτιστικές δράσεις και τις περιοχές της ενδοχώρας. Με αυτόν τον τρόπο, η τουριστική δραστηριότητα μπορεί να διαχέεται πιο ισόρροπα στον χώρο και στον χρόνο, ενισχύοντας όχι μόνο την επισκεψιμότητα, αλλά και την παραμονή της προστιθέμενης αξίας μέσα στην τοπική κοινωνία.

7.3 Προτάσεις και στρατηγικές κατευθύνσεις

Τα ευρήματα της έρευνας δείχνουν ότι η ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού στην Κρήτη δεν μπορεί να στηριχθεί σε αποσπασματικές δράσεις, αλλά απαιτεί πιο στοχευμένο σχεδιασμό, καλύτερο συντονισμό και συστηματικότερη οργάνωση. Η ανάγκη αυτή συνδέεται με το γεγονός ότι το νησί παραμένει ένας ώριμος προορισμός, με έντονη εποχικότητα και ισχυρή εξάρτηση από το κυρίαρχο πρότυπο “ήλιος και θάλασσα”. Την ίδια στιγμή, η έρευνα αναδεικνύει ενδιαφέρον για αυθεντικές και τοπικά συνδεδεμένες εμπειρίες, γεγονός που δείχνει ότι υπάρχουν ουσιαστικές δυνατότητες διαφοροποίησης του τουριστικού προϊόντος.

Το υψηλό ενδιαφέρον των επισκεπτών για την κρητική κουζίνα, τα τοπικά προϊόντα, την τοπική κουλτούρα, τις παραδόσεις και τις επισκέψεις στην ενδοχώρα δείχνει ότι η ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού χρειάζεται να αποκτήσει πιο συγκεκριμένο

περιεχόμενο. Δεν αρκεί, επομένως, μια γενική προβολή της Κρήτης ως εναλλακτικού προορισμού, αλλά απαιτείται η συγκρότηση πιο σαφών θεματικών προϊόντων. Σε αυτή την κατεύθυνση μπορούν να ενταχθούν γαστρονομικές διαδρομές, οινικές εμπειρίες, αγροτουριστικές επισκέψεις, πολιτιστικές διαδρομές και οργανωμένες φυσιολατρικές δραστηριότητες.

Η σύνδεση του τουρισμού με την τοπική οικονομία αποτελεί επίσης βασική προϋπόθεση για μια πιο βιώσιμη πορεία ανάπτυξης. Η κρητική οικονομία συνδυάζει ισχυρό τουριστικό τομέα, σημαντική αγροτική βάση και πλούσιο πολιτιστικό απόθεμα, στοιχεία που επιτρέπουν στενότερες συνεργασίες ανάμεσα σε καταλύματα, εστιατόρια, παραγωγούς, οινοποιεία, ελαιοτριβεία, εργαστήρια τοπικών προϊόντων και πολιτιστικούς φορείς. Μέσα από τέτοιες διασυνδέσεις, μεγαλύτερο μέρος της τουριστικής δαπάνης μπορεί να παραμένει στην τοπική κοινωνία και να ενισχύει την τοπική προστιθέμενη αξία.

Παράλληλα, η ποιότητα της προσφοράς επηρεάζει άμεσα το κατά πόσο οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού μπορούν να αποκτήσουν σταθερό και αξιόπιστο χαρακτήρα. Η έρευνα έδειξε ότι το 86,5% των κατοίκων και επαγγελματιών του τουρισμού θεωρεί την εκπαίδευση και την κατάρτιση απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού. Για τον λόγο αυτό, ιδιαίτερη σημασία έχουν οι δράσεις ενίσχυσης δεξιοτήτων σε ζητήματα φιλοξενίας, σχεδιασμού εμπειριών, ξενάγησης, ψηφιακής προβολής και διαχείρισης μικρών επιχειρήσεων.

Από την άλλη πλευρά, οι υποδομές και η λειτουργική προσβασιμότητα εξακολουθούν να αποτελούν κρίσιμο ζήτημα. Το 63,9% των κατοίκων και επαγγελματιών θεωρεί ότι η ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού εμποδίζεται από ελλείψεις υποδομές, ενώ στο ίδιο κεφάλαιο επισημαίνεται ότι μορφές όπως ο περιπατητικός, ο οικοτουριστικός και ο φυσιολατρικός τουρισμός εξαρτώνται από τη σήμανση, τη συντήρηση, την ασφάλεια και τη συνολική οργάνωση του προορισμού. Αυτό σημαίνει ότι η πρόσβαση προς την ενδοχώρα, η συντήρηση διαδρομών και μονοπατιών και η παροχή βασικών υπηρεσιών υποστήριξης προς τον επισκέπτη αποτελούν αναγκαίες παρεμβάσεις.

Ανάλογα σημαντικός είναι και ο βαθμός συνεργασίας μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων. Το 72,3% των κατοίκων και επαγγελματιών θεωρεί ότι δεν υπάρχει επαρκής συνεργασία μεταξύ τοπικών φορέων και επιχειρήσεων, ενώ το 66,5% επισημαίνει ως πρόβλημα και την ανεπαρκή προβολή και προώθηση. Επομένως, απαιτείται σταθερότερο πλαίσιο

συντονισμού ανάμεσα στην αυτοδιοίκηση, τους τουριστικούς φορείς, τους φορείς πολιτισμού και τον πρωτογενή τομέα, καθώς και πιο στοχευμένη προβολή που να αναδεικνύει συγκεκριμένες εμπειρίες, περιοχές και θεματικές ταυτότητες.

Τελικά, η σημασία του εναλλακτικού τουρισμού για την Κρήτη δεν περιορίζεται στην προσθήκη ορισμένων νέων δραστηριοτήτων στο υπάρχον μοντέλο ανάπτυξης. Η ουσιαστική συμβολή του βρίσκεται στη δυνατότητα μείωσης της εποχικότητας, διάχυσης της τουριστικής δραστηριότητας προς την ενδοχώρα και ενίσχυσης μιας πιο ισόρροπης σχέσης ανάμεσα στον τουρισμό, την τοπική κοινωνία και το φυσικό περιβάλλον. Υπό αυτή την έννοια, η μελλοντική του αξιοποίηση θα εξαρτηθεί από το κατά πόσο οι δυνατότητες αυτές θα ενταχθούν σε ένα πιο ώριμο, συνεκτικό και βιώσιμο πλαίσιο τοπικής ανάπτυξης.

7.4 Προοπτικές για το μέλλον του εναλλακτικού τουρισμού στην Κρήτη

Οι προοπτικές του εναλλακτικού τουρισμού στην Κρήτη εμφανίζονται θετικές, καθώς το νησί διαθέτει ένα ισχυρό τουριστικό υπόβαθρο, υψηλή αναγνωρισιμότητα ως προορισμός και σημαντικό απόθεμα φυσικών, πολιτιστικών και αγροδιατροφικών πόρων. Τα χαρακτηριστικά αυτά δημιουργούν τις προϋποθέσεις για μια πιο διαφοροποιημένη μορφή τουριστικής ανάπτυξης, η οποία μπορεί να εμπλουτίσει το κυρίαρχο μοντέλο τουρισμού και να ενισχύσει τη συνολική ελκυστικότητα του προορισμού.

Η δυναμική αυτή ενισχύεται και από τα ευρήματα της έρευνας, τα οποία δείχνουν ότι οι επισκέπτες αποδίδουν ιδιαίτερη αξία στην κρητική κουζίνα, στα τοπικά προϊόντα, στην τοπική κουλτούρα, στις αυθεντικές εμπειρίες και στις επισκέψεις στην ενδοχώρα. Το στοιχείο αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό, επειδή δείχνει ότι ο εναλλακτικός τουρισμός στην Κρήτη δεν αποτελεί μόνο θεωρητική δυνατότητα, αλλά ανταποκρίνεται και σε υπαρκτές τάσεις της ζήτησης.

Ιδιαίτερα σημαντική για το μέλλον του νησιού είναι η δυνατότητα του εναλλακτικού τουρισμού να λειτουργήσει συμπληρωματικά προς το κυρίαρχο παραθεριστικό μοντέλο και όχι απαραίτητα ανταγωνιστικά προς αυτό. Η προοπτική του δεν βρίσκεται στην πλήρη αντικατάσταση του μαζικού τουρισμού, αλλά στη σταδιακή ενίσχυση μορφών που μπορούν να επιμηκύνουν την τουριστική περίοδο, να διαχέουν μέρος της τουριστικής δραστηριότητας προς την ενδοχώρα και να αυξάνουν την τοπική προστιθέμενη αξία.

Θετικές φαίνονται ιδιαίτερα οι προοπτικές σε πεδία όπως ο αγροτουρισμός, ο γαστρονομικός και οινικός τουρισμός, ο πολιτιστικός τουρισμός, καθώς και οι φυσιολατρικές εμπειρίες. Οι μορφές αυτές αξιοποιούν συγκριτικά πλεονεκτήματα που ήδη διαθέτει η Κρήτη και μπορούν να συνδεθούν πιο εύκολα με μικρές επιχειρήσεις, τοπικούς παραγωγούς, πολιτιστικούς φορείς και κοινότητες της υπαίθρου.

Παρά τα θετικά αυτά δεδομένα, οι μελλοντικές προοπτικές του εναλλακτικού τουρισμού δεν είναι αυτονόητες. Η περαιτέρω ανάπτυξή του εξακολουθεί να εξαρτάται από την αντιμετώπιση σημαντικών περιορισμών, όπως οι ελλείψεις υποδομές, η ανεπαρκής προβολή, η περιορισμένη συνεργασία μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων και η ανάγκη για καλύτερη εκπαίδευση και κατάρτιση. Αυτό σημαίνει ότι η εξέλιξη του εναλλακτικού τουρισμού στην Κρήτη θα κριθεί όχι μόνο από την ύπαρξη πόρων και ενδιαφέροντος, αλλά κυρίως από την ικανότητα του προορισμού να οργανώσει πιο συνεκτικά, προσβάσιμα και αξιόπιστα προϊόντα εμπειρίας.

Επιπλέον, η μελλοντική πορεία του εναλλακτικού τουρισμού συνδέεται άμεσα με το ζήτημα της βιωσιμότητας. Η Κρήτη αποτελεί ήδη έναν προορισμό που δέχεται πιέσεις από την έντονη εποχικότητα, τη συγκέντρωση της τουριστικής δραστηριότητας και την επιβάρυνση βασικών πόρων και υποδομών. Επομένως, η ενίσχυση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού θα έχει ουσιαστική προοπτική μόνο εφόσον δεν αναπαράγει τις ίδιες πιέσεις σε νέες περιοχές, αλλά ενσωματώνει αρχές ήπιας ανάπτυξης, τοπικής διασύνδεσης και προστασίας του φυσικού και πολιτιστικού αποθέματος.

Συνολικά, το μέλλον του εναλλακτικού τουρισμού στην Κρήτη μπορεί να θεωρηθεί ελπιδοφόρο, επειδή το νησί διαθέτει και τους αναγκαίους πόρους και σαφείς ενδείξεις υπαρκτής ζήτησης για αυθεντικές, βιωματικές και τοπικά συνδεδεμένες εμπειρίες. Ωστόσο, η δυναμική αυτή δεν θα εξελιχθεί αυτόματα. Η πραγματική της αξιοποίηση θα εξαρτηθεί από το κατά πόσο ο εναλλακτικός τουρισμός θα περάσει από τη λογική της αποσπασματικής αξιοποίησης σε ένα πιο ώριμο, οργανωμένο και βιώσιμο μοντέλο ανάπτυξης.

Βιβλιογραφία

Ακολουθούν οι βιβλιογραφικές αναφορές (πηγές) της Εργασίας.

Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού. (2024). Στρατηγική.

<https://gnto.gov.gr/organismos/stratigiki/>

Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού. (2021). Έγκριση της Στρατηγικής Προώθησης και Προβολής του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού, έτους 2021. https://gnto.gov.gr/wp-content/uploads/2022/04/%CE%91%CE%A0%CE%9F%CE%A6%CE%91%CE%A3%CE%97%20%CE%93%CE%93%20%CE%95%CE%9F%CE%A4_%CE%A3%CE%A4%CE%A1%CE%91%CE%A4%CE%97%CE%93%CE%99%CE%9A%CE%97_2021_0.pdf

Λαγός, Δ. (2018). Τουριστική οικονομική. Εκδόσεις Κριτική.

Τσάρτας, Π., Ζαγκότση, Σ., & Κυριακάκη, Α. (2020). Τουρίστες, ταξίδια, τόποι:

Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό. Εκδόσεις Κριτική.

Υπουργείο Τουρισμού. (2024). Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και διαχείριση προορισμών. <https://mintour.gov.gr/ol-kefalogianni-viosimi-toyristiki-anaptyxi-kai-diacheirisi-proorismou-arthro-tis-yp-toyrismo-ston-oikonomiko-tachydromo/>

Υπουργείο Τουρισμού. (2024). Όλγα Κεφαλογιάννη: Η εθνική στρατηγική για τον τουρισμό έχει ως στόχο την ποιοτική ανάπτυξή του. <https://mintour.gov.gr/olga-kefalogianni-i-ethniki-stratigiki-gia-ton-toyrismo-echei-os-stochon-tin-poiotiki-anaptyxi-toy/>

Υπουργείο Τουρισμού. (2025). Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας – Διαχείριση Προορισμών. <https://mintour.gov.gr/tameio-anakampsis-kai-anthektikotitas/>

Περιφέρεια Κρήτης. (2025, January 30). RUN GREECE ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΚΥΡΙΑΚΗ 30 ΜΑΡΤΙΟΥ 2025 ΣΤΟ ΠΑΡΑΛΙΑΚΟ ΜΕΤΩΠΙΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ. <https://www.crete.gov.gr/run-greece-irakleio-kyriaki-30-martioy-2025-sto-paraliako-metopo-tis-polis-toy-irakleioy/>

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού. (1999). Knossos. ΟΔΥΣΣΕΑΣ—Πύλη Πολιτισμού. http://odysseus.culture.gr/h/3/eh351.jsp?obj_id=2369

- Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού. (n.d.). Museum of the Monastery of Preveli. ΟΔΥΣΣΕΑΣ—Πύλη Πολιτισμού. http://odysseus.culture.gr/h/1/eh153.jsp?obj_id=3481
- Hellenic Ministry of Culture. (2024). Arkadi Monastery. Digital Cultural Routes.
- Hellenic Ministry of Culture. (2024). Preveli Monastery. Digital Cultural Routes.
- Acevedo-Duque, et al. (2022). Scientometric analysis of hiking tourism and its relevance for wellbeing and knowledge management. International Journal of Environmental Research and Public Health. <https://doi.org/10.3390/ijerph19148534>
- Athens International Airport. (2024). Annual report 2024. https://media.aia.gr/assets/aiaportal/media/root/investors/financial%20information/annual%20reports/aerostat_2024.pdf
- Council of Europe. (2022). 2022 Annual Report for Samaria (Lefka Ori) National Park. <https://rm.coe.int/17-greece-cretan-white-mountains-national-park/1680a9c632>
- Council of Europe. (2023). Annual Report for Samaria (Lefka Ori) National Park (Greece). <https://rm.coe.int/17-greece-cretan-white-mountains-national-park-2774-4129-8697-1/1680ae2059>
- Cunha, L. (2012). The definition and scope of tourism: A necessary inquiry. Cogitur: Journal of Tourism Studies, 91–114. <https://recil.ulusofoa.pt/items/29eabcd5-c371-47f6-ab08-837bcd727cc6>
- European Commission. (2022). Support to the tourism ecosystem: Towards a more sustainable, resilient and digital tourism in Greece. https://reform-support.ec.europa.eu/what-we-do/competitiveness/support-tourism-ecosystem-towards-more-sustainable-resilient-and-digital-tourism-greece_en
- European Commission. (n.d.). PGI "CHANIA Crete" (Olive oil) — Product specification (eAmbrosia attachment). eAmbrosia. <https://webgate.ec.europa.eu/eambrosia-api/api/v1/attachments/74292>
- European Commission. (n.d.). Σητεία Λασιθίου Κρήτης / Sitia Lasithiou Kritis (PDO) — eAmbrosia. <https://ec.europa.eu/agriculture/eambrosia/geographical-indications-register/details/EUGI00000013023>

European Commission. (n.d.). Κολυμβάρι Χανίων Κρήτης / Kolymvari Chanion Kritis (PDO) — eAmbrosia. <https://ec.europa.eu/agriculture/eambrosia/geographical-indications-register/details/EUGI00000013024>

European Commission LIFE. (n.d.). Natura2000 Value Crete (LIFE13 INF/GR/000188): The ecological services, social benefits and economic value of Natura 2000 in Crete. <https://webgate.ec.europa.eu/life/publicWebsite/project/LIFE13-INF-GR-000188/the-ecological-services-social-benefits-and-economic-value-of-natura-2000-in-crete>

European Parliamentary Research Service. (2023). Rural tourism (Briefing). European Parliament. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/751464/EPRS_BRI\(2023\)751464_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/751464/EPRS_BRI(2023)751464_EN.pdf)

European Ramblers' Association. (2025). E4 European Long-Distance Path. <https://www.era-ewv-ferp.org/e-paths/e4/>

Eurostat. (2024). Tourism statistics at regional level. Statistics Explained. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_statistics_at_regional_level

Fraport Greece. (2024). Chania Airport “Ioannis Daskalogiannis”: 2024 vs 2023 traffic development overview (Jan–Nov). https://www.chq-airport.gr/uploads/sys_nodeIng/2/2874/Chania_11_Traffic_2024vs2023.pdf

GTP Headlines. (2023, November 26). Greek Hotels: Over 53,000 People are “Missing” from Jobs in Hospitality. <https://news.gtp.gr/2023/11/26/greek-hotels-over-53000-people-are-missing-from-jobs-in-hospitality/>

Gyr, U. (2010). The history of tourism: Structures on the path to modernity. European History Online (EGO). <https://ieg-ego.eu/en/threads/europe-on-the-road/the-history-of-tourism/ueli-gyr-the-history-of-tourism>

Hellenic Statistical Authority (ELSTAT). (2024, January 26). Arrivals and nights spent in hotels, similar establishments, tourist campsites and short-stay accommodation establishments: November 2023 (Provisional data). <https://www.statistics.gr/documents/20181/4df82167-590e-bb9a-b876-7a8fb6fe7412>

Hellenic Statistical Authority (ELSTAT). (2025, January 31). Regional accounts: Gross Value Added data for year 2022 and revised data for years 2000–2021.

<https://www.statistics.gr/documents/20181/6eaca390-e432-f67f-6633-e240f1dc0f5f>

International Council on Monuments and Sites (ICOMOS). (2008). The ICOMOS Charter on Cultural Routes.

https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/culturalroutes_e.pdf

International Union for Conservation of Nature (IUCN). (2022). Tourism and visitor management in protected areas: Guidelines for sustainability. IUCN-WCPA Best Practice Protected Area Guidelines Series.

Karampela, S., & Kizos, T. (2018). Agritourism and local development: Evidence from two case studies in Greece. *International Journal of Tourism Research*, 20(5),

<https://doi.org/10.1002/jtr.2206>

Karatzoglou, B., & Spilanis, I. (2008). Sustainable tourism in Greek islands: The integration of activity-based environmental management with a destination environmental scorecard based on the adaptive resource management paradigm. *Business Strategy and the Environment* <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/bse.627>

Natural Environment and Climate Change Agency (NECCA). (2022, March 23). Management Unit of Samaria National Park and the Protected Areas of Western Crete. <https://necca.gov.gr/en/mdpp/management-unit-of-samaria-national-park-and-the-protected-areas-of-western-crete/>

OECD. (2024). *OECD Tourism Trends and Policies 2024*. OECD Publishing.

<https://doi.org/10.1787/80885d8b-en>

OECD. (2025). Strengthening the evidence base for a sustainable tourism future in Greece. https://www.oecd.org/en/publications/strengthening-the-evidence-base-for-a-sustainable-tourism-future-in-greece_6e46e845-en.html

Phillip, S., Hunter, C., & Blackstock, K. (2010). A typology for defining agritourism. *Tourism Management*, 754–758. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2009.08.001>

RCE Crete. (2015). The Region. <https://www.rcecrete.edc.uoc.gr/home/rce-crete/the-region/>

Sakellariou, S., Samara, F., Tampekis, S., Sfoungaris, I., & Christopoulou, O. (2016). The environmental pressures and perspectives of tourism on coastal and insular zone: The case of Greece. *Nature Environment and Pollution Technology*, 1009–1020.

[https://neptjournal.com/upload-images/NL-57-38-\(36\)D-433.pdf](https://neptjournal.com/upload-images/NL-57-38-(36)D-433.pdf)

SEDIK (Association of Cretan Olive Municipalities). (2025, February 7). Olive oil tourism — a new form of tourism for the Cretan back-country.

<https://www.sedik.gr/en/olive-news/2745-olive-oil-tourism-a-new-form-of-tourism-for-the-cretan-back-country>

Towner, J. (1995). What is tourism's history? *Tourism Management*.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/026151779500032J>

Triarchi, E., & Karamanis, K. (2017). Alternative tourism development: A theoretical background. *World Journal of Business and Management*.

https://www.researchgate.net/publication/316844681_Alternative_Tourism_Development_A_Theoretical_Background

Trihas, N., Kyriakaki, A., Sarantakou, E., & Tsilimpokos, K. (2020). Wine tourism in island destinations: The case of Crete. *International Journal of Islands Research*, 1(1), Article 2. <https://doi.org/10.21427/avs7-9w07>

UN Tourism. (2004). Affiliate Members Global Report, Volume 4 — Global Report on Food Tourism. <https://www.unwto.org/archive/global/publication/unwto-am-report-vol-4-global-report-food-tourism>

UN Tourism. (2019). Ecotourism and protected areas. <https://www.unwto.org/sustainable-development/ecotourism-and-protected-areas>

UN Tourism. (2024, October 9). 1st UNWTO International Congress on Tourism & Pilgrimages. <https://www.unwto.org/archive/global/event/1st-unwto-international-congress-tourism-pilgrimages>

UN Tourism. (2024, November 28). Sports Tourism Events. <https://www.unwto.org/sport-tourism>

- UN Tourism. (2025). First UN Tourism Conference on Tourism for Rural Development and Second Annual Meeting of the Best Tourism Villages by UN Tourism Network. <https://www.unwto.org/rural-tourism>
- UN Tourism. (2025). Tourism and culture. <https://www.unwto.org/tourism-and-culture>
- UN Tourism. (n.d.). Gastronomy and wine tourism. <https://www.unwto.org/gastronomy-wine-tourism>
- UN Tourism. (n.d.). Sustainable development. <https://www.untourism.int/sustainable-development>
- UN Tourism (INSTO). (2020, October 8). Tools and resources: Host community satisfaction. <https://www.unwto.org/sustainable-development/unwto-international-network-of-sustainable-tourism-observatories/tools-local-satisfaction>
- UNEP, & World Tourism Organization (WTO). (2005). Making tourism more sustainable: A guide for policy makers. <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284408214>
- UNESCO. (1994). Routes as part of our cultural heritage. UNESCO World Heritage Centre. <https://whc.unesco.org/archive/routes94.htm>
- UNESCO. (2025, January 6). Mediterranean diet (No. 00884). UNESCO Intangible Cultural Heritage. <https://ich.unesco.org/en/RL/mediterranean-diet-00884>
- UNESCO. (2025, January 26). Sitia UNESCO Global Geopark. <https://www.unesco.org/en/iggp/sitia-unesco-global-geopark>
- UNESCO. (2025, February 3). Psiloritis UNESCO Global Geopark. <https://www.unesco.org/en/iggp/psiloritis-unesco-global-geopark>
- UNESCO World Heritage Centre. (2017, November 22). UNWTO International Congress on Religious Tourism and Pilgrimage <https://whc.unesco.org/en/events/1413/>
- University of Crete Natural History Museum of Crete. (2015). Ecotourism guide to NATURA 2000 network areas on Crete. https://natura2000.crete.gov.gr/fileadmin/printmaterial/pdf_Gia%20Periferia_Ikotouristikos_ENG/04_ODIGOS%20ENG%20A5_IKOTOURISTIKOS.pdf

Vourdoubas, J. (2019). Mitigation and compensation of CO2 emissions due to international tourism in the island of Crete, Greece. *Energy and Environment Research*, 9(2), 61–69. <https://doi.org/10.5539/eer.v9n2p61>

Vourdoubas, J. (2024). The Water-energy-tourism Nexus in the Island of Crete, Greece. <https://doi.org/10.62225/2583049X.2024.4.3.2883>

Vourdoubas, J. (2024). The Undesired Impacts of Overtourism in the Island of Crete, Greece [PDF]. <https://doi.org/10.62225/2583049X.2024.4.5.3336>

Wines of Crete. (2022). Wines of Crete map [PDF]. https://www.winesofcrete.gr/wp-content/uploads/2022/08/Map_Woc_2022_DIGITAL.pdf

World Tourism Organization (UNWTO), & European Travel Commission (ETC). (2011). Handbook on Tourism Product Development. UNWTO & ETC. https://redesign-commerce.mt.gov/_shared/brand/Tourism-Grants/Docs/704-UNWTO-Tourism-Product-Development.pdf

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: Ερωτηματολόγιο κατοίκων και επαγγελματιών Κρήτης

Αγαπητέ/ή συμμετέχοντα,

Το παρόν ερωτηματολόγιο πραγματοποιείται στο πλαίσιο μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας με θέμα τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού στην Κρήτη. Σκοπός του είναι η διερεύνηση των απόψεων της τοπικής κοινωνίας σχετικά με το σημερινό τουριστικό μοντέλο, τις επιπτώσεις του και τις προοπτικές ανάπτυξης εναλλακτικών, πιο βιώσιμων μορφών τουρισμού.

Η συμμετοχή σας είναι εντελώς ανώνυμη και εθελοντική. Τα δεδομένα θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για ερευνητικούς σκοπούς και δεν θα καταγραφούν προσωπικά στοιχεία ταυτοποίησης. Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου διαρκεί περίπου 5 λεπτά. Σας ευχαριστώ θερμά για τη συμμετοχή σας.

1. Φύλο

- ☐ Άνδρας
- ☐ Γυναίκα

Δεν επιθυμώ να απαντήσω

2. Ηλικία

- ☐ 18–24 ετών
- ☐ 25–34 ετών
- ☐ 35–44 ετών
- ☐ 45–54 ετών
- ☐ 55–64 ετών
- ☐ 65 ετών και άνω

3. Επίπεδο εκπαίδευσης

- ☐ Υποχρεωτική εκπαίδευση
- ☐ Δευτεροβάθμια εκπαίδευση
- ☐ Μεταλυκειακή εκπαίδευση / ΙΕΚ
- ☐ Πανεπιστημιακή εκπαίδευση (ΑΕΙ/ΤΕΙ)
- ☐ Μεταπτυχιακές / Διδακτορικές Σπουδές

4. Περιοχή κατοικίας στην Κρήτη

- ☐ Νομός Χανίων
- ☐ Νομός Ρεθύμνου
- ☐ Νομός Ηρακλείου
- ☐ Νομός Λασιθίου
- ☐ Δεν κατοικώ στην Κρήτη

5. Έχετε επαγγελματική σχέση με τον τουρισμό;

- ☐ Ναι, άμεσα (εργάζομαι σε τουριστική επιχείρηση ή φορέα)
- ☐ Όχι

6. Αν ναι, σε ποια κατηγορία τουριστικής δραστηριότητας ανήκει κυρίως η εργασία ή η επιχείρησή σας;

- ☐ Καταλύματα (ξενοδοχεία, ενοικιαζόμενα δωμάτια, βίλες)
- ☐ Εστίαση / καφέ / μπαρ
- ☐ Τουριστικά γραφεία / μετακινήσεις / excursions
- ☐ Δραστηριότητες εμπειρίας (πεζοπορία, αγροτουρισμός, πολιτιστικές δραστηριότητες κ.λπ.)
- ☐ Εμπόριο / τοπικά προϊόντα
- ☐ Δημόσιος ή θεσμικός φορέας σχετικός με τον τουρισμό
- ☐ Η εργασία μου δεν σχετίζεται με τον τουρισμό
- ☐ Άλλο

Για τις επόμενες ερωτήσεις χρησιμοποιείται πενταβάθμια κλίμακα Likert, όπου 1 σημαίνει «Διαφωνώ απόλυτα» και 5 σημαίνει «Συμφωνώ απόλυτα».

7. Ο τουρισμός συμβάλλει σημαντικά στην οικονομική ανάπτυξη της Κρήτης.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ουδετερότητα	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

8. Το τουριστικό μοντέλο της Κρήτης βασίζεται κυρίως στον μαζικό τουρισμό «ήλιος και θάλασσα».

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ουδετερότητα	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
--------------------	---------	--------------	---------	--------------------

9. Ο μαζικός τουρισμός δημιουργεί σοβαρά προβλήματα εποχικότητας και συμφόρησης.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ουδετερότητα	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

10. Ο μαζικός τουρισμός επιβαρύνει το φυσικό περιβάλλον και τους φυσικούς πόρους της Κρήτης.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ουδετερότητα	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

11. Τα οικονομικά οφέλη του τουρισμού δεν κατανέμονται ισόρροπα σε όλο το νησί.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ουδετερότητα	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

12. Η τουριστική ανάπτυξη έχει οδηγήσει σε αλλοίωση της τοπικής φυσιογνωμίας και αυθεντικότητας.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

☐	☐	☐	☐	☐
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ουδετερότητα	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

13. Η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού μπορεί να μειώσει την εξάρτηση από τον μαζικό τουρισμό.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ουδετερότητα	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

14. Ο αγροτουρισμός έχει σημαντικές προοπτικές ανάπτυξης στην Κρήτη.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ουδετερότητα	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

15. Ο οικοτουρισμός και ο φυσιολατρικός τουρισμός μπορούν να αξιοποιήσουν καλύτερα την ενδοχώρα και τις ορεινές περιοχές.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ουδετερότητα	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

16. Ο πολιτιστικός και θρησκευτικός τουρισμός μπορούν να αναδείξουν την ταυτότητα και την κληρονομιά της Κρήτης.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ουδετερότητα	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

17. Ο γαστρονομικός και οινικός τουρισμός μπορούν να ενισχύσουν τα τοπικά προϊόντα και τους παραγωγούς.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ουδετερότητα	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

18. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού μπορούν να συμβάλουν στην ανάπτυξη βιώσιμης τοπικής οικονομίας.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ουδετερότητα	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

19. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού μπορούν να συμβάλουν στην προστασία του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ουδετερότητα	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

20. Η ανάπτυξη εναλλακτικού τουρισμού στην Κρήτη εμποδίζεται από ελλείψεις υποδομές.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ουδετερότητα	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

21. Η ανάπτυξη εναλλακτικού τουρισμού εμποδίζεται από ανεπαρκή προβολή και προώθηση.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ουδετερότητα	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

22. Απουσιάζει επαρκής συνεργασία μεταξύ τοπικών φορέων και επιχειρήσεων για την προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ουδετερότητα	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

23. Η εκπαίδευση και κατάρτιση επαγγελματιών στον εναλλακτικό τουρισμό είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξή του.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Διαφωνώ	Διαφωνώ	Ουδετερότητα	Συμφωνώ	Συμφωνώ

απόλυτα

απόλυτα

24. Ποιες μορφές τουρισμού θεωρείτε ότι έχουν τις μεγαλύτερες προοπτικές ανάπτυξης στην Κρήτη; (Επιλέξτε έως 3)

- ☐ Αγροτουρισμός
- ☐ Οικοτουρισμός / φυσιολατρικός τουρισμός
- ☐ Πολιτιστικός και θρησκευτικός τουρισμός
- ☐ Γαστρονομικός και οινικός τουρισμός
- ☐ Αθλητικός και περιπατητικός τουρισμός
- ☐ Άλλο:

25. Κατά τη γνώμη σας, ποια είναι η πιο σημαντική ενέργεια που χρειάζεται για να αναπτυχθεί πιο βιώσιμα ο τουρισμός στην Κρήτη; (ανοικτή απάντηση)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: Ερωτηματολόγιο επισκεπτών της Κρήτης (Ελληνική έκδοση)

Αγαπητέ/ή επισκέπτη,

Το παρόν ερωτηματολόγιο πραγματοποιείται στο πλαίσιο μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας με θέμα τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού στην Κρήτη. Στόχος είναι να καταγραφούν οι εμπειρίες, τα κίνητρα και οι προτιμήσεις σας κατά την επίσκεψή σας στο νησί.

Η συμμετοχή σας είναι εντελώς ανώνυμη και εθελοντική. Τα δεδομένα θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για ερευνητικούς σκοπούς και δεν θα καταγραφούν προσωπικά στοιχεία ταυτοποίησης. Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου διαρκεί περίπου 5 λεπτά. Σας ευχαριστώ θερμά για τη συμμετοχή σας.

1. Φύλο

- ☐ Άνδρας
- ☐ Γυναίκα

Δεν επιθυμώ να απαντήσω

2. Ηλικία

- ☐ 18–24 ετών
- ☐ 25–34 ετών
- ☐ 35–44 ετών
- ☐ 45–54 ετών
- ☐ 55–64 ετών
- ☐ 65 ετών και άνω

3. Χώρα μόνιμης κατοικίας

- ☐ Ελλάδα
- ☐ Άλλη ευρωπαϊκή χώρα (παρακαλώ προσδιορίστε)
- ☐ Εκτός Ευρώπης (παρακαλώ προσδιορίστε)

4. Έχετε επισκεφτεί την Κρήτη παραπάνω από μια φορά;

- ☐ Ναι
- ☐ Όχι

5. Διάρκεια της τελευταίας παραμονής σας στην Κρήτη

- ☐ 1–3 ημέρες
- ☐ 4–7 ημέρες
- ☐ 8–14 ημέρες
- ☐ Πάνω από 14 ημέρες

6. Με ποιον ταξιδεύετε κυρίως;

- ☐ Μόνος/η
- ☐ Ως ζευγάρι
- ☐ Με την οικογένειά μου
- ☐ Με φίλους
- ☐ Με οργανωμένο γκρουπ / ταξιδιωτικό γραφείο

Για τις επόμενες ερωτήσεις χρησιμοποιείται πενταβάθμια κλίμακα Likert, όπου 1 σημαίνει «Διαφωνώ απόλυτα» και 5 σημαίνει «Συμφωνώ απόλυτα».

7. Κατά τις διακοπές μου αναζητώ αυθεντικές και βιωματικές εμπειρίες.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ουδετερότητα	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

8. Με ενδιαφέρει να γνωρίσω την τοπική κουλτούρα και τις παραδόσεις της Κρήτης.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ουδετερότητα	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

9. Με ενδιαφέρει να δοκιμάσω την κρητική κουζίνα και τοπικά προϊόντα.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Διαφωνώ	Διαφωνώ	Ουδετερότητα	Συμφωνώ	Συμφωνώ

απόλυτα

απόλυτα

10. Με ενδιαφέρει να επισκεφθώ παραδοσιακά χωριά και την ενδοχώρα της Κρήτης.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ουδετερότητα	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

11. Με ενδιαφέρει να συμμετέχω σε δραστηριότητες στη φύση (π.χ. πεζοπορία, επίσκεψη σε φαράγγια).

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ουδετερότητα	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

12. Προτιμώ δραστηριότητες και υπηρεσίες που είναι φιλικές προς το περιβάλλον.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ουδετερότητα	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

13. Μου αρέσει να συμμετέχω σε μικρές, τοπικές εμπειρίες παρά σε πολύ μαζικές δραστηριότητες.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Διαφωνώ	Διαφωνώ	Ουδετερότητα	Συμφωνώ	Συμφωνώ

απόλυτα

απόλυτα

14. Θα συμμετείχα σε δραστηριότητες αγροτουρισμού (π.χ. επίσκεψη σε αγρόκτημα, εργαστήρια τοπικών προϊόντων).

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ουδετερότητα	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

15. Θα συμμετείχα σε δραστηριότητες οικοτουρισμού και παρατήρησης της φύσης.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ουδετερότητα	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

16. Θα συμμετείχα σε πολιτιστικές διαδρομές ή επισκέψεις σε πολιτιστικά και ιστορικά μνημεία.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ουδετερότητα	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

17. Θα συμμετείχα σε γαστρονομικές ή οινικές δραστηριότητες (γευσιγνωσίες, επισκέψεις σε οινοποιεία κ.λπ.).

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ουδετερότητα	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
--------------------	---------	--------------	---------	--------------------

18. Θα ήμουν διατεθειμένος/η να πληρώσω περισσότερο για μια αυθεντική, τοπική εμπειρία υψηλής ποιότητας.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ουδετερότητα	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

19. Αν υπήρχαν περισσότερες τέτοιες εναλλακτικές δραστηριότητες, θα παρέμενα περισσότερες ημέρες στην Κρήτη.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ουδετερότητα	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

20. Αν υπήρχαν περισσότερες τέτοιες εναλλακτικές δραστηριότητες, θα ήταν πιο πιθανό να επισκεφθώ ξανά την Κρήτη.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ουδετερότητα	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

21. Κατά την παρούσα επίσκεψη, συμμετείχατε σε κάποια από τις παρακάτω δραστηριότητες; (Επιλέξτε όσες ισχύουν)

☐ Επίσκεψη σε παραδοσιακό χωριό

- ☐ Πεζοπορία / επίσκεψη σε φαράγγι
- ☐ Επίσκεψη σε αγρόκτημα ή παραγωγό τοπικών προϊόντων
- ☐ Γευσιγνωσία / επίσκεψη σε οινοποιείο
- ☐ Επίσκεψη σε αρχαιολογικό χώρο ή μουσείο
- ☐ Άλλη σχετική δραστηριότητα (παρακαλώ προσδιορίστε)
- ☐ Δεν συμμετείχα σε τέτοιες δραστηριότητες

22. Πόσο ικανοποιημένος/η είστε συνολικά από την εμπειρία σας στην Κρήτη;

- ☐ Πολύ δυσαρεστημένος/η
- ☐ Δυσαρεστημένος/η
- ☐ Ούτε ικανοποιημένος/η ούτε δυσαρεστημένος/η
- ☐ Ικανοποιημένος/η
- ☐ Πολύ ικανοποιημένος/η

23. Πόσο πιθανό είναι να επισκεφθείτε ξανά την Κρήτη;

- ☐ Καθόλου πιθανό
- ☐ Λίγο πιθανό
- ☐ Μέτρια πιθανό
- ☐ Πολύ πιθανό
- ☐ Πάρα πολύ πιθανό

24. Ποια εμπειρία ή δραστηριότητα θα θέλατε να δείτε περισσότερο ανεπτυγμένη στην Κρήτη στο μέλλον; (ανοικτή απάντηση)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ: Questionnaire for Visitors of Crete (English version)

Dear visitor,

This questionnaire is conducted in the context of a postgraduate thesis on alternative forms of tourism in Crete. Its purpose is to record your experiences, motivations, and preferences during your visit to the island.

Participation is anonymous and voluntary. The data will be used exclusively for research purposes and no personal identification information will be recorded. Completion takes about 5 minutes. Thank you very much for your participation.

1. Gender

- ☐ Male
- ☐ Female
- ☐ I prefer not to answer

2. Age

- ☐ 18–24 years old
- ☐ 25–34 years old
- ☐ 35–44 years old
- ☐ 45–54 years old
- ☐ 55–64 years old
- ☐ 65 years old and above

3. Country of permanent residence

- ☐ Greece
- ☐ Another European country (please specify)
- ☐ Other country / outside Europe (please specify)

4. Have you visited Crete more than once?

- ☐ Yes
- ☐ No

5. Duration of your most recent stay in Crete

- ☐ 1–3 days
- ☐ 4–7 days
- ☐ 8–14 days

- ☐ More than 14 days

6. Who do you mainly travel with?

- ☐ Alone
☐ As a couple
☐ With my family
☐ With friends
☐ With an organized group / travel agency

For the following questions, use a five-point Likert scale where 1 means “Strongly disagree” and 5 means “Strongly agree”.

7. During my holidays, I look for authentic and experiential experiences.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Strongly disagree	Disagree	Neutral	Agree	Strongly agree

8. I am interested in getting to know the local culture and traditions of Crete.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Strongly disagree	Disagree	Neutral	Agree	Strongly agree

9. I am interested in trying Cretan cuisine and local products.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Strongly disagree	Disagree	Neutral	Agree	Strongly agree

10. I am interested in visiting traditional villages and the inland areas of Crete.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Strongly disagree	Disagree	Neutral	Agree	Strongly agree

11. I am interested in taking part in nature-based activities (e.g. hiking, visiting gorges).

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Strongly disagree	Disagree	Neutral	Agree	Strongly agree

12. I prefer activities and services that are environmentally friendly.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Strongly disagree	Disagree	Neutral	Agree	Strongly agree

13. I prefer taking part in small, local experiences rather than very mass-tourism-oriented activities.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Strongly disagree	Disagree	Neutral	Agree	Strongly agree

14. I would participate in agritourism activities (e.g. visiting a farm, workshops on local products).

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Strongly disagree	Disagree	Neutral	Agree	Strongly agree

15. I would participate in ecotourism and nature observation activities.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Strongly disagree	Disagree	Neutral	Agree	Strongly agree

16. I would participate in cultural routes or visits to cultural and historical monuments.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Strongly disagree	Disagree	Neutral	Agree	Strongly agree

17. I would participate in gastronomic or wine-related activities (tastings, winery visits, etc.).

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Strongly disagree	Disagree	Neutral	Agree	Strongly agree

18. I would be willing to pay more for an authentic, local, high-quality experience.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Strongly disagree	Disagree	Neutral	Agree	Strongly agree

19. If more such alternative activities were available, I would stay more days in Crete.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Strongly disagree	Disagree	Neutral	Agree	Strongly agree

20. If more such alternative activities were available, I would be more likely to visit Crete again.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
Strongly disagree	Disagree	Neutral	Agree	Strongly agree

**21. During your current visit, did you take part in any of the following activities?
(Select all that apply)**

- ☐ Visit to a traditional village
- ☐ Hiking / visit to a gorge
- ☐ Visit to a farm or producer of local products
- ☐ Tasting / visit to a winery
- ☐ Visit to an archaeological site or museum
- ☐ Other relevant activity (please specify)
- ☐ I did not take part in such activities

22. How satisfied are you overall with your experience in Crete?

- ☐ Very dissatisfied
- ☐ Dissatisfied
- ☐ Neither satisfied nor dissatisfied
- ☐ Satisfied
- ☐ Very satisfied

23. How likely is it that you will visit Crete again?

- ☐ Not at all likely
- ☐ Slightly likely
- ☐ Moderately likely
- ☐ Very likely
- ☐ Extremely likely

24. What experience or activity would you like to see more developed in Crete in the future? (open answer question)

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.